BS

207 | BRABANT STRIP MAGAZINE

Stripwinkel Adhemar
Kammerstraat 25, 9000 Gent

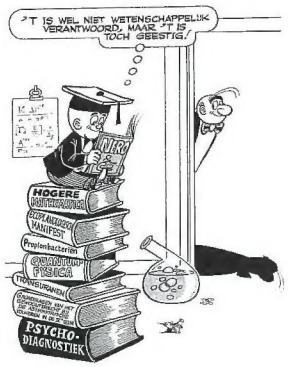

HET BESLOTEN LAND

STRIPS-COMICS-COOL MEDIA

Parijsstraat 16 Leuven
016-225840
info@hbl.be
www.hbl.be

De mooiste Nederlandstalige webshop voor al uw stripalbums

Welkom op het nieuwe
www.bulsuper.nl

De Striepclub

www.striepclub.be
Regelmatige updates met een stripveiling, promoties, acties, activiteiten, speciale uitgaven, posters en prentkaarten, enkel te verkrijgen in of via De Striepclub.

Schrijf je in op onze wekelijkse nieuwsbrief via info@striepclub.be

De Striep Brugge, Katelijnestraat 42, 8000 Brugge
De Striep Oostende, Paulusstraat 36, 8400 Oostende
De Striep Kortrijk, Budastraat 7, 8500 Kortrijk

STRIPWINKEL WONDERLAND

wonderland productions

Paardsdemerstraat 19
3500 HASSELT
✆ 011/22 82 00

STRIPFORUM

www.getekendereep.com

www.bonte.be BONTE

BS
BRABANT STRIP MAGAZINE

nr 207 (1) van 15/04/2016
Gratis voor leden van Brabant Strip vzw, vereniging van stripliefhebbers van 9 tot 99, en van de Reclamestripclub.

Wordt niet los verkocht.

Bestuur
Joeri Delamane, Etienne Hauwaerts, Yves Kerremans, Jean Smits

Werkgroep
Joppe Broeckhoven, Marc de Hertogh, Marc de Lint, Kurt Morissens, Philippe Mouvet, Hendrik Neyts, Jozef Peeters, Roger Philippot, Yves Pieters, Bertrand Van Herp, Johan Van Ransbeeck, Peter Vermaele

Redactie
Marc de Lint, Emmanuel Lerno, Jean Smits, Peter Vermaele

Vaste medewerkers
Gert Bussens, Felix De Keye, Willem Gay, Yves Kerremans, Philippe Mouvet, Jozef Peeters, Robin Schouten, Bertrand Van Herp, Tom Vermeeren

Hoofdredactie: Marc de Lint
Eindredactie: Valérie Couplez
Opmaak: Bart De Moor

Omslag tekening: Pieter De Poortere

Auteursrechten
Overname van artikels of illustraties, zelfs gedeeltelijk, is niet toegelaten zonder uitdrukkelijke toestemming van de uitgever. Copyright van afbeeldingen of foto's berust bij de diverse auteurs en uitgeverijen.

Lidgeld
Lidgeld 2015 + 2016 B & NL: 35 euro
Rest van de wereld: op aanvraag
(B): 001-2980926-95
BIC GEBABEBB
IBAN BE76 0012 9809 2695
(NL): Giro 7616528
(altijd deze naam gebruiken:
Brabant Strip vzw)

Verantwoordelijke uitgever
Brabant Strip vzw, Dewandelaerstraat 8, 1930 Nossegem

brabant.strip@gmail.com
www.brabantstrip.be

Oplage: 1.250 exemplaren

Voorwoord

Geachte leden,

Welkom in dit tweede nummer gemaakt door het huidige redactieteam.

Het is misschien vreemd, maar toen ik het vorige nummer vers van de pers in handen kreeg was dat een anticlimax na twee maanden werken. Van het nummer genieten kon ik niet echt: ik zag alleen de foutjes, de tekortkomingen, de soms 'ridicule' (maar alleen volgens mijn echtgenote!) discussies omtrent het al dan niet gebruiken van komma's en de keuze van afbeeldingen, het té groot lettertype dat we per ongeluk gebruikt hebben.

En ik worstelde ook met een existentiële vraag omtrent het nut en de inhoud van 'ons' blad: er is reeds zoveel informatie zo snel beschikbaar via het internet dat ik me afvroeg of een uitgave als Brabant Strip Magazine nog wel zin heeft.

Vermits er maar drie nummers per jaar verschijnen dient mijns inziens de inhoud aan dit publicatieritme aangepast te worden. Besprekingen van strips, lijstjes van nieuw verschenen uitgaven, aankondigingen van tentoonstellingen: iedereen krijgt dit indien gewenst wekelijks in zijn mailbox aangeleverd door gespecialiseerde websites. We zullen niet nalaten om af en toe uw aandacht te vestigen op bepaalde publicaties indien die relevant zijn voor een interview of artikel, maar we wensen geen doorslagje te geven van de elektronische nieuwsbrieven, noch achter de feiten aan te lopen.

Als antwoord op de vaak vluchtige informatie die via het internet wordt verspreid, is het de bedoeling om in dit magazine hoofdzakelijk items te brengen met een zekere documentatiewaarde waar later nog eens naar teruggegrepen kan worden als bron of basis voor verder onderzoek naar aanleiding van nieuwe vondsten en/of inzichten die kunnen opduiken. Het predicaat 'definitief' zullen we daarom uit voorzichtigheid en bescheidenheid niet snel hanteren.

Een ander probleempje: de redactie weet niet wie onze lezers zijn, noch wat hen interesseert. Daarom streef ik naar een evenwicht tussen ouder en hedendaags werk, zowel in interviews als dossiers en artikels. Zo vindt hopelijk iedereen iets naar zijn gading in ons aanbod. Spreek ons gerust aan op beurzen en bijeenkomsten! Laat weten wat u ervan denkt! Feedback is voor ons immers belangrijk.

Ik draag dan wel de titel van hoofdredacteur maar ik voel me niet zo: dit nummer is teamwork en zonder Bart, Emmanuel, Jean, Peter, Valérie en natuurlijk de auteurs van de artikels en interviews en de leden van de werkgroep had u dit nummer niet in handen gehad. Allemaal vrijwilligers die met plezier hun vrije tijd en energie ten dienste stellen van uw en hun passie en graag hun ervaringen en kennis met anderen delen.

Ik hoop dat u het naar waarde schat.

Marc de Lint

Inhoud

3 Colofon
4 Pieter De Poortere
18 René Follet
26 WOI
36 André Franquin
46 Follet - Lepage
54 Rosinski
64 Het is maar om te lachen
68 Sleens Curiosahoekje
71 Snuffeltje
72 Favoriete Dédicace
75 BS Stripnieuws

BOERKE

Hoe een Boerke een wereldster wordt

Interview met Pieter De Poortere

Pieter De Poortere is in Vlaanderen vooral bekend om zijn komische tekstloze strip *Boerke*. Met zijn typische stijl en grappen heeft hij al vele harten veroverd. Vorig jaar vierden we vijftien jaar *Boerke* en het werd snel duidelijk in dit gesprek dat dit zeker niet de laatste verjaardag zal zijn. Er staan vele nieuwe projecten op stapel. Het nieuwe album *Boerke in Space* ligt ondertussen in de winkel, maar naast strips werkt hij onder meer ook aan een animatiereeks van *Joe De Eskimo* en een standbeeld van *Boerke*. Tijdens een amusant gesprek leren we ook de oorsprong van *Boerke* kennen.

Door Peter Vermaele

Allereerste gepubliceerde *Boerke* in *Humo*

Boerke is verbonden met het meetjesland. Is dit ook de plaats waar je opgroeide en de tekenmicrobe kreeg?

Ik ben geboren in Gent. Toen ik ongeveer zeven jaar was, zijn we verhuisd naar Beke, tussen Zomergem en Waarschoot. Het dorp is bekend van de salamifabriek Ter Beke en de discotheek Kokorico. Maar Beke ligt dus volledig in het meetjesland tussen de boeren. Mijn vader was in zijn vrije tijd tekenaar. Hij schilderde heel regelmatig en had een gigantische stripcollectie. Iedere week lag het weekblad *Kuifje* en *Robbedoes* in de bus en alle klassiekers stonden in de kasten. Toen ik zeven was, wist ik eigenlijk al dat ik striptekenaar wilde worden. Vanaf dan bewoog ik stap voor stap in de richting van dat doel. Op mijn twaalfde ging ik naar de tekenacademie, op mijn vijftiende naar het Viso, de tekenaar-drukkersschool in Mariakerke en nadien naar Sint-Lucas in Gent. Na het afstuderen in 1998, heb ik ongeveer anderhalf jaar in een reclamebureau gewerkt. Ik was toen al zelfstandig in bijberoep. Voor een baas werken was nooit echt mijn ding. De stap naar volledig zelfstandig volgde snel.

Wilde je meteen beginnen met strips of wilde je ook illustraties maken?

Ik had nooit verwacht dat ik zou kunnen leven van mijn tekeningen. Tot mijn verbazing slaag ik daar na zestien jaar nog steeds in. Ik heb veel geluk gehad. Toen ik voltijds begon als zelfstandige, kreeg ik onmiddellijk een grote opdracht van Unizo (Unie van Zelfstandige Ondernemers). Ik was vertrokken. De grote stap voorwaarts kwam met *Humo*. Toen ik op Pukkelpop stond kreeg ik plots telefoon van Guy Mortier. Hij kende mijn werk via Ever Meulen. Ever Meulen was mijn leerkracht Illustratie in Sint-Lucas en had mij samen met Jan Van Der Veken en Peter Willems voorgesteld. Ik mocht starten bij *Humo* en begon op de lay-out. Na één maand ben ik daarmee gestopt, want ik kende niks van computerprogramma's. Gelukkig bleven ze me wel aan boord houden als tekenaar, wat heel belangrijk is voor je zichtbaarheid. Ik maakte voor hen cartoons en strips zoals *De Zichtbare Man* en *Superboer*. Na enige

Een van de vele *Superboer* strips uit *Humo*

SUPERBOER
HOE SUPERBOER ZEVEN BLINDE WEESKINDEREN REDDE VAN DE ELECTRISCHE STOEL
OP EEN DAG WAS SUPERBOER DE ONRECHTVAARDIGHEID BEU.
HIERMEE DEPRIMEERDE ONZE SUPERHELD DE BOERENBEVOLKING DUSDANIG DAT ZE ZICH MASSAAL BEKEERDEN TOT DE ISLAM.
DIT WAS NATUURLIJK WAT SUPERBOER NODIG HAD: EEN UITDAGING! ZOU ONZE GESPIERDE VRIEND ER IN SLAGEN DIE VUIGE SARACENEN EEN HALT TOE TE ROEPEN?
JAMMER GENOEG HADDEN DE BOERENPUMMELS NET ONENIGHEID GERREGEN EN VOOR DE VERBOUWEREERDE SUPERMENS ZIJN NEUS SCHOTEN ZIJ ELKANDER NEER..
VOORWAAR EEN ZWARE KLAP VOOR DE DIVERSAAGDE HELD, DIE HIJ MISSCHIEN NOOIT TE BOVEN ZOU KOMEN, MOEST HIJ GEEN OPTIMIST GEWEEST ZIJN. TENMINSTE...
PAN
PIEF
PANG
EN OOK REDDE HIJ ZEVEN BLINDE WEESKINDEREN VAN DE ELECTRISCHE STOEL.

tijd kwam daar ook *Boerke* bij, maar dat vond *Humo* niet zo geschikt. Uiteindelijk ben ik er dan ook gestopt.

Nochtans is *Humo* toch een interessant blad voor cartoonisten?
Boerke is tekstloos en *Humo* moet het meer hebben van zijn teksten. Ik had ook geen vaste plek. Iedere week moest ik mijn tekeningen opsturen en als ze zin en plaats hadden, zouden ze me publiceren. Ik wist dus niet of ik die week wel of niet in *Humo* zou staan en met welke tekeningen. Het kon perfect dat ik deze week een pagina had, maar de week erna opeens een halve. Na mijn vertrek bij *Humo* heeft het een twee- à drietal jaar geduurd voordat *Boerke* een vaste publicatie had in België. Ondertussen werd hij wel gepubliceerd in *Zone 5300* in Nederland en cultmagazines zoals *Stripburger*. Dan ben ik met Patrick Duynslaegher (toenmalige hoofdredacteur *Focus Knack*) gaan praten. Zij zochten nog een strip. In die tijd stond er in *Focus Knack* nog *Hagar* en *Garfield*. Ze wilden deze inruilen voor een strip van eigen bodem die actueler was. Dat is ondertussen acht jaar geleden, ik sta er sindsdien iedere week in met één pagina.

Je kreeg les van Ever Meulen. Jan Van Der Veken en Peter Willems waren je vrienden tijdens je studieperiode. Toch heeft iedereen een compleet andere tekenstijl. Wie waren jouw voorbeelden?
Tijdens onze studies liepen onze inspiratiebronnen tamelijk parallel. Ik woonde met Jan en Peter in hetzelfde huis. We waren gek op Ever Meulen en Chris Ware. Chris was toen de grote held. Maar daarnaast had je ook Otto Seibold, George Grosz, Fernand Leger ... We gaven continu invloeden door aan elkaar. Mijn persoonlijke favoriet blijft Lewis Trondheim. Hij is geen fantastische tekenaar maar wel een zeer goeie humorist. Zijn tekenstijl stond ook volledig in contrast met zijn humor. Het album *Blacktown*, een western waarin ze filosoferen, zeveren, enzovoort gaf voor mij de doorslag. Het verhaal, de humor ... alles klopte. Ik dacht dat ik zoiets ook zou kunnen. Ook de vormgeving overtuigde me dat ik zo'n album wilde, een mooie hardcover. Na *Blacktown* had je dan ook *Kaput en Zosky*, *Mister O en Mister I* ... Aangezien ik toen al met *Boerke* bezig was heb ik hem eens gecontacteerd. Het aangename was dat hij mijn werk al kende en het fantastisch vond.

"Alles aan *Blacktown* klopte: het verhaal, de humor, de vormgeving ... Ik wilde net zo een album maken en dacht ook dat ik zoiets zou kunnen"

Enkele van de voorbeelden van Pieter De Poortere. Van boven naar onder: persoonlijke favoriet *Blacktown* van Lewis Trondheim, het werk van George Grosz en het werk van Fernand Leger

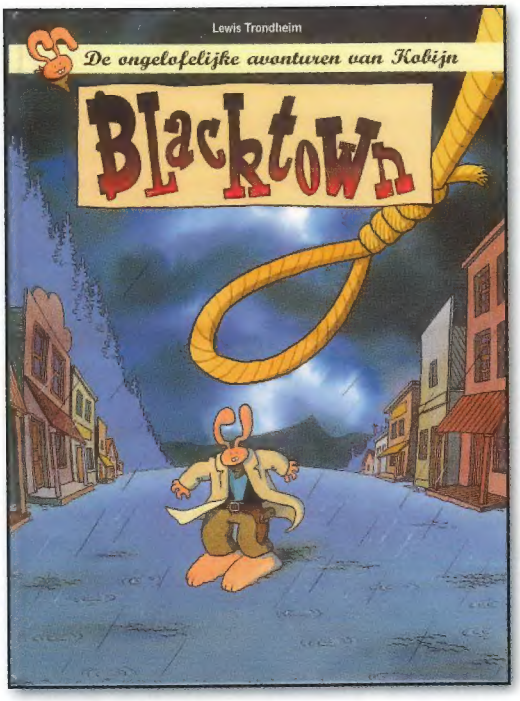

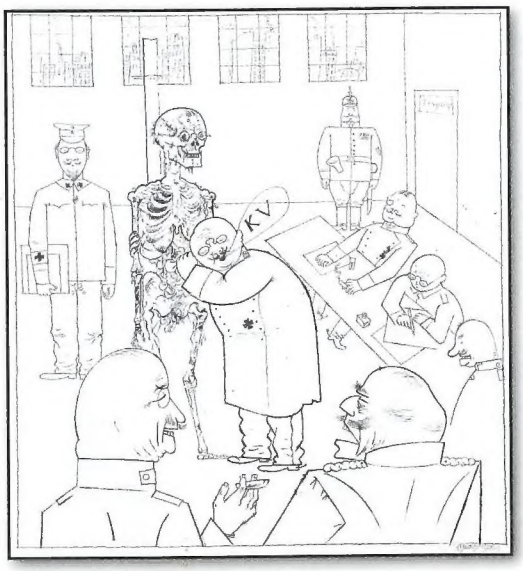

DE ZICHTBARE MAN
DOOR PIETER & PETER
HET WAS ALWEER EEN WEEKEND GELEDEN DAT DE ZICHTBARE MAN NOG EENS NAAR ZIJN WERK GEWEEST WAS.
HOOG TIJD DUS OM NOG EENS NAAR MIJN WERK TE GAAN
IN HET HEETST VAN DE ARBEID HOORDE HIJ IN DE VERTE EEN KREET
EEN VROUW IN NOOD! EEN KOLEJE NAAR DE HAND VAN DE ZICHTBARE MAN...
ZIJN VERMOEDENS WAREN JUIST. IN DE AANPALENDE RUIMTE WERD EEN JONGE VROUW BELAAGD DOOR EEN GEMENE BELAGER.
TIJD VOOR EEN KEIHARDE INTERVENTIE!
HELABA, GAAT HET ZO'N BEETJE?
DE REACTIE OP ZIJN KEIHARDE INTERVENTIE WAS NOGAL ONTGOOCHELEND.
JA! JA! JA!
HIERTEGEN HAD ONZE ZICHTBARE VRIEND GEEN VERWEER, EN STILLETJES DROOP HIJ AF.
DEZE KEER WIN JIJ...
EVEN VERLOOR DE ZICHTBARE MAN ZIJN ZELFBEHEERSING.
GELUKKIG HAD NIEMAND HET GEZIEN

Voorbeeld van *De Zichtbare Man*

Toch vertelde Ferry me dat *Boerke* al bestond in je studententijd. Het is dus wel een karakter dat al lange tijd bestaat op kladpapier?
Boerke bestond inderdaad al in mijn studententijd. De eerste keer dat hij op papier verscheen was in 1998 in twee kleine boekjes. Het was *Boerke* met een oosterse vrouw. Elke pagina had één prentje met een titeltje alsof het een schilderijtje was. De ene pagina was rood en de andere blauw.

Waarom was je zo geïnteresseerd in de idee van de loser? Hij probeert goed te doen, maar het draait altijd slecht uit?
Twee zaken zijn voor mij hierin zeer belangrijk. Enerzijds is het de humor die ik zelf goed vind en anderzijds de onmogelijkheid om andere verhalen te vertellen. Ik heb ooit een opdracht gekregen voor een heroïsch indianenverhaal, zelfs daarin kwam de humor bovendrijven. Alles kan immers fout lopen. Ik zie vaak de zwarte kantjes. Wat daarom niet wil zeggen dat ik zwartgallig ben. Dit is voor mij eerder de basis van humor. Humor is een manier om met de dingen die fout lopen om te gaan, van je teen tegen een bankje stoten tot een sterfgeval.

Hij vroeg me om een album te maken voor zijn collectie *Shampooing* bij Delcourt. Toen ik *Joe De Eskimo* aan hem voorlegde, leerde ik zijn eerlijkheid kennen. Hij vond het niet grappig genoeg en verwachtte iets anders. Hij had het over 'de man zonder hoofd' uit *De zichtbare man*. Maar daar wilde ik dan weer niets mee aanvangen en uiteindelijk is het er nooit van gekomen. Naast de stripwereld bewonderde ik ook de klassieke Vlaamse schilders zoals Gustaaf van de Woestijne, Permeke ... kortom de Latemse school. Zij verheerlijkten de zuivere boerencultuur ten tijde van de industrialisatie. *Boerke* komt eigenlijk uit zo'n schilderij onze moderne wereld binnengestapt en begrijpt er niets van.

Je bent heel bekend door *Boerke*, maar hij was dus niet je eerste personage.
Eerst was er *Superboer*. Het was een kruising tussen een boer en een superman. Hij beleefde alles in zijn hoofd en in deze strips kwam *Boerke* af en toe voor. *Boerke* had zich bekeerd tot de islam en de schapen moesten geslacht worden of dergelijke. Daarna kwam dan *De Zichtbare Man*. Een strip met veel tekst, het tegenovergestelde van het tekstloze *Boerke*.

Je relativeert alles met humor?
Vroeger meer dan nu. Sinds ik kinderen heb, ben ik minder cynisch geworden. Mijn redacteur vertelde me enkele jaren geleden dat mijn verhaaltjes softer werden. Gelukkig vond hij vorig jaar dat het hardcore *Boerke* teruggekeerd was. Voor de eerste *Boerkes* zocht ik sterk de zieligheid op. De clou van het verhaal zat niet altijd op het einde, maar kon in eender welke vakje staan. Het was humor, maar wel triestig om mee te lachen.

De eerste *Boerkes* waren hoofdzakelijk losstaande grappen, nu werk je meer thematisch. Werd deze keuze gestuurd vanuit de redactie of wilde je zelf die richting meer uit?
Eigenlijk heb ik altijd wel met een soort van thema gewerkt. *Boerke 1* was op de boerderij. *Boerke 2* was '*Boerke* gaat de wijde wereld in' en *Boerke 3* behandelde de wereldgeschiedenis van Adam en Eva tot de maanlanding. Toen ik bij Glénat gepubliceerd raakte, vroegen ze me om meer thematisch te gaan werken. Het eerste album *De Zoon van ...* was mijn eerste lange *Boerke* verhaal en het eerste echt thematische album. Dit was de echte start en

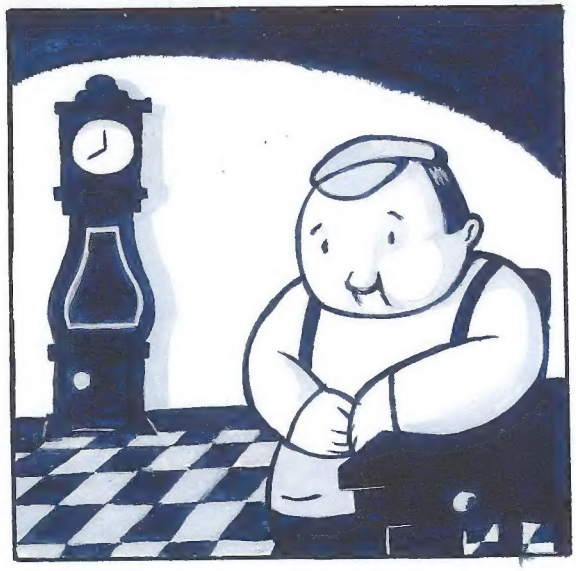

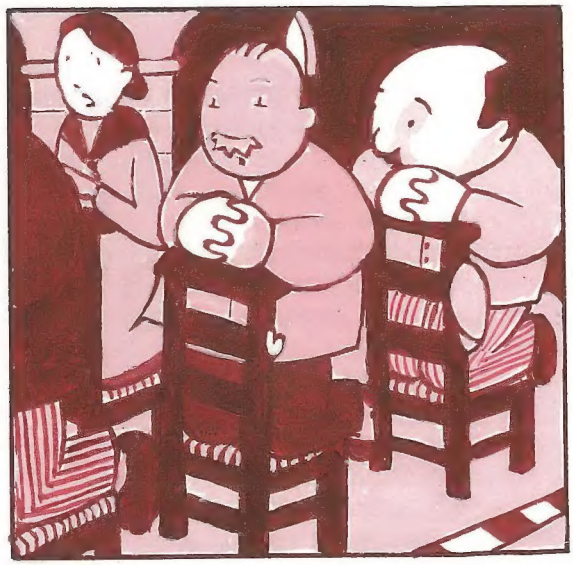

De allereerste *Boerke* tekeningen die Pieter De Poortere maakte in zijn afstudeerjaar

sindsdien komt één jaargang bij *Knack* ongeveer overeen met één album. De andere thema-albums zijn *Prins Boerke*, *Boerke in Hollywood* en binnenkort *Boerke in Space*.

Heb je al een idee voor je volgende?
Ik heb enkele ideeën zoals een *Hoerke* album, de geschiedenis van de oorlog of een stuk ervan, de geschiedenis van Amerika, of iets rond dierenmishandeling. Maar daarnaast zou ik graag een coffeetable boek maken. Sinds een paar jaar beschilder ik oude schilderijen uit de kringloopwinkel. Ik zou graag een kunstboek maken waarin cartoons van *Boerke* staan op bekende schilderijen. *Boerke* zal wederom de reden zijn waarom die klassieke kunstwerken verpest worden. Uitgeverij Glénat gaat volgend jaar een album '*Boerke* voor kinderen' uitbrengen, zonder de zelfmoorden en sex met dieren, en een zoekprentenboek.

Je grappen zijn quasi nooit gebonden aan de actualiteit. Heb je dit al overwogen of blijf je daar liever ver van?
Ik weet niet of ik de beste grappen maak als ik reageer op de actualiteit. Daarmee kan je me onderscheiden van een cartoonist. Actualiteit moet rusten en na twee jaar kan daar opeens toch een grap uitkomen. Daarnaast wil ik dat mijn boeken binnen tien jaar nog steeds kunnen gelezen worden. De grote lijnen en de rode draad zijn belangrijk. Vele thema's zoals vluchtelingen, mensensmokkelaars, zelfmoordterroristen komen altijd terug en zullen dus niet snel vergeten worden. Aangezien *Boerke* tekstloos is, ga ik ook steeds op zoek naar onderwerpen die iedereen kent. Er moet een soort van algemeenheid terugkomen. Natuurlijk zal een grap niet slagen, als men een bepaalde film of scene niet kent als men *Boerke in Hollywood* leest. Maar ook dan zorg ik ervoor dat de niet-cinefielen de meeste films die ik gebruikte wel kennen.

Is er materiaal van *Boerke* dat nooit verschenen is?
De allereerste jaargang in F*ocus Knack* is nog nooit verschenen in het Nederlands. Die staat wel in de Franse bijbel. We weten niet of we die ooit gaan uitgeven in het Nederlands, misschien in de volgende *Boerke* bijbel. In heel de periode dat ik *Boerke* maak is er maar één tekening gecensureerd. Dat is de zogenaamde holocaust tekening. In het album *De Zoon van ...* is *Boerke* de zoon van Hitler. Wanneer Hitler wil vluchten naar Zuid-Amerika, moet hij Hitler vervangen. Het is een zeer grappig album, maar tegelijk keihard. In dit album staan verschillende zoekprenten die ik regelmatig maak. De zoekprenten zijn gebaseerd op *Waar is Wally* en je moet dus *Boerke* of *Hoerke* zoeken in een grote tekening. Een van de tekeningen die ik gemaakt had was *Waar is Hoerke* in Auschwitz. De tekening was confronterend want je zag overal bergen met lijken en je moest ertussen gaan zoeken. Uiteindelijk vond de uitgever dat dit het boek op dat moment volledig stil legde. Ter vervanging heb ik dan een tekening gemaakt die meer uit de verte getekend is met daarop de bewakers in hun vakantieverblijf en het concentratiekamp in de verte.

De holocaustpagina was dus de eerste keer dat je werd teruggefloten, terwijl je toch al vele zoekplaten gemaakt had?
Het klopt dat de pagina keihard was, maar dat is altijd de bedoeling met mijn zoekprenten. Ik probeer op al mijn pagina's de lezer op het verkeerde been te zetten. Je leest mijn grappen en je gaat voorbij aan de erge zaken. *Boerke* bevat best wel veel maatschappijkritiek, maar je merkt het niet omdat je ermee lacht. Voor mij zijn de beste *Boerkes* de grappen waarbij de lezer

"Sinds ik kinderen heb, ben ik minder cynisch. Mijn redacteur vertelde me enkele jaren geleden dat mijn verhaaltjes softer werden"

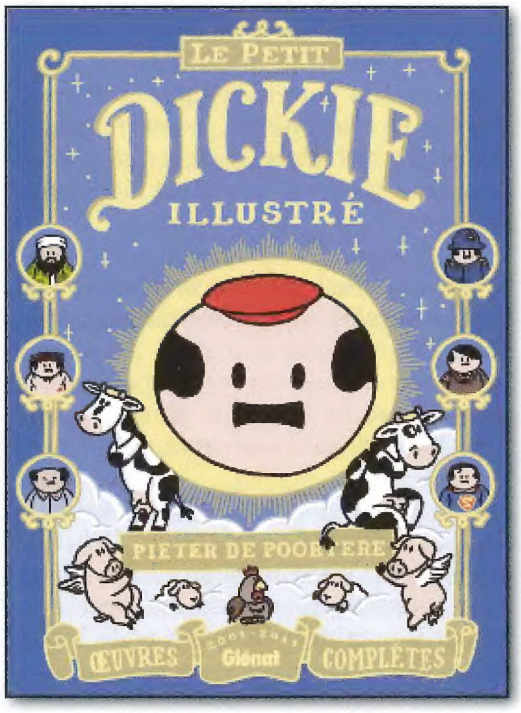

Cover Franse Bijbel *Boerke*

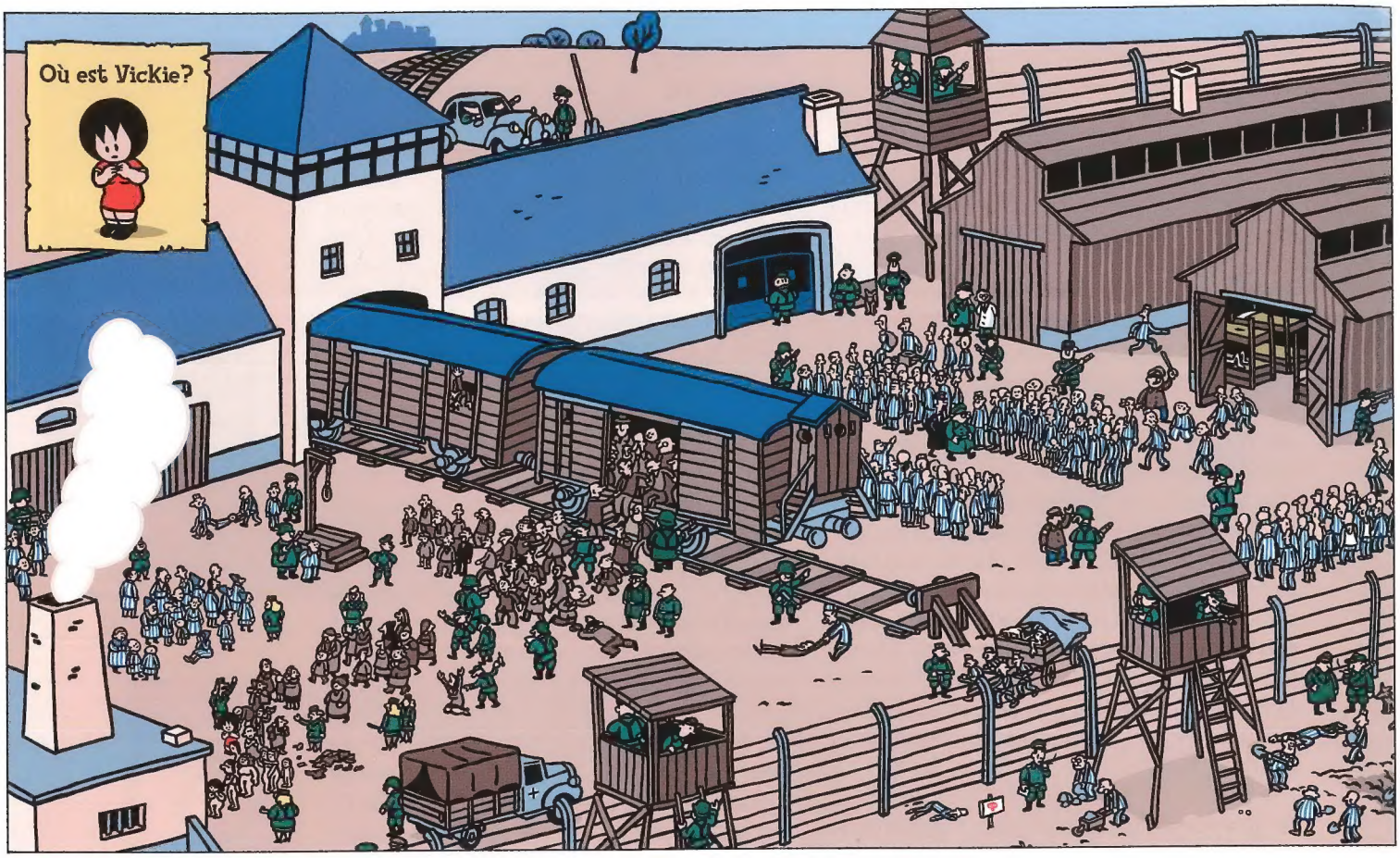

De linkse zoekplaat werd geweigerd voor *De zoon van ...* en vervangen door de rechtse

zich nadien afvraagt of het wel correct was om daarmee te lachen. Deze manier van werken heb ik altijd toegepast. Vele jaren geleden bracht ik samen met Han Coucke de theatervoorstelling *Kak*. Dit was ten tijde van Semira Adamu en het kussentje. De voorstelling begon heel jolig. Iedereen zong mee en bleef maar meelachen. Tot we meer naar het einde geraakten. Het einde was zeer cynisch opgebouwd, traag en in close-up. Aan het einde van de voorstelling was de zaal muisstil. Iedereen had het gevoel dat ze hadden gelachen met foute racistische grappen, terwijl dat niet opportuun was.

In 2014 vierde je de 15e verjaardag van *Boerke*, terwijl het technisch gezien de 16e was?
De allereerste keer dat hij gepubliceerd en bekend werd bij het grote publiek was in 1999. Hij verscheen toen in *Humo*.

***Boerke 15 jaar* was voor vele liefhebbers een aangename verrassing. Vijftien weken lang werd je plaats ingenomen door vrienden-tekenaars die *Boerke* in hun stijl maakten. Hoe heb je de keuze gemaakt?**
Ik zie geen verschil tussen een illustratie en een strippagina. Een goeie illustrator vertelt ook een heel verhaal in een beeld. De covers van mijn boeken zijn een soort cartoons. Uiteindelijk is het dat wat een goeie illustrator doet, los van zijn tekentalent. De keuze van tekenaars zoals Jan Van Der Veken, Piet Pollet, Stijn Felix, Reinhart Croon, Eva Mouton ... was heel eenvoudig. Het zijn allemaal mensen waarvan ik hun werk waardeer. Ik was heel benieuwd hoe zij een *Boerke* pagina zouden aanpakken. Mijn doel was variatie in tekenstijlen. Ik heb er nu vijftien gekozen, maar het konden er dertig of meer zijn. Daarnaast vond ik het een mooi initiatief, omdat er weinig publicatiemogelijkheden zijn als illustrator/tekenaar. Ik maak me weinig illusies dat dit veel effect gehad heeft. Er zijn nog steeds mensen die Knack lezen en niet weten dat *Boerke* daarin staat.

***Boerke* en *Joe De Eskimo* is volledig tekstloos. Heb je nooit zin of het aanbod gekregen om een verhaal te maken met tekstballonnen?**
In het begin van mijn commerciële carrière maakte ik die wel. Ik had *Ridder Rudy* voor de socialistische mutualiteit, *Jaak van de*

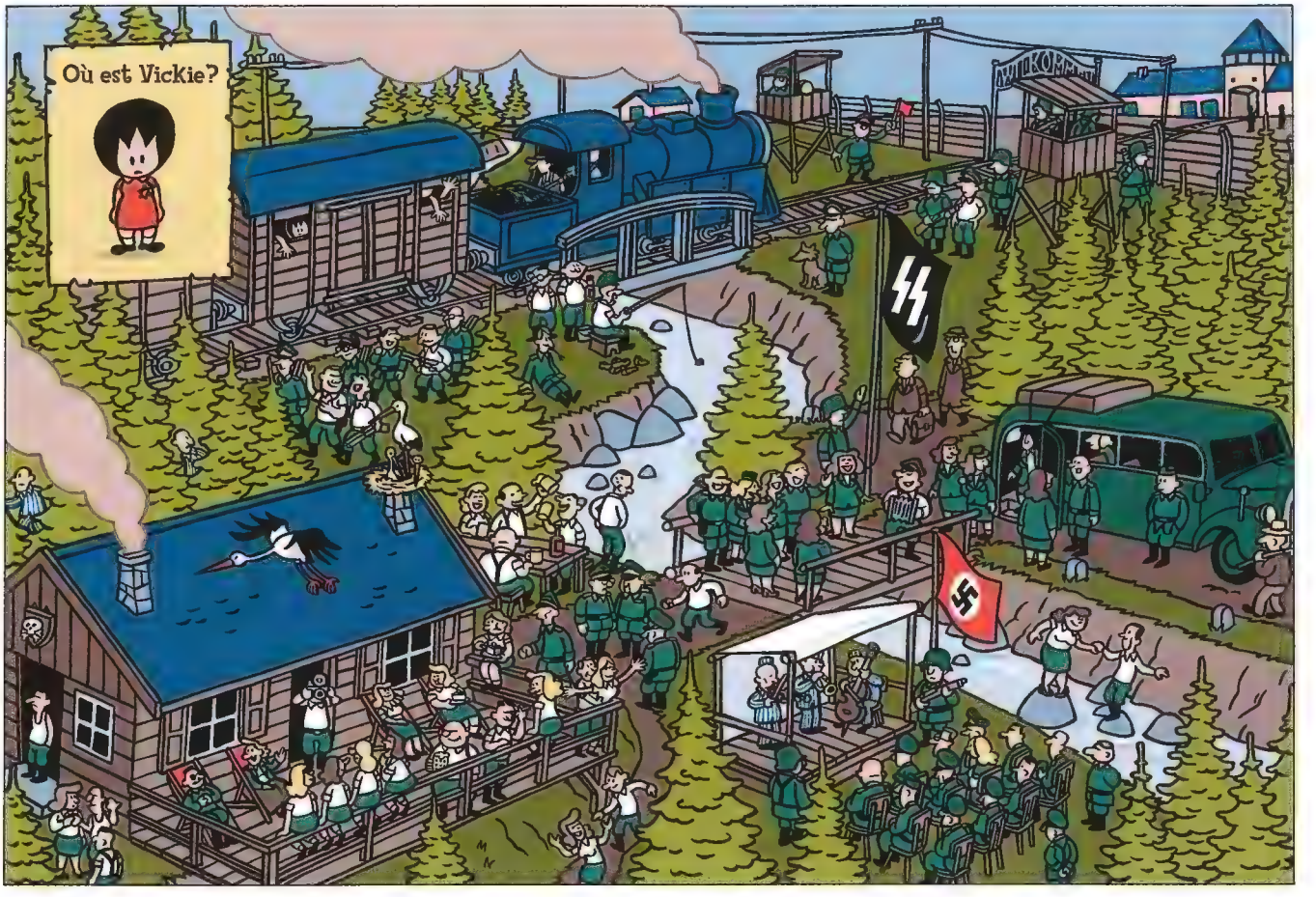

zaak voor Unizo, *Cowboy Piet* voor de SP. Allemaal strookjes of pagina's met tekst. Ik kan dit wel maken, maar ik vind er weinig uitdaging in. Als ik het zonder woorden kan oplossen, zal ik dit sneller doen. Een strip is nog steeds een beeldverhaal en dat beeld moet je niet verstoppen achter tekstballonnen. Anderzijds mis ik het wel, omdat het diepgang aan je personages kan geven. Met verschillende stemmen creëer je andere aspecten. Nu moet alles heel duidelijk zijn, want *Boerke* is zielig, triestig, depressief. Het is altijd een overdreven emotie. Ik zou in de toekomst graag eens een kinderstrip maken met tekst. Hoewel het een uitdaging blijft, want goede dialogen schrijven is niet eenvoudig.

Hoe werk je eigenlijk aan je strips? Is dit nog met potlood en papier of werk je ook digitaal?
Ik teken op A3-papier in potlood. Vroeger legde ik die op de lichtbak om een kopie te maken die ik dan met penseel en inkt inktte. Deze stap heb ik nu digitaal gemaakt. Ik maakt nu een scan en werk op een Cintiq tablet. Het grote voordeel van zo een tablet is dat je scherm in de tablet zit en dat je dus zit te inkten op je scherm. Dit geeft een beetje het gevoel van vroeger. Door digitaal te werken kan ik echter sneller retouches maken. Het overgrote deel van het publiek merkt de overstap niet.

Hoeveel tijd win je hiermee?
Ik schat een uur of drie per pagina. Soms mis ik de oude manier van werken wel. Dat is een van de redenen waarom ik weer schilder. Ik heb al vaak overwogen om een volgend album weer op de klassieke manier te inkten, maar het kost tijd en geld. En jammer genoeg heb ik nu niet zoveel extra tijd.

Om het even over een andere boeg te gooien. Je bent de enige tekenaar die ik ken die met een agent werkt. Hoe gebeurde dit en ken je nog tekenaars die zo werken?
Eigenlijk is De Hofleveranciers meer een productiehuis dan louter een agent. Er bestaan wel agentschappen voor tekenaars zoals Comichouse, maar ik ben de enige tekenaar in ons productiehuis, naast comedians en acteurs. Ik ben alleszins erg tevreden over de samenwerking. Sinds de samenwerking valt het mij op hoe kwetsbaar je soms staat als tekenaar tijdens de

Boerke 15 jaar. Van links naar rechts: door Dieter van der Ougstraete, Geertjan Tillmans, Lectrr en Piet Pollet

onderhandelingen. Pas wanneer je iemand naast je hebt, die je zakelijk vertegenwoordigt word je tijdens gesprekken serieus genomen. Daarnaast heb je een klankbord. Het is een jaar of drie geleden begonnen. Het was toen crisis en je merkte dat er weinig opdrachten waren. Ik had te veel gefocust op eigen, niet- of slecht betaalde projecten en stond op het randje van het faillissement. Ik kende mijn agent al tien jaar. Hij is ook de agent van Han Coucke waarmee ik dus *Kak* gemaakt had. Hij wilde al lange tijd samenwerken en uiteindelijk heb ik toegezegd. Het eerste project dat we samen hebben opgestart is *Joe De Eskimo*. We zijn met het concept van de TV/animatiereeks naar Ketnet (Vlaamse tv-zender voor de jeugd) gegaan. Het moet voor die mensen een ongelooflijk beeld geweest om daar een dwerg, William Boeva, een verwarde tekenaar, mezelf, en een comedian, Han, te zien zitten. Maar het concept stond hen aan en ze beslisten om mee te investeren. Ondertussen is het nog niet in productie, maar het was de eerste keer dat ik merkte dat een agent hebben ook zijn voordelen kan hebben. Sinds ik toezegde is mijn focus veranderd. Doordat er nu meer structuur zit in mijn leven, heb ik meer rust in mijn hoofd en weet ik beter waarmee ik bezig ben. Financieel ben ik er ook op vooruit gegaan, omdat we betere prijzen onderhandelen. We hebben onze samenwerking nu uitgebreid en een BVBA opgericht voor de uitgave van de volgende *Boerke* albums.

Wat is dit *Joe, de Eskimo* tv-project precies en komt het overeen met de strip?
De strip heeft er niet zoveel mee te maken want dit is een kinderproject. Als je de strip van Joe De Eskimo leest dan merk je dat dit niet voor kinderen bedoeld was. Er worden daarin zeehonden neer geknuppeld, er zijn zatte ijsberen ... Het wordt nu echt gericht op preschool en zal bestaan uit 26 afleveringen van vijf minuten met William Boeva als Joe de ijsjesverkoper en Waldo de ijsbeer. Er is ook een slechterik die met zijn Russische duikboot vastzit aan de noordpool en steeds probeert Waldo te vangen. We trachten eigenlijk een klein universum op te bouwen met de klassieke karakters. Joe is de verstandige en Waldo de minder snuggere. Die dynamiek werkt.We hebben nu samen met Han Coucke dertien scenario's uitgeschreven, voor de andere dertien hebben we de synopsis al.

Met welke partijen werk je samen?
We werken samen met Beast animation. Het is een stop-motion studio uit Mechelen die bekend is van *Panique au village*, *Man bijt hond* ... Zij zijn co-producent en

Een van de eerste stills van de *Joe De Eskimo* animatiereeks

"Ik ben altijd blij als ik kan terugkeren naar mijn tekentafel, maar door het werken met een productiehuis blijft er minder tijd voor over"

regisseren. In Frankrijk hebben we een andere co-producent: *Moving Puppet*. Zij zijn gespecialiseerd in het mixen van 2D- en 3D-liveaction en zorgen ervoor dat alles op elkaar is afgestemd. Ze hebben een heel grote green room waarin ze alles (poppen, animatie, ...) live projecteren, zodat de acteurs weten waar ze naar moeten kijken. Ik kijk enorm uit naar dit project, omdat ik nu met zoveel nieuwe aspecten leer omgaan. Ik ben de showrunner, wat betekent dat ik me moet bezighouden met het opvolgen van decor, kostuums, 2D-animatie, poppen ... Gelukkig neemt Han de acteursregie op zich. Na vijftien jaar is dit een aangename nieuwe stap.

Wil dit zeggen dat je wat minder gaat produceren als tekenaar?
Ik ben altijd blij als ik kan terugkeren naar mijn tekentafel. Werken met het productiehuis heeft als nadeel dat ik veel meer moet vergaderen en meer onderweg ben. Ik heb dus nog maar gemiddeld drie dagen per week om te tekenen waardoor het sneller moet gaan en ik 's avonds meer teken.

Je vertelde daarnet dat je ook je eigen boeken van *Boerke* gaat uitbrengen. Wat is de reden om nu zelfstandig hiervoor in de staan?
We gaan dit uittesten voor de Vlaamse en Nederlandse markt. De andere gebieden laten we nog altijd uitgeven door iemand anders. De belangrijkste reden om het heft nu in eigen handen te nemen is omdat ik bij elke uitgeverij iets te kort kwam. Bij Bries was ik zeer tevreden over de uitgaven, maar er zat weinig groei in en dan ben ik overgestapt naar Oog & Blik. Oog & Blik werkte samen met de Bezige Bij dus ik dacht dat ik een bredere distributie zou hebben. Dat bleek niet veel verschil te maken. Dan ben ik naar Ballon overgestapt, omdat die wilden investeren in plaatselijk talent. In de praktijk word je als tekenaar niet echt opgevolgd. De boeken liggen er wel en de distributie draait, maar hoe je het verder moet redden als tekenaar daar heeft zo'n uitgeverij geen tijd voor. Als tekenaar blijf je toch altijd een beetje in de kou staan. Ik heb een enorme campagne bedacht voor vijftien jaar *Boerke* maar daar wordt dan niks mee gedaan. In tegenstelling tot Frankrijk, want bij Glénat heb ik echt het gevoel dat ze mee zijn en echt betrokken zijn bij mijn carrière. Iedereen binnen het productiehuis is aandeelhouder. Het is niet de bedoeling om enkel strips uit te geven. De nieuwe dvd van William Boeva zal hieronder verschijnen. Als Maaike Cafmeijer, die ook bij het productiehuis zit, een kinderboek uitbrengt idem of nieuwe projecten zoals Joe & Waldo. We kunnen reclame maken voor elkaars werk en de

Voorbeeld van een schilderij met *Boerke*

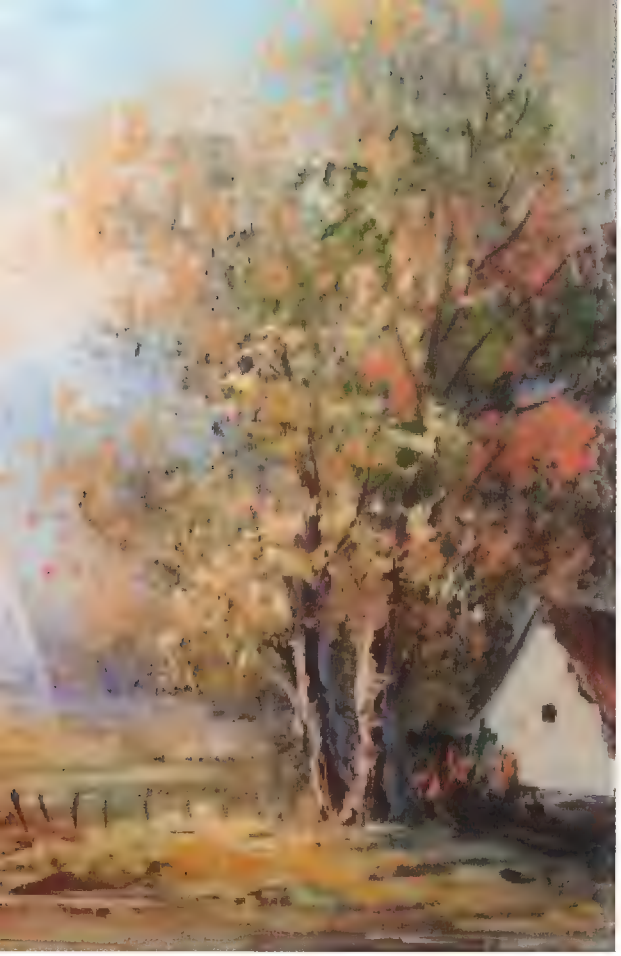

auteursrechten worden beter verdeeld. Ik verwacht nu niet dat de oplage maal tien zal zijn, maar ik zie groeimarge, zeker met de nieuwe verkooppunten, expo's en acties die we gaan doen. Het is meer werk, maar naar mijn gevoel deed ik dit vroeger ook al. De opmaak van mijn boeken, de taalwissels ... doe ik allemaal. Het boek komt binnenkort uit in Duitsland en daarvoor ben ik nu een nieuwe cover en illustraties aan het tekenen. Ik verwacht dat de boekenverkoop zal stijgen als de animatiereeks van *Boerke* gelanceerd wordt, want daar zijn we ook mee bezig.

Naast de animatie/live-actionreeks, uitgeverij ... ben je begonnen met het beschilderen van schilderijen met daarop *Boerke*. Hoe ben je op dit idee gekomen?
Toen ik stadstekenaar van Turnhout was is er een tentoonstelling georganiseerd in het speelkaartenmuseum. De organisatoren van de expo hebben toen zelf zo'n schilderij gemaakt. Het was goed gelukt en ik vond het eigenlijk tof. Het concept is dat ik een waardeloos bestaand schilderij gebruikt om *Boerke* aan toe te voegen. Het eerste dat ik zelf gemaakt hebt was voor het stripmuseum in Brussel. Toen we vijftien jaar *Boerke* vierden is er een Pieter De Poortere auditorium gemaakt dat nu permanent is. Het is opgezet als de woonkamer van *Boerke*. Langs de ene zijde is er een tv waar het tekenfilmpje van *Boerke* gespeeld wordt en langs de andere kant hangt er behangpapier met daarop enkele schilderijen waarin *Boerke* verstopt is. Ik ben sindsdien geëvolueerd naar volledige cartoons op een schilderij. Het doel is om het schilderij een extra komische dimensie te geven. Een schilderij met daarop een boerderij kan aangepast worden naar *Boerke* die naar de wolken kijkt, maar de wolken zijn eigenlijk brandende boerderijen of dergelijke. Het is altijd tof om een nieuwe invalshoek te vinden. Ieder schilderij dat ik krijg of koop in de kringloopwinkel is anders. Als volgende stap denk ik eraan om bekende schilderijen aan te passen naar een cartoon, maar dan digitaal. Als ik voldoende materiaal heb, zou ik graag alles verzamelen in een coffeetable boek.

Ik hoop dat je nooit een onbekende Breugel beschildert?
Dat zou nog het toppunt van *Boerke* zijn.

Naast de exporuimte in het stripmuseum heb je een rondreizende tentoonstelling die in Saint-Malo heeft gestaan. Wat is het verschil?
Eigenlijk zijn er drie verschillende tentoonstellingen. De eerste is de expo rond vijftien jaar *Boerke* die rondtrekt door de culturele centra in Vlaanderen. Deze is ondertussen wel wat gewijzigd naar een duotentoonstelling met Kim Duchateau.

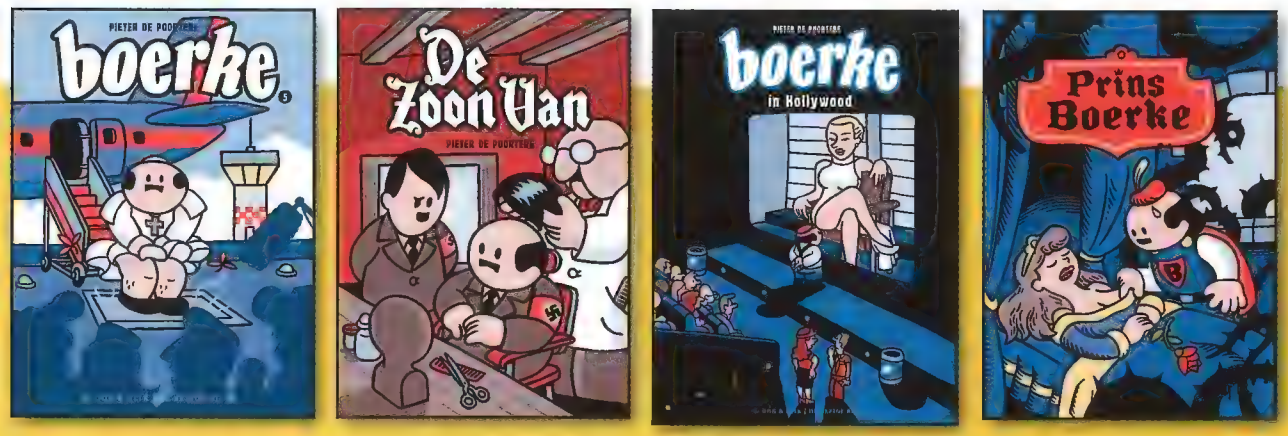

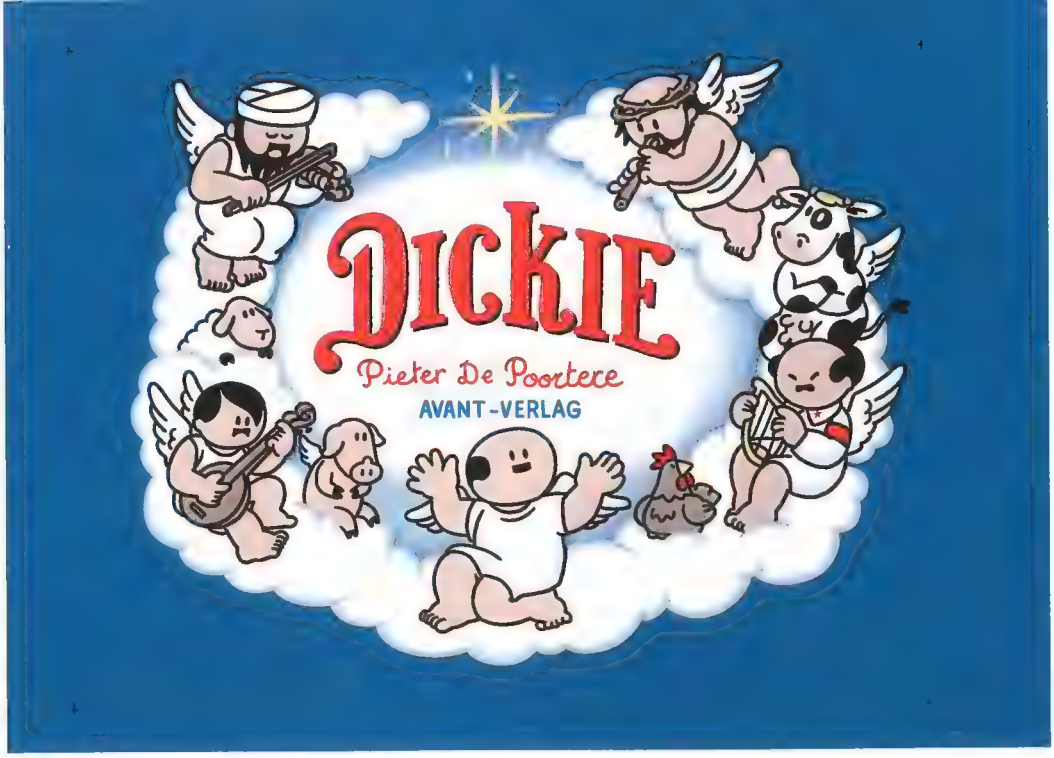

Cover van de Duitse uitgave

We zoeken nu de overeenkomsten in onze strips en houden ook een 'teken-battle'. De tweede is een solotentoonstelling die voorlopig enkel toert in Frankrijk. Deze is opgebouwd uit vier kamers, elk met een ander thema. De thema's zijn *Prins Boerke*, de woonkamer van *Boerke*, een peepshow van *Hoerke* en de kinderkamer van Adolf Hitler. De eerste keer heeft deze gestaan in Saint-Malo en het was een groot succes. Ik hoop deze te brengen naar Haarlem en Duitsland, omdat mijn boek daar dus ook uitkomt. De derde is de permanente expo in het stripmuseum in Brussel waar ik heel trots op ben. Daar passeren jaarlijks 200.000 bezoekers, dus dat is fantastisch.

In hoeveel landen is *Boerke* nu eigenlijk verkrijgbaar?
De albums zijn beschikbaar in het Frans, Fins, Hongaars, Duits, Spaans en Nederlands. We publiceren ook in verschillende tijdschriften in verschillende landen. Gelukkig is er niet veel vertaalwerk voor deze albums en kiezen ze als titel meestal *Dickie*. Hopelijk komt hier weldra ook de Aziatische markt bij. We zitten binnenkort met een investeerder samen voor de animatiereeks die tegelijkertijd de boeken wil uitgeven. *Boerke* heeft een internationale bekendheid, deels door de kamer in het stripmuseum. Ik krijg mails vanuit Brazilië, heb lezingen gegeven in Moskou en in Oekraïne en Taiwan heb ik in tijdschriften gestaan. Ze vinden het allemaal grappig wat aantoont hoe universeel *Boerke* is.

Is de Amerikaanse markt een doel voor jou?
Dat is nog niet gelukt. Het probleem daar is de censuur. De cover van *Boerke 1* is een koe die aan het plassen is zoals een normale man. Dit was voor hen echt 'not done'. Ze dachten hierbij onmiddellijk aan masturberen en ik moest de cover wijzigen. Eerst moest de koe omgedraaid worden. Dit bleek onvoldoende. Vervolgens heb ik hem in een wc-hokje met het klassieke hartje op de deur moeten steken, maar dan verloor het de *Boerke* touch. Toch ben ik er van overtuigd dat er ginder een publiek bestaat dat veel gewoon is, al zal ik het nooit helemaal begrijpen. Ooit zal ik het nog eens proberen en de juiste personen kunnen aanspreken. Ik focus me voorlopig op Frankrijk en Duitsland.

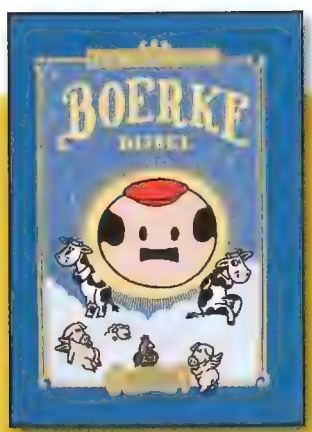

Na vijftien jaar heb je toch een serieuze carrière opgebouwd binnen deze moeilijke boekenmarkt.
Ik klaag zeker niet. Ik heb het geluk dat ik al vijftien jaar mijn zin kan doen. Ik heb ook wel het talent om me weinig zorgen te maken. Ik heb altijd het vertrouwen gehad dat alles goed komt en dat ik de juiste mensen tegenkom. Ik heb ook altijd mijn kansen gegrepen en interessante personen direct gecontacteerd. Zo ben ik bij Glenat beland,

omdat hun redacteur mijn facebookvriend wilde worden en ik hem het voorstel deed "Ik doe het als je mijn boeken wil uitgeven". En hij reageerde hierop positief en de volgende dag stond ik in Parijs.

Als er één ding van *Boerke* bijna niet te vinden is op de markt, dan zijn het wel de originelen. Toch zal er binnenkort een verkooptentoonstelling zijn. Waarom beslis je om dit nu toch te doen?
Boerke originelen zijn een zeldzaam goed. Ik heb tijdens mijn carrière slechts enkele platen weggeven aan vrienden of een goed doel. De galerij Zic & bul contacteerde me met deze vraag en heeft me overtuigd. Uit de ongeveer 500 originelen die ik heb, hebben ze er een twintigtal gekozen, samen met drie schilderijen. Het belangrijkste voor mij was dat ik een eerlijke prijs kreeg en dat ik me kon vinden in hun aanbod.

We hebben het nu over heel veel projecten gehad die gekend zijn. Heb je er nog op stapel staan waarover je wilt vertellen?
Voor het Paleis in Antwerpen (kindertheater) ben ik een zoekprentenboek aan het tekenen. Dit zal uitkomen bij uitgeverij Vrijdag in april. Het wordt een boek voor vijf- à zesjarigen om te leren hoe het theater werkt. Ondertussen is er ook een tekstproject getiteld *Joeri* dat ik dit jaar wil starten. Het is een kinderstrip, maar ook een stop motion animatiefilm over zombies. Het scenario heb ik geschreven tijdens een scenarioatelier van het VAF, onder begeleiding van Vincent Tavier die ook *C'est arrivé près de chez vous* en *Panique au Village* geschreven heeft. Het scenario is eigenlijk al twee jaar klaar maar voorlopig dus nog niet kunnen starten. Als klap op de vuurpijl komt er ook een standbeeld van *Boerke* in Sint-Laureins. Sint-Laureins is nu al betrokken in één van de *Boerkes* wandelingen in het meetjesland, maar ze wilden meer doen. Ze zijn hun dorpsplein aan het vernieuwen en zochten nog iets om daar te plaatsen en wilden *Boerke*. Ik heb hen het voorstel gedaan van een tractor met een beerkar die als fontein fungeert. Dit zal nu in het groot in Sint-Laureins komen. En ze hebben ook een rond punt waar misschien een *Hoerke zeemeermin* komt. Misschien heb ik dit jaar dus zelfs twee standbeelden.

Er staat dus veel op stapel. Ik wens je veel succes en bedankt voor dit interview.

Schetsen voor het *Boerke* (boven) en *Hoerke* (onder) standbeeld

FRANK

Tekenaar met een magisch penseel

Terugblik op carrière René Follet

Op 10 april werd René Follet 85 jaar. De tekenaar kan terugblikken op meer dan zeventig jaar artistieke arbeid en creativiteit. In zijn kleine studio beeldde hij met passie en hard labeur de wereld uit. Zijn bibliografie toont een erg verscheiden en omvangrijk oeuvre. Als striptekenaar worstelde hij met de beperkingen van het genre. Zijn tekenpen botste aan tegen de grenzen van een stripvakje. Sommige scenaristen leverden lauwe verhalen af. Hij bereikt de kaap van zeventig wanneer hij als striptekenaar met *Terreur* (2002 en 2004) en *Shelena* (2005) de Franco-Belgische stripstijl achter zich laat. Zijn krachtige, boeiende en aantrekkelijke illustraties en tekeningen veroveren hart en geest van vele liefhebbers. Erg laat viel hem aandacht van een groter publiek ten deel. In 2007 met een monografie en een tentoonstelling in Angoulême. In 2015 met een tentoonstelling in Blois en heden met een presentatie van zijn 'hommages' aan talrijke striptekenaars in het Rood Klooster te Oudergem.

Door Jozef Peeters

Op 14 jarige leeftijd debuteerde de illustrator en striptekenaar René Follet met tekeningen voor *Het Schatteneiland* van Robert Louis Stevenson. Zestig gekleurde kleefprenten werden in 1945 verspreid via de chocoladerepen Aiglon. De plakalbums van Aiglon zijn vandaag nog steeds gegeerde verzamelobjecten. Ook in 1945 verleende de tekenaar zijn medewerking aan het tijdschrift *O.K. magazine*. Deze reeks oorlogsverhalen werd gepubliceerd in het Nederlands en in het Frans. Al op zeer jonge leeftijd was Follet gefascineerd door tekenen. Deze fascinatie zou meer dan zeventig jaar later nog steeds onverminderd zijn dagelijkse leven beheersen. En dit ondanks lichamelijke ongemakken – eigen aan de leeftijd – en pijnlijke tegenslagen die het leven nu eenmaal biedt.

Leven uit de schijnwerpers

Ondertussen heeft hij een zeer omvangrijk en zeer verscheiden oeuvre achter zich. Ondanks de talrijke geïllustreerde boekuitgaven en stripverhalen kwam hij zelden in de schijnwerpers. In Nederland is de belangstelling voor zijn werk gering en beperkt tot zijn illustraties en strips gepubliceerd in *Eppo*, *Pep* en *Donald Duck*. In Vlaanderen is hij vrij onbekend. Zijn oeuvre kan er rekenen op de interesse van een kleine groep liefhebbers. In de wereld van striptekenaars en illustratoren wordt hij zeer gewaardeerd en als een ware kunstenaar geëerd. Lag de grillige weg van zijn carrière aan de oorsprong van de relatieve bekendheid? Zijn terughoudendheid en onwil om met het strippubliek om te gaan? Zijn bijna exclusieve inzet voor uitgevers uit het Franse taalgebied?

Cirkel is rond

Na meer dan zeventig jaar keerde de tekenaar terug naar Stevenson, met een stripverhaal over de auteur (*Stevenson, le pirate intérieur*, Dupuis, 2013) en een nieuwe uitgave van *Het Schatteneiland* (*L'Ile au trésor*, Dupuis, 2013). Deze uitgaven kunnen als een eindpunt van zijn loopbaan beschouwd worden. Een Nederlandse vertaling van genoemde titels werd niet aangeboden. Zijn werkkracht en zijn scheppend vermogen blijft groot. Op 83-jarige leeftijd verraste hij het lezerspubliek met een nieuw stripalbum: *Plus fort que la haine* (Glénat, 2014). Het onderwerp – de rassensegregatie in de Verenigde Staten – beroerde de tekenaar en overhaalde hem tot het tekenen van een sterk verhaal. Een succes werd de strip niet en dit verhaal werd ook niet vertaald.

Eerbetoon aan de tekenaar, door Frank Pé

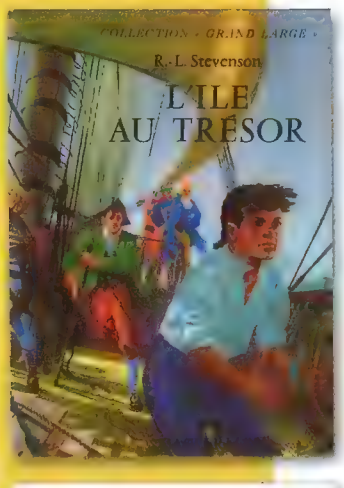

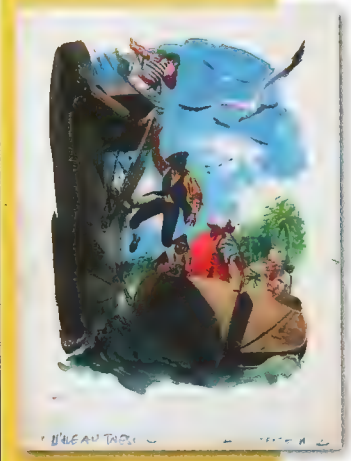

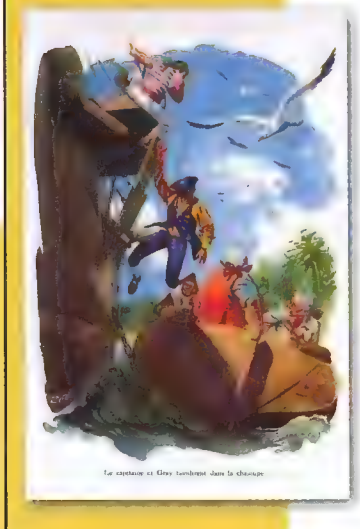

René Follet zijn werk rond *Het Schatteneiland.* Van boven naar onder: *L'Ile au Trésor.* Uitgave Casterman, 1953. *L'Ile au Trésor.* Uitgave Dupuis, 2013. *L'Ile au Trésor.* 1953. Buitentekstillustratie. Scan van het origineel. *L'Ile au Trésor.* 1953. Buitentekstillustratie. (Uit de publicatie)

Hernieuwde kennismaking

De zeventigjarige loopbaan van René Follet kan de lezers van Brabant Strip magazine niet onverschillig laten. Een (hernieuwde) kennismaking met enkele hoogtepunten van zijn werk kan een verrassende ervaring worden. Zijn debuut gaf al zijn interessesfeer weer: geromantiseerde avonturenverhalen en realistische verhalen met een humane boodschap. Zijn productie is zeer omvangrijk: geïllustreerde romans en non-fictie, reclametekeningen en gelegenheidsdrukwerk, en ten slotte bijna dertig stripalbums.

Gevangen in de stripplaat

De tekenaar worstelde steeds met stripverhalen. "Je me sens étouffé par les cases [...]. Les bulles m'ennuient, c'est de la brume!"[1]. Op zijn weg vond hij weinig getalenteerde scenaristen. Auteurs weigerden inspraak of negeerden ideeën aangebracht door de tekenaar. Vrij dikwijls kloeg de tekenaar hierover. Vele verhalen werden door anonieme inkleurders verdronken in een bad van te felle kleuren. De talrijke herdrukken van zijn strips in zwart en wit bewijzen overtuigend het tekentalent van Follet. De illustrator voelde zich een gevangene in de stripplaat. Zijn rol als uitvoerder van de richtlijnen van een scenarist schonk hem weinig artistieke vrijheid en voldoening.

Eigen pad

Hij koos voor het eenzame bestaan als tekenaar. Edgar P. Jacobs nodigde de jonge tekenaar uit als medewerker aan Blake en Mortimer. Toen bleek dat hij slechts anoniem aan de slag kon, weigerde hij kordaat het aanbod. Hij heeft deze beslissing ook nooit betreurd. Een bezoek aan Jijé, kort voor diens vertrek naar Mexico, was doorslaggevend voor zijn keuze om als illustrator een eigen pad uit te tekenen. Hij debuteerde als striptekenaar voor een groot publiek in *Robbedoes* (1951-1958; zeven korte verhalen in de reeks *Oom Wim*) en in *Kuifje* (1953-1960; tien korte verhalen, onder meer *Rocky Bill*). Met deze korte verhalen naar scenario van Octave Joly en Yves Duval verwierf hij zijn geloofsbrieven voor de stripwereld. Een ontmoeting van Follet met Octave Joly zou leiden tot de introductie van Joly bij Jean-Michel Charlier in 1951. Charlier schreef toen scenario's voor World's Press, onder andere voor de *Oom Wim* verhalen. Octave Joly nam al in augustus 1951 deze verhalen van Charlier over. Zijn stripverhalen voor tijdschriften van de scoutsbeweging, gepubliceerd tussen 1946 en 1949 (*Plein Jeu, Mowgli*), verdwenen in de plooien van de tijd.

Virtuose illustraties

In de jaren 50 tekende hij illustraties bij teksten van Jean Doisy, gepubliceerd in het tijdschrift *En Marche* (1951-54). De toenmalige hoofdredacteur van *Spirou* introduceerde Follet bij het weekblad en bij Dupuis. Later illustreerde hij talrijke romans voor de jeugd en schoolboeken voor Casterman, Dupuis en Hachette. De verhalen in de reeksen *Tous frères* (1962-1963) en *Les albums de la terre promise* (1962) werden virtuoos geïllustreerd. Als illustrator trok hij aandacht met zijn tekeningen voor *La Chevalerie* (1966) en *Les Grecs* (1971). Deze publicaties in de reeks *Terre entière,* uitgegeven door Dupuis, zijn fraai geïllustreerd. Later illustreerde hij *Les Conquérants de la terre* voor Hachette (1974). De drie genoemde titels werden in verschillende talen gepubliceerd. *Veroveraars van de aarde* (1975) kon ook het Nederlandstalige publiek bekoren.

Stripverhaal als broodwinning

Het aanbod om illustraties te maken is grillig. Soms waren er voldoende en uitdagende aanbiedingen en soms waren er minder goede jaren. Follet koos dan voor het stripverhaal als broodwinning. Indien opdrachten voor stripverhalen ook uitbleven, dan nam hij pen of penseel op voor collega-striptekenaars. Striptekenaars die het publicatieritme niet konden volhouden deden een beroep op de tekenvaardigheden van Follet. In anonimiteit bezorgde hij voorbereidende schetsen en tekeningen aan Mitacq (voor *Stany Derval* en *Joris Jasper*), aan Denis Mérezette, aan William Vance (voor *Bob Morane, Bruce J. Hawker, Bruno Brazil, Marshal Blueberry*). Hard labeur was zijn deel. Vanaf 1975 tekende hij op regelmatige basis stripverhalen. *De avonturen van Steven Severijn* werden gepubliceerd in het Nederlandse stripweekblad *Eppo* en dit tot in 1982. De kunstenaar tekende ongeveer dertig stripalbums. Tussen 1979 en 1999 publiceerde hij bijna jaarlijks een album. Na 2000 bleef het aantal beperkt tot zeven albums.

Liefde voor illustratie

"Mon travail en bande dessinée n'est qu'une appropriation de l'illustration"[2]. Hart en geest bleven echter steeds sterk verbonden met het uitwerken van illustraties. Hij nam ook vrij dikwijls opdrachten aan van particulieren. Bij de voorbereidingen voor een monografie over de tekenaar kwam de auteur van het boek terecht bij verschillende verzamelaars die een niet onaardige portefeuille van onuitgegeven tekeningen bezaten. Een bijzonder aspect aan het werk van Follet zijn de hommages aan collega's striptekenaars – met een humoristische ondertoon – zoals Franquin, Jijé, Tillieux, Uderzo, Will, e.a. Sommige strips zoals *Shelena* en *Terreur* worden ervaren als een opeenvolging van illustraties. Strips tekenen betekende voor René Follet: zorgen voor brood op de plank. En sommige strips zijn geen hoogtepunten in zijn oeuvre. Zijn echte liefde en gedrevenheid lagen bij het illustreren van verhalen.

Hand van de tekenaar

Zijn stijl is ook zijn waarmerk. Een prent van René Follet is steeds herkenbaar. Hij is een magische tekenaar die er telkens in slaagt om karaktervolle en intimistische taferelen te brengen. Zijn warme en rijke kleurenpalet brengt de prenten tot leven. Scènes waarbij beweging een grote rol speelt vallen op door de realistische uitwerking. In sommige stripverhalen ontmoeten we personages die een geforceerde houding vertonen. Aan de soms slungelachtige lichaamshouding herkent de lezer de hand van de tekenaar. Soms gaf hij de voorkeur aan tekeningen uitgewerkt in lavis. Bij de uitwerking van de tekeningen voor de reeks *Terre entière* maakte hij zich meester van de techniek met acryl verf. Bij sommige strips liet hij het inkten weg en ging onmiddellijk over naar de acryl techniek.

1 In een interview met Fabien Tillon. *BoDoï*, nr. 88, 2005.

2 *On a marché sur la bulle*, nr. 4, 2005.

L'Etoile du Soldat. Casterman, 2007. Ontwerptekeningen voor het album

Enkele wetenswaardigheden over René Follet en zijn werk

Arcadia publiceerde verschillende strips van Follet in vertaling, onder meer *De Ilias* (in twee volumes, 2003 en 2004), verhalen van *De Zingari: De schreeuw van de stomme* (2007) en *De zwarte vogels* (2010), een reeks verhalen over een rondreizend circusgezelschap. De uitgever leverde zeer verzorgde uitgaven af en de hoogstaande grafische kwaliteit van de albums werd alom geapprecieerd. Bleek dat *De Zingari* op minder interesse van het publiek konden rekenen. De verhalen zijn een tikkeltje ouderwets en helemaal niet wervend. De uitgave in zwart en wit betekende voor de liefhebbers van het werk van Follet een aangename verrassing. Meermaals bleek dat stripuitgaven in zwart en wit veel sterker het tekentalent van de kunstenaar toonden. Hier werd duidelijk dat vele strips van zijn hand verdronken werden door de inkleuring.

Rob van der Nol en de auteur van deze bijdrage bouwden een website op die de bibliografie van Follet presenteert. Voorlopig bleef deze informatie beperkt tot 2011. De initiatiefnemers willen graag de website aanvullen in de nabije toekomst. www.folletbibliografie.be of nl

De uitgevers Ananké – voorheen Claude Lefrancq – (Brussel) en L'Age d'Or (Charleroi) nodigden de tekenaar uit om de wereld van *Bob Morane* te illustreren. En dit tot vreugde van de liefhebbers en verzamelaars van het werk van Henri Vernes. De lauwe interesse van de tekenaar voor de figuur van *Bob Morane* verhinderde niet dat hij mooie en krachtige illustraties leverde aan het werk van Vernes. Follet werkte mee aan enkele stripverhalen van *Bob Morane*, gesigneerd William Vance.

Sinds 2014 is er een vereniging actief die het werk van René Follet onder de aandacht wil brengen van een breed publiek. In 2014 publiceerde L'Association des amis de René Follet (AARF) een eerste bloemlezing van vrije tekeningen: *Du crayon au pinceau* (2014). De uitgave bracht tekeningen uit een privéverzameling samen en deze keuze zou leiden tot een amalgaam van geslaagde en minder geslaagde tekeningen. Ook druktechnisch was de uitgave niet geslaagd. De vereniging plant nieuwe

S.O.S. Jan van Gent. Plaat 19, scan van het origineel.

19

COUP AU BUT, LIEUTENANT ! VOUS AVEZ LE COUP D'ŒIL...
A' EUX DE JOUER, MAINTENANT...
J'AIMERAIS QU'ILS FASSENT VITE, LIEUTENANT... NOUS SOMMES VRAIMENT TROP PRÈS D'EUX A' MON GOÛT...
SUR LE PONT DU "CONDOR", PERSONNE NE SEMBLAIT SE SOUCIER DE HALER L'AMARRE...
19 A

uitgaven en tentoonstellingen. Alle informatie kan via de facebookpagina van de AARF teruggevonden worden.

In 2007 werd een monografie gepubliceerd door L'Age d'Or: *René Follet, un rêveur sédentaire*. Enkele exemplaren zijn nog beschikbaar bij de uitgever.

Informatie over René Follet treffen we aan in *Brabant Strip magazine*, nr. 27, 87, 144 en 185.

Patrick Dillies, journalist en cineast, bracht een dvd uit tijdens het stripfestival van Blois in november 2015: *La Malle aux trésors de René Follet*. De dvd bevat een interview van René Follet in het gezelschap van Frank Pé, getuigenissen van Patrick Gaumer en Gilles Ratier. Van 19 februari tot 17 juli wordt een tentoonstelling over de kunstenaar gehouden in het Kunstcentrum Rood Klooster. Bij deze gelegenheid zou Patrick Dillies een gecommercialiseerde versie van de dvd aanbieden.

Jan Brega: S.O.S. Jan van Gent. 1985. Scenarist Maurice Tillieux. Dit stripverhaal heeft een lange lijdensweg achter de rug. Het klikte wonderlijk goed tussen Follet en Tillieux. De tekenaar beschouwt deze strip als het begin van zijn carrière als striptekenaar. Het verhaal werd gepubliceerd in *Spirou/Robbedoes* (1967-1968). Dupuis bracht het verhaal in 1985 in een stripalbum op de markt, maar verminkt. Niet alle stripplaten werden in het album opgenomen. De inkleuring is schabouwelijk lelijk. Het was dan ook geen verrassing dat de al dan niet gemanipuleerde lezersenquête in *Spirou* het verhaal torpedeerde. De toenmalige hoofdredacteur, Thierry Martens, maakte gebruik van deze peiling om een vervolg op het verhaal te wraken. De teleurstelling bij René Follet over deze ingreep was groot en deze ontwikkeling heeft hem erg gekwetst. Het album werd alvast geen succes. De Ed. de l'Elan slaagde erin om vele originele stripplaten terug te vinden. Het facsimile kan als een monumentale uitgave bestempeld worden (2013).

Enkele boekuitgaven die gekoesterd worden door liefhebbers van mooie tekeningen: *L'Elève invisible et autres enquêtes de Edmund Bell* (Lefrancq, 1985) en *L'Ombre Rouge et autres enquêtes de Ed-*

MIDDEN IN DE ROOS, STUUR! JE HEBT ER 'N OOGJE VOOR!
NU IS HET HUN BEURT!
IK ZOU WILLEN DAT ZE OPSCHOTEN, STUUR! VOLGENS MIJ ZITTEN WE VEEL TE DICHT TEGEN ZE AAN!
MAAR OP HET DEK VAN DE "CONDOR" SCHIJNT DE LUN NIEMANDS ZORG TE ZIJN...
19 A

S.O.S. Jan van Gent. Publicatie in *Robbedoes* nr. 1561 (1968). Album Dupuis, 1985.

Shelena. 2005. Detail uit plaat 9, scan van het origineel.

mund Bell (Lefrancq, 1987). Een eerbetoon aan het werk van John Flanders/Jean Ray.
Verschillende uitgaven van Ed. de Chiré: *Petite histoire de France* (1978), *Petite histoire des guerres de Vendée* (1983), *Petite histoire des colonies et missions françaises* (1985). Met aangrijpende prenten over glorie en geweld en bijzondere aandacht voor het lot van de kleine man.
De albums Dupuis: *La Chevalerie* (1966) en *Les Grecs* (1971). *Les conquérants de la terre*. Hachette, 1974. Deze publicatie kende een Nederlandse vertaling (*Veroveraars van de aarde*, Zuid Nederlandse Uitgeverij, 1975).

De belangrijkste stripalbums van René Follet (chronologisch geordend)

Steven Severijn. Oberon, 1979-1983. Vijf albums. Later werden er nog vier albums door Silhouet gepubliceerd. Deze verhalen werden eveneens in het Frans vertaald en gepubliceerd, onder andere door BDMust. De verhalen werden door opeenvolgende scenaristen (Yvan Delporte, deel 1, Jacques Stoquart, deel 2 t/m 4, Gerard Soeteman, deel 5 t/m 9) geschreven. De albums van Oberon werden geen commercieel succes. De redactie van *Eppo* ontdekte te laat dat het publiek de verhalen oubollig vond.

Ivan Zourine. Magic Strip, 1979. Twee albums. Herdruk door Les Ronds dans l'O.

L'Iliade. Glénat, 1982. Nederlandse vertaling gebracht door Arcadia.

Jan Kordaat. Dupuis. *De blinde piraat* (1984) en *Een kind als prooi* (1986). Niet onaardig getekende avonturen van Jan Kordaat.

S.O.S. Jan van Gent. Dupuis, 1985.

Edmund Bell. Claude Lefrancq, 1987-1990. Vier albums. De eerste twee werden door de liefhebbers van het werk van John Flanders/Jean Ray gewaardeerd. Voor velen is Follet de enige tekenaar die het universum van Jean Ray/John Flanders kunstig heeft verbeeld. De scenario's voor het derde en vierde album brachten Edmund Bell in een universum dat niet meer in overeenstemming was met de wereld van Jean Ray. Deze werden dan ook zeer lauw onthaald.

Daddy. Claude Lefrancq, 1991-1992. Twee albums.

Ikar. Glénat, 1995 en 1997. Twee albums.

De auto's van het avontuur. Ed. de l'Yser & Chevrons, 1996 en 1998. Twee albums. Follet bracht de wereld van Citroën vrij dikwijls in beeld. De albums konden op weinig belangstelling rekenen en dit ondanks de massale verspreiding.

Terreur. Le Lombard, 2002 en 2004. Twee albums. Het leven van Madame Tussaud, oprichtster van het wassenbeeldenmuseum in Londen. Een boeiend verhaal uitgewerkt in filmische beelden.

Shelena. Casterman, 2005. Een familiegeschiedenis tegen de achtergrond van het ontstaan van het Panamakanaal.

L'Etoile du soldat. Casterman, 2007. Niet vertaald in het Nederlands. De wereld van Massoud, Afghaanse rebellenleider.

De zaak Dominici. Glénat, 2010. Een beruchte moord- en rechtszaak in Italië.

Stevenson, le pirate intérieur. Dupuis, 2013. Niet vertaald in het Nederlands. Het levensverhaal van de auteur Stevenson.

Plus fort que la haine. Glénat, 2014. Niet vertaald in het Nederlands. Strip over de rassensegregatie in de Verenigde Staten. Een thema dat Europese lezers nauwelijks meer beroert.

Opmerking: talrijke vertalingen, albums van stripverhalen die niet in albumvorm werden gepubliceerd nadat ze in tijdschriften werden publiceerd – verhalen al dan niet herwerkt door de tekenaar – en heruitgaven zagen het licht.

Tentoonstelling 'René Follet, ou Le goût de l'aventure'.

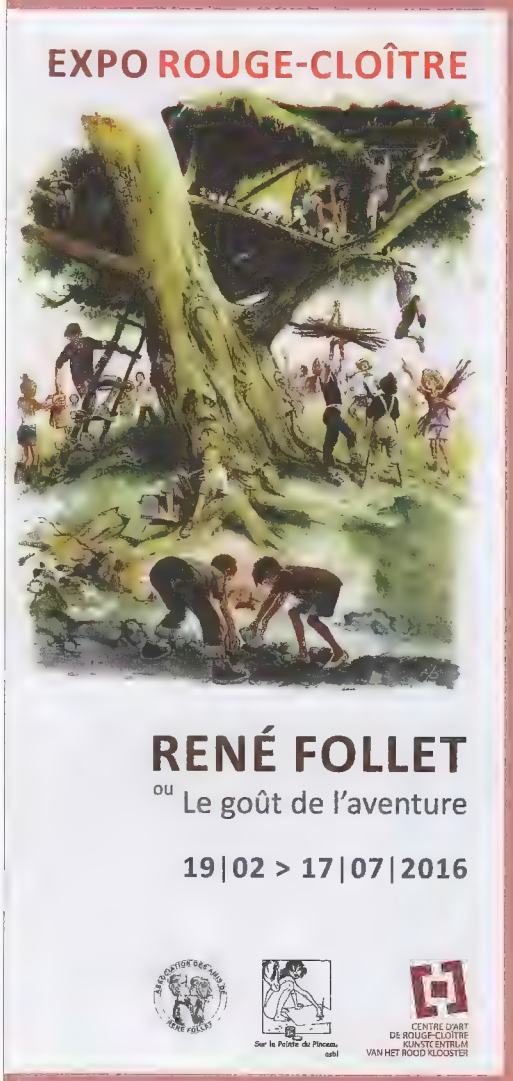

Waar? In het Kunstcentrum Rood Kloosterstraat 4, 1160 Oudergem.
Wanneer? Van 19 februari tot 17 juli.
Openingsuren? Toegankelijk van woensdag tot zondag, van 14 u. tot 17 u. Vanaf 15 mei: geopend tot 18 u. tijdens het weekend. Gesloten op 5 mei.

KUIFJE

WEEKBLAD VOOR JONGENS VAN 7 TOT 77 JAAR

ACHTSTE JAARGANG —

PRIJS : 6 Frs - IN NEDERLAND 40 Cts

47

Ons volledig tekenverhaal :

FONCK

JACHTKAMPIOEN 1914-1918

TEKST VAN Y. DUVAL — TEKENINGEN VAN A. WEINBERG

De Groote Oorlog in Robbedoes en Kuifje

Een verkenning

Rond 1951 ontbrandt er in België een strijd om de jonge lezers. *Robbedoes* bijt de spits af en zet het offensief in met de reeks *De verhalen van Oom Wim*[1]. In deze serie komen vliegtuigen, duikboten, slagschepen en oorlogsgeweld uit 1914-18 op het toneel. De redactie van *Kuifje* kan het terreinverlies niet smaken en rukt op met *Waar gebeurde verhalen*. Tekenaars en scenaristen gebruiken de Eerste Wereldoorlog als toneel voor avontuurlijke verhalen bevolkt door helden en hun tegenstanders in militair uniform, verhalen over heroïsme en fatalisme. Verschillende uitgevers – onder meer La vache qui médite (*Les belles histoires de l'Oncle Paul*), Editions Loup/Hibou (*Les meilleurs récits de ...*), Graton Editeur (*Jean Graton tekent Oom Wim*, *Jean Graton illustre l'Oncle Paul*) – publiceerden herdrukken van deze verhalen. De Vlaamse lezer bleef voorlopig gespaard van deze ongein.

Door Jozef Peeters

Omslagillustratie van het verhaal *Fonck*, getekend door Weinberg. *Kuifje* 1953 nr.47

Robbedoes

Na de wapenstilstand verdween de interesse voor verhalen over de Eerste Wereldoorlog als sneeuw voor de zon. Slechts enkele decennia later veerde de belangstelling voor de Grote Oorlog weer op[2]. In verschillende jeugdtijdschriften werden er korte stripverhalen gepubliceerd met focus op de heldenmoed van de soldaten van de Entente. Heldenverering vierde hoogtij. In Frankrijk verschenen er verhalen in onder meer *Coeurs Vaillants*, in België in *Robbedoes* en *Kuifje*. In *Robbedoes* werden er in de reeks *De verhalen van Oom Wim* (*Les belles histoires de l'Oncle Paul* in *Spirou*) verhalen gepubliceerd over de Grote Oorlog en dit tussen 1951 en 1980.

Octave Joly (1910-1988) – de belangrijkste scenarist van de reeks – zei ooit dat het belangrijkste bij de Oom Wim verhalen de research was. Naar het waarheidsgehalte toe is er allicht weinig kritiek te spuien – hoewel patriottisme de waarheid soms erg kleurt – maar het middelmatige niveau van de tekeningen van sommige verhalen, dat is een ander verhaal. Onder meer Arthur Piroton, Gérald Forton, René Follet, Jean-Claude Pascal, Jean Graton, Eddy Paape, Claude Renard, Jean-Pierre Rogé, J.M. Cicuéndez, tekenden voor deze reeks. De verhalen zijn doordrenkt van heldhaftigheid en zelfopoffering en sluiten naadloos aan bij de ideologische pijlers van uitgever Dupuis: 'Dieu, la famille et la patrie'[3]. De clichématige en oppervlakkige verhalen zijn weinig interessant. De toenadering tussen Frankrijk en Duitsland, vanaf 1960, betekende dat striptekenaars vijanden plots waardige tegenstanders gingen noemen.

Enkele onderwerpen lijken de scenaristen en tekenaars vooral te boeien, bijvoorbeeld luchtgevechten en de doodsverachting van de piloten, de duikbotenoorlog met onder meer de torpedering van de Lusitania – een Brits koopvaardijschip getorpedeerd op 7 mei 1915 – en de ondergang van de Vin-

Robbedoes nr. 1561. Marthe Cnockaert, Belgische verpleegster en spionne. Tekenaar Pascal

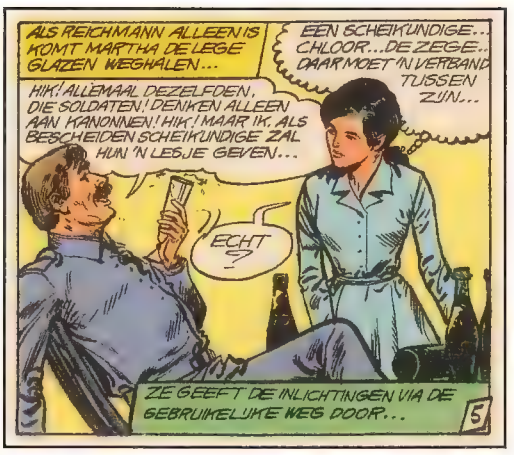
ALS REICHMANN ALLEEN IS KOMT MARTHA DE LEGE GLAZEN WEGHALEN...
EEN SCHEIKUNDIGE... CHLOOR...DE ZEGE... DAAR MOET 'N VERBAND TUSSEN ZIJN...
HIK! ALLEMAAL DEZELFDEN, DIE SOLDATEN! DENKEN ALLEEN AAN KANONNEN! HIK! MAAR IK, ALS BESCHEIDEN SCHEIKUNDIGE ZAL HUN 'N LESJE GEVEN...
ECHT?
ZE GEEFT DE INLICHTINGEN VIA DE GEBRUIKELIJKE WEG DOOR...
5

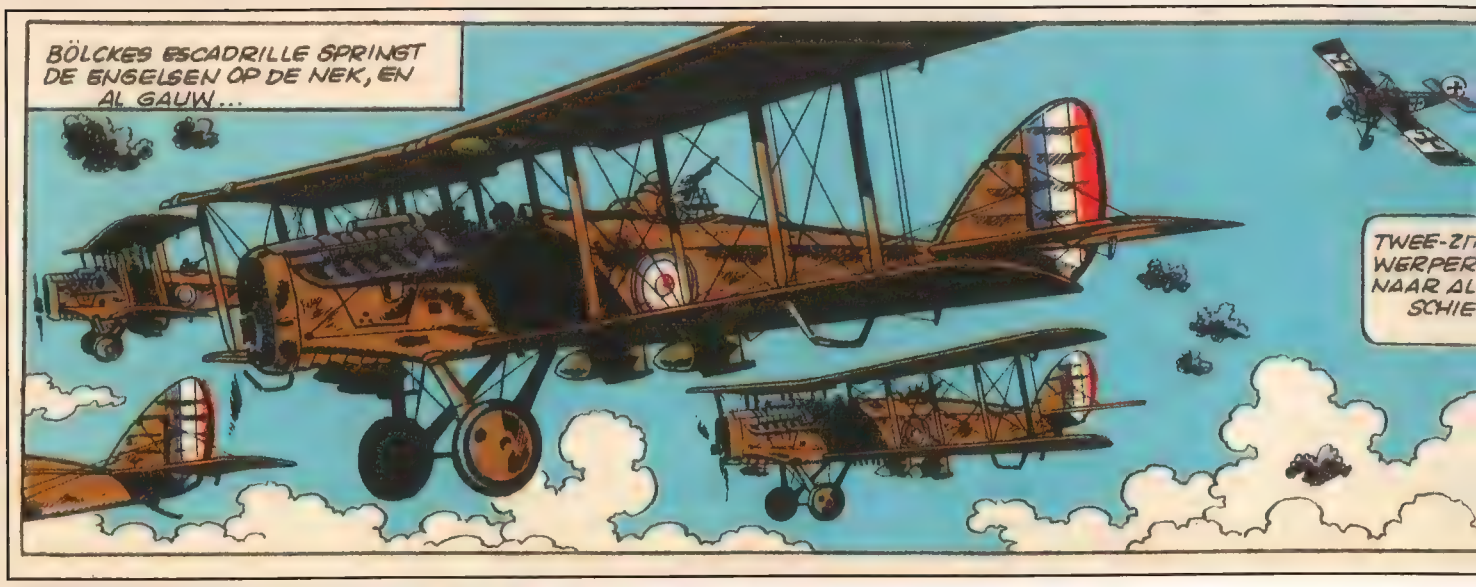

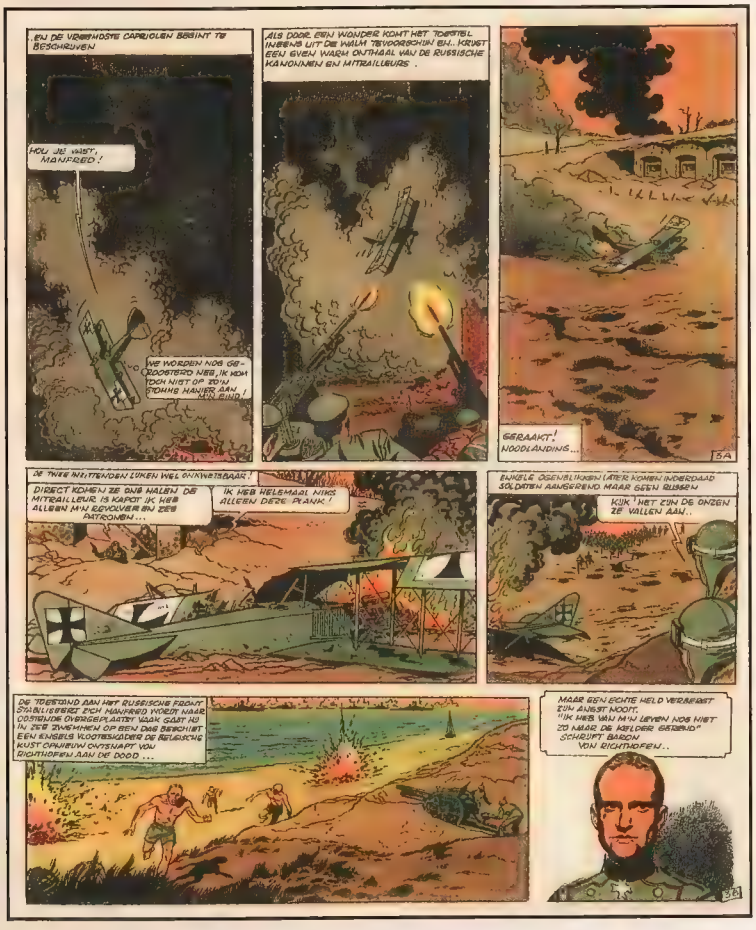
EN DE VIERHOSTE CAPRIOLEN BEGINT TE BESCHRIJVEN
HOU JE VAST, MANFRED!
ALS DOOR EEN WONDER KOMT HET TOESTEL INEENS UIT DE HAUM TEVOORSCHIJN EN, KRIJST EEN EVEN WARM ONTHAAL VAN DE RUSSISCHE KANONNEN EN MITRAILLEURS.
GERAAKT! NOODLANDING...
DE TWEE INZITTENDEN LIJKEN WEL ONKWETSBAAR!
DIRECT KOMEN ZE OVER HALEN DE MITRAILLEUR IS KAPOT IK HEB ALLEEN MIJN REVOLVER EN ZES PATROONEN...
IK HEB HELEMAAL NIKS ALLEEN DEZE PLANK!
ENKELE OGENBLIKKEN LATER KOMEN NOORDAAF SOLDATEN AANGEREND MAAR GEEN KUGELS
KIJK! HET ZIJN DE ONZEN ZE VALLEN AAN..
DE TOEGEVOND AAN HET RUSSISCHE FRONT STABILISEERT ZICH HAUPTMED WORDT MAAR OOSTELIJKE OVERGEEP AATEY VAAK GAAT HIJ IN ZIJN ZWEVENEN OP EEN DAG BESCHUFT EEN ENGELS VLOOTSCHADER DE BELGISCHE KUST OPNIEUW ONTSNAPT VON RICHTHOFEN AAN DE DOOD...
MAAR EEN ECHTE HELD VERGEEFT ZIJN ANGST NOOIT. "IK HEB VAN MIJ LEVEN NOG NIET ZO VEEL DE KOUDE GEZWAD" SCHRIJFT BARON VON RICHTHOFEN..

De exploten van de Rode Baron, de Duitse piloot Manfred von Richthofen. Boven: *Robbedoes* nr. 812. Tekenaar Piroton. Links: *Robbedoes* nr. 802. Tekenaar Piroton

dictive. Verhalen die zich in de loopgraven aan het front afspelen zijn zeer zeldzaam. Een steekproef in enkele jaargangen van *Robbedoes* leverde 52 verhalen op over de Grote Oorlog. Achttien verhalen spelen zich af in het luchtruim, negentien op zee – waarvan meer dan de helft duikboten in het vizier nemen – en één in de loopgraven (René Follet, nummer 655, 1952). Drie verhalen brengen Belgische helden in beeld: Léon Trésignies (nummer 1976 en 1977), Louise de Bettignies (nummer 832) en Marthe Cnockaert (nummer 1561)[4]. De andere verhalen gaan over tanks en gepantserde voertuigen, de aanslag in Sarajevo, het front in Rusland, spionage (drie verhalen), gevechten aan het front, een vlucht naar Nederland. Sommige verhalen snijden verschillende thema's aan, zoals heldinnen en spionage (Marthe Cnockaert). Scenaristen en tekenaars van *Robbedoes* en *Kuifje* behandelden enkele identieke gebeurtenissen en personen[5].

In de stripverhalen over luchtgevechten nemen de auteurs afstand van de bloederige gevechten in de loopgraven. Vliegtuigen worden neergehaald onder een stralende blauwe hemel. Na het neerhalen van een vijandelijk toestel wordt er champagne gedronken. De tegenstander wordt als ridderlijk en dapper omschreven. Alsof die tegenstander geen soldaat is die vanuit de lucht dood en vernieling zaait. Over de 'Rode Baron' – de succesrijke Duitse piloot Manfred von Richthofen – tekende Piroton zelfs drie verhalen (nummers 1802, 1812 en 1818). Of hoe de vijand plots held wordt. In het derde verhaal, *De vliegende Siegfried* (nummer 1818, 1973), betuigen de geallieerden eer aan de gesneuvelde piloot: "Een dappere en eerlijke tegenstander". De Rode Baron werd herhaaldelijk held in een stripverhaal: getekend door Carlos Puerta (*Baron Rouge*, 3 delen, ZéphyrBD, 2012-2014), George Pratt (*Le Baron Rouge*, Panini Comics, 1991)[6], Joe Kubert (*Le Baron Rouge*, Editions du Fromage, 1978), Charles Schulz (*Snoopy et le Baron Rouge*, Dargaud, 1980), *Le Baron Rouge* (Arédit, 1981, in de reeks *Héroïc*, nummer 49). De passage van von Richthofen in het werk van Hugo Pratt mag niet onvermeld blijven (*De Kelten*, Casterman, 2003). Ook in *Les Aigles sur le front Ouest* (Clair de Lune, 2013), brengen Mike Butterworth (scenarist) en Bill Lacey

Het eerste luchtgevecht. *Robbedoes* nr. 1194. Tekenaar Piroton

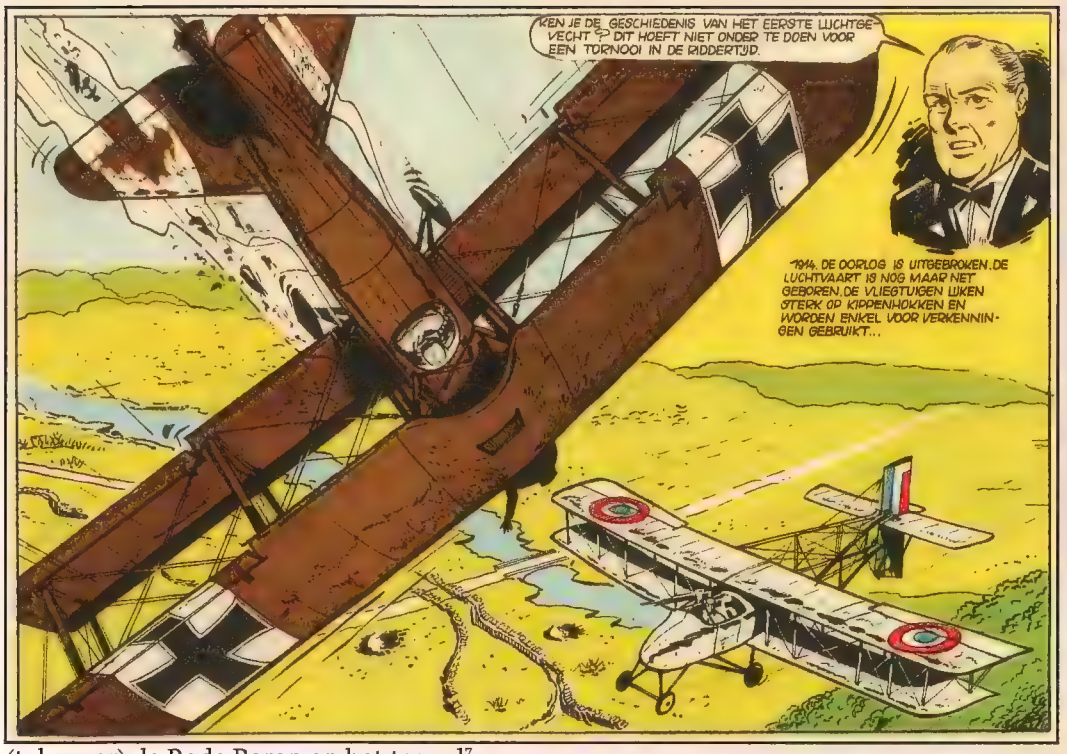
KEN JE DE GESCHIEDENIS VAN HET EERSTE LUCHTGEVECHT ? DIT HOEFT NIET ONDER TE DOEN VOOR EEN TORNOOI IN DE RIDDERTIJD.
1914. DE OORLOG IS UITGEBROKEN. DE LUCHTVAART IS NOG MAAR NET GEBOREN. DE VLIEGTUIGEN LIJKEN STERK OP KIPPENHOKKEN EN WORDEN ENKEL VOOR VERKENNINGEN GEBRUIKT...

(tekenaar) de Rode Baron op het toneel[7].

Piroton tekende het eerste luchtgevecht tijdens de Eerste Wereldoorlog (5 oktober 1914): *Steekspel in de lucht* (nummer 1194, 1961). Een Duits vliegtuig wordt neergeschoten. Ook hier klinkt het: "We zullen ze met militaire eer begraven. Want ook zij waren helden ...". Voorheen voerden militaire vliegtuigen alleen observatievluchten uit. De luchtvaart was dan ook nog maar net begonnen. Naarmate de oorlog verder schreed werden vliegtuigen gevreesde moordmachines. De verhalen getekend door Arthur Piroton behoren tot het betere werk. Hij tekende zeven verhalen over de oorlog. De spookvlieger, getekend door Piroton (nummer 1839), beschrijft een actie van de piloot Jacques d'Arnoux. In het verhaal zijn de uniformen van de soldaten in de loopgraven smetteloos, zonder enig spoor van modder of vuil. De piloten – vooral de 'Aces', de keien in het vak – en hun duels en stunts worden een echte hype en dit manifesteert zich in verschillende verhalen over de helden van het luchtruim, onder meer Georges Guynemer (627), Adolphe Pégoud (1432), Jacques d'Arnoux (1839), von Richthofen (1802, 1812, 1818), Charles Nungesser (741 en 742), René Chambe (1410). *Robbedoes* focust op ridderlijke verhalen doorweven met epiek en dramatiek.

In de verhalen van de oorlog op zee is de invalshoek anders. Hier wordt het niet naleven van de krijgswetten door de Duitsers aan de kaak gesteld. In *Het drama van de Lusitania* (nummer 688, 1953), getekend door Gérald Forton, schreeuwt Schwieger, de kapitein van de duikboot die het schip tot zinken bracht, zijn vreugde uit over de voltreffer. Het drama van de Lusitania werd al in beeld gebracht in 1915 in *La Jeune France, histoire illustrée de la guerre* (nummer 79, 1916) en eveneens in *L'Etoile Noëliste*. Dit feit – gebrandmerkt als een misdadige oorlogsdaad tegen een passagiersschip – zou mede aanleiding geven tot de deelname van de Verenigde Staten aan de oorlog. Terloops kan de vraag gesteld worden waarom het april 1917 moest worden vooraleer de States de oorlog verklaarden aan Duitsland en hun bondgenoten. Dat de Britse overheid dringend uitkeek naar een dergelijk incident is het meest gruwelijke aspect aan dit verhaal. In een latere strip werd de torpedering opnieuw verteld en dit op een meer

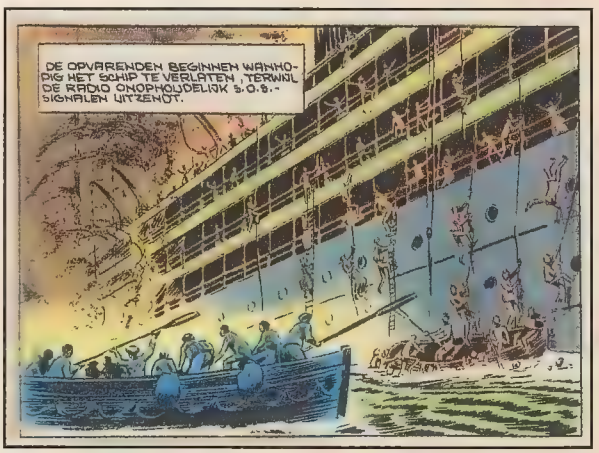

De ondergang van de Lusitania. Kuifje 1965 nr. 34. Tekenaar Cheneval

objectieve en serene wijze. De tekenaar Cicuéndez stelt in *De drie raadsels van de "Lusitania"* (nummer 1620, 1969) vragen die na 1970 een antwoord kregen: het schip had inderdaad een lading wapens en munitie aan boord en was bewapend. De torpedo-inslag op deze vracht veroorzaakte een zeer krachtige ontploffing die het schip kelderde. Een Britse kruiser vermomd als koopvaardijschip zou later een duikboot, met kapitein Schwieger als bevelhebber, tot zinken brengen (september 1917). Dit feit wordt verteld door Cicuéndez (in nummer 1620). Dit wordt in het stripverhaal geen oorlogsmisdaad genoemd maar een list. In *Hoe een kapersschip (sic) verging* (nummer 694, 1953) tekende Graton al de ondergang van de duikboot van Schwieger. En dit kort na nummer 688 waarin de ramp met de Lusitania voor het eerst werd geschetst. Drama lag blijkbaar goed bij de Oom Wim verhalen. *Robbedoes* publiceerde twee verhalen over de ondergang van het slagschip Vindictive (nummer 665 door Graton en nummer 1868 door Piroton). Ook het lot van een Franse duikboot bij de Italiaanse haven Catarro werd tweemaal in stripverhalen omgezet (nummer 613 door Graton en nummer 1849 door Pascal).

Een opvallende uitzondering in de reeks van Oom Wim is het verhaal getekend door René Follet: *Bedolven in de loopgraaf* (nummer 655, 1952). Follet keert terug naar de verschrikking van de loopgraven tijdens de slag van Verdun. Deze strip sluit aan bij het werk en de ideologie van Jacques Tardi. In *Jongens die de vrijheid* kozen (nummers 2202, 2205, 2206 en 2209)[8] brengt de tekenaar 'Olandi' (sic) het relaas van burgers die naar Nederland willen vluchten. Het gaat hier om een authentiek verhaal. Schipper Jules Hentjes waagt met zijn schip Atlas V een poging om vanuit Luik Nederland te bereiken. Dit verhaal werd later hernomen door Georges Van Linthout in het stripalbum *Comme en quatorze* (Des ronds dans l'O, 2014). Ook Lucien Colsoulle tekent in *Kuifje* (nummer 34 in 1963) het avontuur van de boot Atlas V, de blokkadebreker.

Omslagillustratie *Kuifje* 1975 nr. 46. Tekenaar onbekend

Dupuis nam enkele verhalen op in de albumreeks *Uit de verhalentrommel van Oom Wim* (1953-1955) – met onder andere *Klaar! We duiken!* (1954) over de inzet van duikboten – en later in *Geschiedenis in beeldverhalen* (deel 2 en 4): *Ridders tussen hemel en aarde* (1974) en *De hel op zee* (1975). In *Jean Graton tekent Oom Wim* bracht Graton Editeur de oorlogsverhalen van Graton samen (Deel 3, 2006). Uitgeverij La Vache qui médite gaf ondertussen meer dan 48 albums uit (2009-2013) met verhalen uit de reeks gepubliceerd in *Spirou*. In een meer eigentijdse stijl tekende Francis Carin het wedervaren van het 56e en 59e bataljon 'chasseurs à pied' van het Franse leger: *De Blauwe duivels*, naar scenario van M. Lamarne (pseudoniem van Michel Pierret, naar de slag bij de Marne). De verhalen werden gepubliceerd in 1981, 1982 en 1986. In deze verhalen treffen we kritische opmerkingen aan over de oorlog[9].

Kuifje

Ook in Kuifje werden stripverhalen over de Eerste Wereldoorlog gepubliceerd, onder meer in de reeks *Waar gebeurde verhalen*, getekend door onder andere Paul Ramboux, Lucien Colsoulle, Jean Torton, J.P. Thaulez, Fred en Liliane Funcken, Albert Weinberg, Fernand Cheneval, André Beckers, Marc Hardy. Yves Duval schreef talrijke scenario's. Ook deze verhalen zijn grafisch en inhoudelijk weinig hoogstaand.

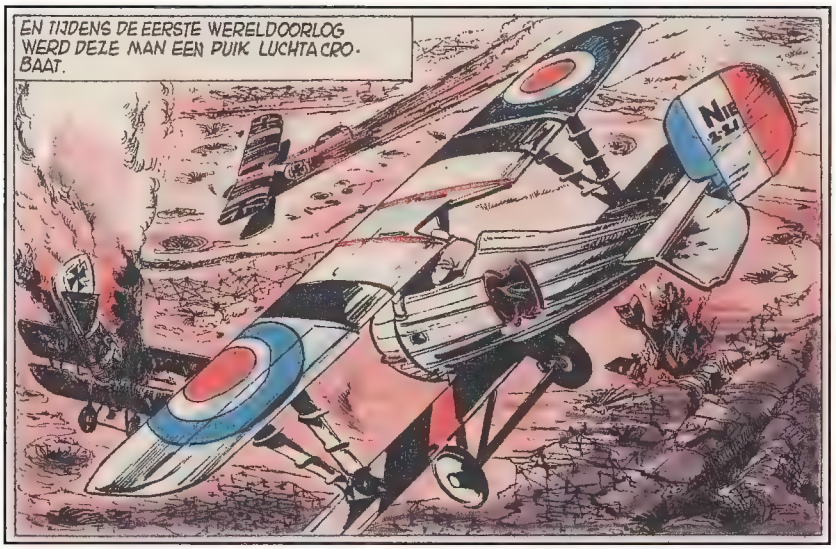

Kuifje 1963 nr. 23. Adolphe Pégoud. Tekenaar Léonard

Deze verhalen werden gebracht in concurrentie met de Oom Wim verhalen in *Robbedoes*. 31 Verhalen over de Grote Oorlog werden gepubliceerd tussen januari 1954 en oktober 1970. Zestien verhalen hebben plaats in het luchtruim en slechts vijf op zee. De andere verhalen gaan over personen en oorlogsgebeurtenissen. Ook in Kuifje is er ruim aandacht voor gevechtspiloten: Georges Guynemer (twee verhalen), Roland Garros (twee verhalen), René Fonck, Charles Nungesser (twee verhalen), Adolphe Pégoud, Jules Védrines, Edmond Thieffry, Georges Madon, Jacques d'Arnoux. Luc Révillon vestigt de aandacht op een ondeugende prent die zou afgebeeld staan in het verhaal over René Fonck (nummer 1953/47)[10]. Op het vierde vakje van de eerste plaat ontdekt Révillon een foto van een meisje met blote borsten, een foto die op de kamermuur van Fonck prijkt. Een prent die aan de censuur ontsnapte. Bij de soldaten in België en Frankrijk waren de frivole en pikante prenten uit *La Vie Parisienne* erg in trek. De militairen hingen deze prenten op in hun verblijfplaats.

Funcken publiceerde de geschiedenis van de oorlog: *50 jaar geleden brak de eerste wereldoorlog uit* (nummer 1964/31). Hij is ook de auteur van *L'Uniforme et les armes de soldats de la guerre 1914-1918* (2 delen, 1973) en dit samen met zijn echtgenote Liliane Funcken. In 2014 bracht Ed. Hibou een herdruk van het eerste deel op de markt. In 1974 publiceerde Lombard-Dargaud *Doc Silver, De zwarte jager* (Collectie Jong Europa, nr. 96), getekend door L. & F. Funcken, naar een scenario van Yves Duval. Dit verhaal werd gepubliceerd in *Kuifje* (1968-1969). Een Amerikaanse dokter komt terecht in de Eerste Wereldoorlog. Een onmogelijk verhaal over een geschifte Franse vliegenier die het gemunt heeft op alle vliegtuigen, van vriend én van vijand. *De geschiedenis van de wereld* is een lange reeks van Funcken, die gepubliceerd werd tussen 1955 en 1962. In 1961 kwam de geschiedenis van de Eerste Wereldoorlog in beeld (nummer 26 t/m 34). Marcel Rouffa publiceerde verhalen over Ulrich Werther (1987 en 1988), een Duitse soldaat aan het front. Hier weerklinkt eveneens afkeer voor het oorlogsgeweld[11]. Enige invloed van het werk van Hugo Pratt vinden we terug bij de personages. Ten slotte zijn er de spionageverhalen *Victor Sackville*, getekend door Francis Carin, naar scenario's van François Rivière en Gabrielle Borile. Deze verhalen werden opgenomen in *Kuifje* tussen 1988 en 1993[9]. In *Kuifje* treffen we geen verhalen aan over uitzonderlijke helden. In *Robbedoes* tellen we er drie.

Robbedoes en Kuifje

Verschillende onderwerpen werden én in Robbedoes én in Kuifje behandeld, onder meer de luchtgevechten van Guynemer, de torpedering van de Lusitania, de ondergang van de Vindictive en andere wapenfeiten. Révillon heeft ook aandacht voor het selectieve geheugen van de scenaristen[10]. In het verhaal *Bedolven in de loopgraaf* (*Rob-*

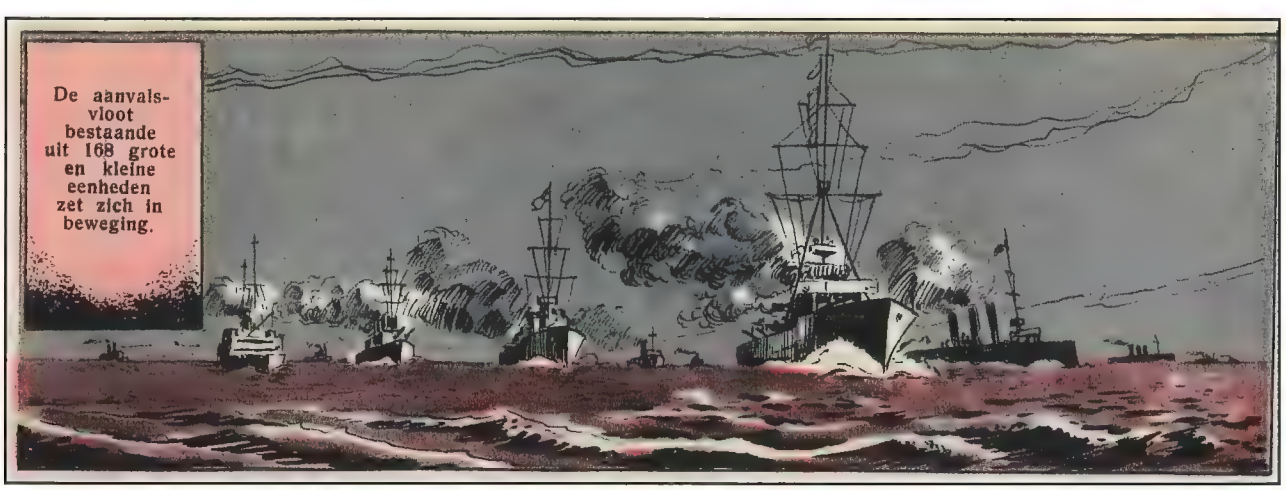

De ondergang van de Vindictive. *Kuifje* 1958 nr. 7. Tekenaar Attanasio

LES HISTOIRES VRAIES DE L'ONCLE PAUL
GUYNEMER
et 6 autres histoires aussi passionnantes, sur la CONQUÊTE DE L'AIR
1 CONQUÉRANTS DU CIEL
2 PREMIER MATCH AÉRIEN
3 CHARLIE, COURRIER SÛR
4 GUILLAUMET
5 ANGE DE LA CORDILLÈRE
6 LES SACRIFIÉS du CANAL ALBERT

Georges Guynemer. Het verhaal werd gepubliceerd in *Les histoires vraies de l'Oncle Paul*, vol. 1., Dupuis, 1954. Dit album kende geen Nederlandse vertaling

bedoes, nummer 655) vertelt Oom Wim bij het bezoek aan het monument van Douaumont dat hier de overblijfselen van Franse soldaten rusten. De scenarist vergeet te vermelden dat het hier gaat om de stoffelijke resten van 130.000 ongeïdentificeerde Franse én Duitse soldaten. Anekdotische gebeurtenissen, zoals de inzet van taxi's bij het vervoer van soldaten naar het front aan de Marne (*Kuifje* 1962/19) worden onterecht als belangrijke historische gebeurtenissen vermeld. Bij het verhaal André Citroën (*Kuifje*, 1968/2) maakt hij de wrange opmerking dat de gigantische oorlogswinsten die Citroën verwierf, dankzij zijn oorlogsindustrie, onvermeld blijven in het verhaal. *Kuifje* publiceerde 31 verhalen over de Eerste Wereldoorlog, *Robbedoes* zou dit aantal overtreffen met 52 verhalen. In *Kuifje* spelen zestien verhalen zich af in het luchtruim en vijf op zee. In *Robbedoes* noteren we achttien verhalen in het luchtruim en negentien op zee.

Besluit

Tussen 1919 en 1973 is er op stripgebied nauwelijks belangstelling voor de Grote Oorlog. Voor de jonge Belgische lezers, en eveneens voor de Franse lezertjes, zijn er echter de verhalen van *Robbedoes* en *Kuifje*. Na 1973 staan er tekenaars op die de oorlog een ander gezicht geven: Jacques Tardi vanaf 1974, Hugo Pratt vanaf 1975, Cabu in 1977[12]. En dit mede onder invloed van de linkse beweging en het groeiende antimilitarisme. Het afgrijzen voor de oorlog neemt de bovenhand en de glorie en het heldendom voor volk en vaderland verdwenen uit beeld. Tardi zette een reuzenstap in de evolutie van het stripverhaal over de Grote Oorlog. Zijn strips zijn onmiskenbare hoogtepunten in de lange reeks strips over de Eerste Wereldoorlog. De verhalen grijpen naar de keel. Bovendien zijn de verhalen historisch correct getekend en onderbouwd, mede door de samenwerking met Jean-Pierre Verney. Naast het werk van Tardi, Pratt en Cabu, lijken de verhalen in *Robbedoes* en *Kuifje* op gedateerde en belerende niemendalletjes. Slechts enkele verhalen boeien door de uitwerking en het verhaal. De verhalen geven wel inzicht in de tijdsgeest en de benadering van de Grote Oorlog na 1951: de eindzege is er voor de dapperen, de helden op het front. Die helden worden geëerd met een spannend verhaal. Dat de verhalen spannend zijn, maakt het voor de jonge lezers aantrekkelijk en aansluitend uitstekend voor de verkoopcijfers.

Voetnoten

1 De titel van de reeks werd tijdens de levensloop van de serie herhaaldelijk gewijzigd, o.m. in *Uit de verhalentrommel van Oom Wim* en *De spannende verhalen van Oom Wim*.

2 Tussen 1919 en 1973 werden er geen stripalbums gepubliceerd m.b.t. de Grote Oorlog. Luc Révillon (zie Literatuur) noemt deze periode 'La vide de l'entre-deux-guerres'. Na de Tweede Wereldoorlog schenken *Robbedoes* (tussen 1951 en 1980) en *Kuifje* (tussen 1954 en 1970) aandacht aan de Eerste Wereldoorlog en dit met opportunistische bedoelingen. Tussen 1974 en 1980 noteren we een totaal nieuwe vormgeving en ideologie met het werk van Jacques Tardi, Hugo Pratt en Cabu.

3 In Frankrijk werd er in juli 1949 een wet gestemd die strips onderwierp aan de beoordeling van een controlecommissie. De opdracht van deze organisatie bestond erin om de reine kinderziel te behoeden voor geweld, seks en alle andere verderfelijke daden. In feite werd de commissie opgericht om buitenlandse strips te weren in Franse tijdschriften. Dupuis beoogde met de Oom Wim verhalen de gunst van de commissie te verwerven. Het opvoedkundige karakter van de verhalen en het epische en heroïsche gehalte ervan werd beklemtoond. De reeks werd bedacht door Jean-Michel Charlier en gelanceerd op 1 februari 1951. Charlier schreef de scenario's voor 29 verhalen en staakte zijn medewerking in 1954. Octave Joly nam daarna de verantwoordelijkheid voor de scenario's op zich. Het is wel erg cynisch dat geweld in stripverhalen door de controlecommissie niet aanvaard werd, maar dat oorlogsgeweld overgoten met een patriottistisch sausje de strenge beoordeling overleefde.

4 Léon Trésignies (1886-1914). Deze militair sneuvelde als vrijwilliger bij Verbrande Brug, een gehucht bij Grimbergen. Louise de Bettignies (1880-1918). Trad toe tot het verzet. Ze werd gevat en ter dood veroordeeld. Stierf in Keulen. Marthe Cnockaert (1892-1966) was verpleegster in een Duits militair hospitaal en bezorgde de geallieerden nuttige militaire informatie. Haar waarschuwing voor een nakende gasaanval werd niet ernstig genomen.

5 De onderwerpen en personen die werden behandeld én in *Robbedoes* én in *Kuifje* werden vermeld na de lijsten met de verhalen.

6 De strip van George Pratt is geen biografie van de piloot. De geest van von Richthofen dwaalt echter indringend over de pagina's van deze graphic novel.

7 Oorspronkelijk gepubliceerd in het Britse tijdschrift *Look and Learn*, tussen 1971 en 1973.

8 Het verhaal bleef onafgewerkt. Er gaapt een kloof van 200 nummers tussen dit verhaal en het vorige verhaal over de Eerste Wereldoorlog (nummer 2000, 1976). Dit verhaal sluit in feite niet aan bij de reeks.

9 Zie de bijdrage in *Brabant Strip magazine*, nr. 201.

10 Zie Literatuur. Révillon, 2014.

11 Zie de bijdrage in *Brabant Strip magazine*, nr. 203.

12 Cabu. *A bas toutes les armées*. Ed. du Square, 1977.

Literatuur

Bruno Denéchère & Luc Révillon, *14-18 dans la bande dessinée. Images de la Grande Guerre de Forton à Tardi*. Cheminements, 2008.
Luc Révillon. *La Grande Guerre dans la bd. Un siècle d'aventures*. BeauxArts Editions, 2014, p. 77-109.

Overzicht van de verhalen van Oom Wim in Robbedoes

613. 1951. Graton. *Eén! Twee! Drie! Vuren...* (zee). = Spirou 715.
627. 1952. Graton. *Eens komt mijn beurt ook* (vliegenier Georges Guynemer). = Spirou 729.
650. 1952. Anoniem. *De Lattre de Tassigny* (slechts twee stroken over WOI). = Spirou 752.
655. 1952. Follet. *Bedolven in de loopgraaf* (gevechten in de loopgraaf). = Spirou 757.
665. 1952. Graton. *De "Vindictive" breekt door* (zee). = Spirou 767.
668. 1953. Graton. *Het einde van een kapersschip* (sic). (ondergang van de Emden, een Duitse lichte kruiser). = Spirou 770.
681. 1953. Forton. *Een tragische leugen*. (de bezetting). = Spirou 783.
688. 1953. Forton. *Het drama van de Lusitania* (zee). = Spirou 790.
694. 1953. Graton. *Hoe een kapersschip (sic) verging*. (ondergang van de U88, Duitse duikboot onder bevel van Schwieger). = Spirou 796.
708. 1953. Anoniem. *De man die zich dood hield* (piloot). = Spirou 810.
722. 1954. Dehon. *Koelbloedigheid* (vliegenier Edmond Thieffry). =Spirou 824.
741. 1954. Hidalgo. *De huzaar met de auto* (vliegenier Nungesser). = Spirou 843.
742. 1954. Hidalgo. *De witte vogel* (vliegenier Nungesser). = Spirou 844.
810. 1955. Anoniem. *De ongekroonde koning van Arabië* (Lawrence van Arabië). = Spirou 912.
832. 1956. Brisson. *Louise de Bettignies* (verzet). = Spirou 934.
1006. 1957. Cassarubio. *De dood van de haai* (ondergang van duikboot UC-38). Vanaf dit nummer valt de nummering van Robbedoes en Spirou samen.
1023. 1957. Cassarubio. *De man die altijd geluk had* (bombardement van Londen door een zeppelin).
1144. 1960. Piroton. *Lanciers tegen Tauben* (Franse ruiterij valt Duitse vliegtuigbasis aan).
1149. 1960. Paape. *De eerste pantserwagen*.
1194. 1961. Piroton. *Steekspel in de lucht* (eerste luchtgevecht).
1247. 1962. Forton. *Sergeant York* (Alan York aan het front).
1321. 1963. Anoniem. *Menselijke torpedo's*.
1387. 1964. Anoniem. *Twee schoten, tien miljoen doden* (aanslag in Sarajevo).
1406. 1965. Renard. *Ze lieten zich torpederen*.
1410. 1965. Renard. *Ridders van het luchtruim*.
1432. 1965. Anoniem. *Pégoud durfde alles* (piloot).
1452. 1966. Beckers. *De zeppelin van Gent* (zeppelin neergehaald in de omgeving van Gent).
1473. 1966. Laurent. *Die Redl was buitengewoon* (Alfred Redl was hoofd van de contraspionage van Oostenrijk-Hongarije).
1497. 1966. Beckers. *Naar een hopeloze slag* (zeeslag).
1503. 1967. Cicuéndez. *Wraak bij de Falkland-eilanden* (zeeslag).
1561. 1968. Pascal. *Ze geloofden hun spionne niet* (Marthe Cnockaert).
1581. 1968. Pascal. *Het geschenk van de sjeik* (duikboot).
1615. 1969. Pascal. *De slag bij Jutland* (zeeslag).
1620. 1969. Cicuéndez. *De drie raadsels van Lusitania* (ondergang van de Lusitania).
1716. 1971. Malik. *De man met de lilliputters* (spionnen voor Duitsland).
1757. 1971. Hubinon. *De jachtvlieger*.
1791. 1972. Cicuéndez. *Ondergang van een pantserschip* (het Franse slagschip Bouvet).
1798. 1972. Rogé. *Eend contra albatros* (gevecht op zee en in de lucht).
1800. 1972. Fernan. *Rusland brandt*.
1802. 1972. Piroton. *De Rode Baron* (piloot). Zie ook 1812 en 1818.
1804. 1972. Cicuéndez. *Van 11 november en Allerheiligen* (wapenstilstand).
1812. 1973. Piroton. *De kleine Rode* (piloot). Zie ook 1802 en 1818.
1818. 1973. Piroton. *De vliegende Siegfried* (piloot). Zie ook 1802 en 1812).
1820. 1973. Rogé. *Zeppelin contra onderzeeër* (gevecht op zee en in de lucht).
1835. 1973. Rogé. *Duikboot keldert zeppelin* (gevecht op zee en in de lucht).
1839. 1973. Piroton. *De spookvlieger*. (vliegenier Jacques d'Arnoux).
1840. 1973. Hardy. *Vijf zeppelins op drift*.
1849. 1973. Pascal. *In dodelijke ketens* (zeeslag).
1857. 1973. Pascal. *De U-9 valt aan* (zeeslag).
1862. 1973. Pascal. *Ondergang van een duikboot* (zeeslag).
1868. 1974. Piroton. *Ondergang van de "Vindictive"* (zeeslag).
1976. 1976. Collin. *Een vrijwilliger hier. Deel 1* (Léon Trésignies).
1977. 1976. Collin. *Een vrijwilliger hier. Deel 2* (Léon Trésignies).
2000. 1976. Pascal. *Een komeet van 1918* (luchtgevecht).
2202. 1980. Olandi. *Jongens die de vrijheid kozen. Deel 1* (vlucht naar Nederland).
2205. 1980. Olandi. *Jongens die de vrijheid kozen. Deel 2*.
2206. 1980. Olandi. *Jongens die de vrijheid kozen. Deel 3*.
2209. 1980. Olandi. *Jongens die de vrijheid kozen. Deel 4*.
Opmerking: het verhaal bleef onafgewerkt.

Andere verhalen over de Grote Oorlog in Robbedoes

Francis Carin. *De Blauwe duivels*. 1981, nr. 2277; 1982, nr. 2289, 2299, 2305, 2322; 1986, nr. 2530, 2540 (9).
Verhalen vinden we onder meer terug in:
Uit de verhalentrommel van Oom Wim. Klaar! We duiken! Dupuis, 1954. (o.t. Requins d'acier).
Geschiedenis in beeldverhalen. 2. Ridders tussen hemel en aarde. Dupuis, 1974. (o.t. *Les mystérieux chevaliers de l'air*).
Geschiedenis in beeldverhalen. 4. De hel op zee. Dupuis, 1975. (o.t. *L'Enfer sur mer*).
Jean Graton. *Jean Graton tekent Oom Wim. Deel 3. Waargebeurde en sterke verhalen uit de oorlog*.

Graton Editeur, 2006. (o.t. *Jean Graton illustre l'Oncle Paul*).
Opmerking: De titel van *De eerste pantserwagen* (*Robbedoes* nummer 1149) zet een argeloze lezer op een verkeerd been. Dit verhaal gepubliceerd in *Spirou* draagt de titel *Autocanons héroïques*. Dit verhaal brengt het wedervaren van een eenheid van het Belgische leger, uitgerust met pantserwagens, aan het front in Rusland.

Overzicht van de Waar gebeurde verhalen in Kuifje

1953/47. Weinberg. *Fonck* (vliegenier René Fonck). Met omslagtekening.
1955/49. Weinberg. *Nungesser* (vliegenier Charles Nungesser).
1958/7. Attanasio. *De zeeslag van St. George's Day* (zeeslag).
1958/40. Funcken. *De geheimzinnige kolonel Lawrence* (Lawrence van Arabië).
1959/46. Aidans. *Ernest Hemingway* (1 plaat over Hemingway, oorlogscorrespondent).
1960/1. Funcken. *Generaal Marshall.*
1960/30. Sidney (= Ramboux). *De terugkeer van luitenant d'Arnoux* (vliegenier Jacques d'Arnoux).
1961/24. Ramboux. *De zwerftocht van luitenant von Mucke* (ondergang van de Duitse kruiser Emden).
1962/12. Colsoulle. *Rin-Tin-Tin* (piloot Lee Duncan).
1962/19. Beckers. *De taxi's van de Marne* (veldslag).
1962/39. Beckers. *Georges Guynemer* (piloot).
1962/52. Weinberg. *De ster hoorde erbij* (luchtgevecht).
1963/7. Beckers. *De arend der zeeën* (zeeslag).
1963/17. Beckers. *Het luchtschip van graaf von Zeppelin.*
1963/23. Léonard. *Adolphe Pégoud* (piloot).
1963/34. Colsoulle. *Atlas V, de blokkadebreker* (vlucht naar Nederland).
1963/39. Léonard. *Twee dappere luchtridders* (luchtgevechten).
1964/1. Cheneval. *Vijftig jaar geleden triomfeerde Roland Garros* (piloot).
1964/9. Luco. *George S. Patton, een man van staal* (militair).
1964/21. Cheneval. *Jules Védrines* (piloot).
1964/25. Fedor. *Escadrille "La Fayette"* (luchtgevechten).
1964/31. Funcken. *50 jaar geleden brak de Eerste Wereldoorlog uit.*
1964/35. Cheneval. *De dragonders van Lt. Gironde.* (aanval op een Duitse luchtmachtbasis).

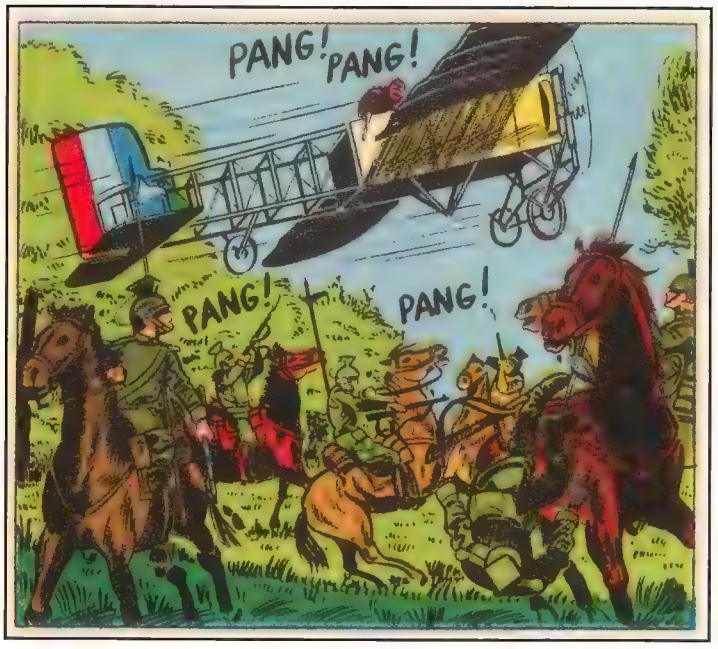

1964/37. Torton. *De tank, een uitvinding van luitenant Swindon.*
1965/9. Fedor. *Edmond Thieffry* (piloot).
1965/29. Vance. *De slag bij de Falkland-eilanden* (zeeslag).
1965/34. Cheneval. *De ramp van de Lusitania.*
1965/39. Fedor. *Het eerste luchtgevecht.*
1967/30. Henrotin (= Dany). *De paraplu van Roland Garros* (piloot).
1968/2. Paape. *André Citroën.*
1970/43. Hermann. *Georges Madon, één van de eerste jachtvliegers.*

Andere verhalen in Kuifje

1955/42 – 1962/3. L. & F. Funcken. *De geschiedenis van de wereld.* WOI werd behandeld in 1961 (nummers 26 t/m 34).
1964/24. Vance. *Wel en wee van de Ronde van Frankrijk* (o.m. Tour de France en WOI – twee vakjes: renners die omkwamen tijdens de oorlog).
1968/40 – 1969/6. L. & F. Funcken. *De zwarte jager.* (Album Lombard-Dargaud, 1974).
1975/46. Thaulez. *Trésignies.* Met omslagillustratie (niet in overeenstemming met het verhaal).
1976/38 – 1977/2. Dieter Comès. *De schaduw van de raaf.* (Album Lombard, 1981. Dit werd niet opgenomen in Tintin-France).
1987/33 en 36. Marcel Rouffa. *Ulrich Werther.*
1987/35. Venanzi. *70 jaar geleden... Het debuut van Guynemer.* Met omslagillustratie.
1988/2, 8 en 11. Marcel Rouffa. *Ulrich Werther.*
1988/7 – 1988/16. Francis Carin. *Victor Sackville.* Het vervolg van de verhalen werd gepubliceerd: 1989/40 – 1989/46, 1990/37 – 1990/45, 1991/34 – 1991/43, 1992/21 – 1992/30, 1993/1 – 1993/10.

Verschillende verhalen van Corto Maltese, door Hugo Pratt, werden in *Kuifje* gepubliceerd tussen 1974 en 1978. O.m. *Leopardi* (1977/52 – 1978/01). In enkele verhalen komt WOI voor. Voor een overzicht verwijzen we naar *Kuifje Index* (Uitgeverij Kippenvel, 2011).

Onderwerpen en personen behandeld én in Robbedoes én in Kuifje:
Slagschip Vindictive – R665 en R1868 – K1958/7
Ondergang van de Lusitania – R688 en R1620 – K1965/34
Zeeslag Falkland-eilanden – R1497 en R1503 – K1965/29
De ondergang van de Emden – R668 – K1961/24
Aanleiding Eerste Wereldoorlog – R1387 – K1964/31
Eerste luchtgevecht – R1194 – K1965/39
Aanval Franse lansiers op Duitse vliegtuigbasis – R1144 – K1964/35
Vlucht per boot naar Nederland (Atlas V) – R2202, R2205, R2206, R2209 – K1963/34
Adolphe Pégoud – R1432 – K1963/23
Jacques d'Arnoux – R1839 – K1960/30
Georges Guynemer – Spirou 729 – K1962/39 en K1987/35
Edmond Thieffry – R722 – K1965/9
Charles Nungesser – R741 en R742 – K1955/49
Léon Trésignies – R1976 en R1977 – K1975/46
Lawrence van Arabië – R810 – K1958/40

De samensteller claimt geen volledigheid. Aanvullingen en opmerkingen zijn welkom: lobergen@skynet.be

Robbedoes nr. 1432. *Pégoud durfde alles.* Tekenaar onbekend

SUJETS EN LATEX
RANTANPLAN
MARSUPILAMI 2,50 F
BEBE JAUNE 2,50 F
BEBE NOIR 3,10 F
SPIP L'ECUREUIL 4,80 F
MARSUPILAMI 4,80 F
PORTE-CLEFS JAUNE 4,80 F
PORTE-CLEFS NOIR 5,70 F
RANTANPLAN 6,00 F
PIRLOUIT 6,00 F
VIEUX NICK 6,00 F
GASTON 6,00 F
DALTON 6,00 F
BENOIT BRISEFER 6,40 F
BOULE 6,40 F
SPIROU 6,40 F
FANTASIO 6,40 F
LUCKY LUKE 6,40 F
BILL LE CHIEN 7,00 F
CHAMPIGNAC 7,00 F
BARBE-NOIRE 7,00 F
CROUTON 7,50 F
LES SCHTROUMPFS 8,00 F
LE SACHET DE 3 SUJETS 8,00 F
LE SACHET ADULTE 8,00 F
JOE DALTON
BOULE
BILL
JOHAN
LES SCHTROUMPFS
PIRLOUIT
BENOIT
SPIROU
LIBELLULE
LES AVENTURES DE SPIROU ET FANTASIO 17
SPIROU ET LES HOMMES-BULLES
ET LES PETITS FORMATS
OGUE
EMPS 1965
UPUIS
LATEX
LA MASCOTTE GÉANTE À LA MODE
MARSUPILAMI GÉANT
40 cm. de haut !
45 F
Entièrement articulé, c'est un jouet prodigieux hilarant à l'arrière d'une voiture.
GARDEZ LA POSE GENTILS
LATEX

Wanneer de fantasie van Franquin op hol slaat

Schitterende sinterklaasdecors voor een sprookjesachtig kinderfeest

Op 6 december 2015 kwamen op de stripveiling bij veilinghuis Bernaerts een reeks bijzondere en fraaie illustraties van Franquin onder de hamer. Het waren ontwerpen voor groots opgezette decors waarin de kinderen sinterklaas konden ontmoeten. Franquin maakte niet alleen de ontwerpen, hij gaf ook de nodige gedetailleerde aanduidingen. Hij ging daarin echter zo ver, dat dit nooit uitgevoerd kon worden. Wat er dus uiteindelijk te zien was, kunnen we alleen maar raden ..., als het al uitgevoerd werd.

Door Marc de Lint, met kostbare hulp van Philippe Mouvet en Studio Bernaerts.

Bijna alle Belgen die kind waren in de jaren 50 tot 90 zullen ooit wel eens rond de sinterklaasperiode een grootwarenhuis in een stad bezocht hebben om de sint een handje te geven en om een verlanglijstje te overhandigen. Zelf woonde ik in Merksem, en met tram 3 gingen we elk jaar in Antwerpen de verschillende sinten bezoeken, zowel in de Innovation op de Meir, de Vaxelaire (Au Bon Marché) aan de Groenplaats (waar nu de KdG Hogeschool is) en de Grand Bazar aan hetzelfde plein. Als kind stond je er niet echt bij stil dat je op één dag drie verschillende sinten ontmoette: hij was immers omnipresent en had hulp-sinterklazen (dixit de ouders).

Elke winkel andere aanpak

Van het bezoek aan de Innovation herinner ik mij nog zeer duidelijk dat elke grote vitrine aan de straatkant heel fraai gedecoreerd was met een overvloed aan speelgoed, elk met een thema, en waarin nogal wat beweging zat, onder andere rondrijdende treintjes en draaiende platformen met poppen. De sint bezoeken in de Vaxelaire was een sobere bedoening, maar ik was gecharmeerd door de oude houten roltrappen van dit warenhuis. 'The place to be' was de Grand Bazar. Omdat de vierde verdieping enorm groot was, kon de sint hier met echt grote en fraaie decors de kinderen ontvangen. Ah, le bon vieux temps ... Ik zal maar een madeleineke eten zeker??

Catalogi van uitgeverij Dupuis, midden jaren '60

Decors om verkoop te stimuleren

Niet alleen in Antwerpen, maar in alle belangrijke steden werd de sint aldus ontvangen. In 1962 lanceerde Dupuis de reuze Marsupilami in latex. Om de lancering en verkoop kracht bij te zetten, werd aan Franquin gevraagd om de decors te ontwerpen voor Au Bon Marché. Het is niet duidelijk voor welke vestiging dit was: een van de grootste lag toen in Luik, maar Dupuis zelf was gevestigd in Charleroi, of was het misschien de bedoeling om de decors in Brussel te zetten? Geheel onbekend waren deze ontwerpen niet: een enkele verzamelaar was op de hoogte van hun bestaan, er bestonden ook zwart-wit foto's van. In de bij Bernaerts aangeboden reeks ontbreekt trouwens een tekening: die van het kasteel met de zwendelmobiel. Gelukkig had Philippe een foto, zodat ik u de volledige reeks kan presenteren.

Chronologische volgorde

Opvallend detail: Franquin heeft elk ontwerp genummerd behalve de laboratoriumscène, maar niet in de volgorde waarin de bezoeker ze had moeten tegenkomen. Op de volgende bladzijden krijgt u de chronologische volgorde, met vertaling van alle opmerkingen en richtlijnen die Franquin genoteerd heeft, en een korte bespreking. Lees, sluit dan uw ogen, en tracht met kinderlijke fantasie al die mooie decors voor de geest te halen.

Notities van Franquin:
Tekening 4 – De muur van het kasteel

(1) Uit een gat in de muur hangt de staart van de Marsupilami. De bezoeker wordt uitgenodigd hieraan te trekken (NB: *'Hier bellen' staat er op het bordje*). Hierdoor, en door het gebruik van tegengewichten wat me dunkt eenvoudig te realiseren is, duikt het dier boven de muur uit en schudt het een regen van confetti uit over het kind. Het probleem: hoe vult de doos zich weer met confetti na elke handeling. Kan ook folders uitstrooien.
(2) Scharnier
(3) Een enorm groot stuk van de vervallen muur lijkt in te storten. Heel zijn gewicht steunt op een paddenstoel die het lijkt te begeven maar die dan weer rechtkomt.
(4) De boom voor de toegang (tot het park)

Notities van Franquin:
Tekening 5 – De boom langs waar men het kasteel(park) betreedt

(1) De kleuren moeten vrolijker zijn dan hier op de tekening, maar de ingang moet voldoende donker zijn, opdat het einde van de tunnel zeer hel (verlicht) overkomt. Men zou de boom kunnen bezaaien met vogels, eekhoorns, egels, konijnen en andere Steiff dieren.De muur moet een veel hechter geheel vormen met de boom dan hier op de tekening.
(2) In de tunnel zijn lichtgevende en veelkleurige paddenstoelen of kristallen ingewerkt in de wanden.
(3) Bordje boven de ingang: 'Geheime ingang naar het kasteel van Rommelgem'.

Viltstift, waterverf, potlood op papier. Formaat 50 x 64,6 cm. Afbeelding ©Studio Bernaerts.

Commentaar:
De tekening (en de wandeling) moet van rechts naar links gevolgd worden. Immers, de ingang naar het park is links op de tekening aangeduid. Franquin 'ziet' maar één probleem, ik zie er verschillende: elke dag komen er honderden zo niet duizenden kinderen langs, de uitgestrooide confetti moet dus ook afgevoerd worden. Hoe ontwerp je een paddenstoel die constant leegloopt en weer vol lucht loopt en heel het gewicht van de (kartonnen?) muur kan dragen zonder dat dit stuk muur naar voor of achter kantelt? Franquin tekent een kind dat aan de staart trekt. Een kind van zeven jaar is 115 à 125 cm groot. Zelfs als je geen grotere kinderen toelaat, dan is dit een decor van ongeveer 4 m hoog en ongeveer 15 m lang. Niet onoverkomelijk, maar toch ...

Oost-Indische inkt, waterverf, potlood op papier. Formaat 43,6 x 64,5 cm. Afbeelding ©Studio Bernaerts

Commentaar:
Ook hier moet de tekening van rechts naar links bekeken worden. Dit decor is werkelijk gigantisch: uiterst rechts komen de kinderen aan, maar de scenes van de vorige tekening zijn niet zichtbaar. Dus een 'wandeling' van toch op zijn minst een 5 à 10 meter. Maar dan de boom! Let op de grootte van de kinderen die aan de ingang staan: die moet minstens 4 à 5 meter hoog zijn als je de afmetingen van Franquin wilt respecteren, en de boom zelf komt dan al snel op 20 meter....

Viltstift en waterverf op papier. Formaat 32,5 x 50 cm. Afbeelding ©Studio Bernaerts

Notities van Franquin: Tekening 3 - De put

Commentaar:
De makkelijkst uitvoerbare scene. Ik plaats deze tekening voor tekening 2, omdat op de achtergrond nog een deel van de ringmuur te zien is. Dus logischerwijze zien de kinderen eerst de put voor ze de Marsupilami zien.

Notities van Franquin: Tekening 2
Voor het park: Op een oude, met mos bedekte bank, speelt een Marsupilami (reuzelatex) met roodborstjes – Steiff. Men kan, door de bank langer te maken, de kinderen fotograferen wanneer ze naast het dier zitten? De paddenstoelen mogen opblaasbaar zijn om beweging te creëren.

Viltstift en waterverf op papier. Formaat 32,3 x 49,8 cm. Afbeelding ©Studio Bernaerts

Commentaar:
Ook deze scene is vrij makkelijk uit te voeren. Alleen zou de Marsupilami in latex vrij klein uitvallen als er een kind naast zou zitten.

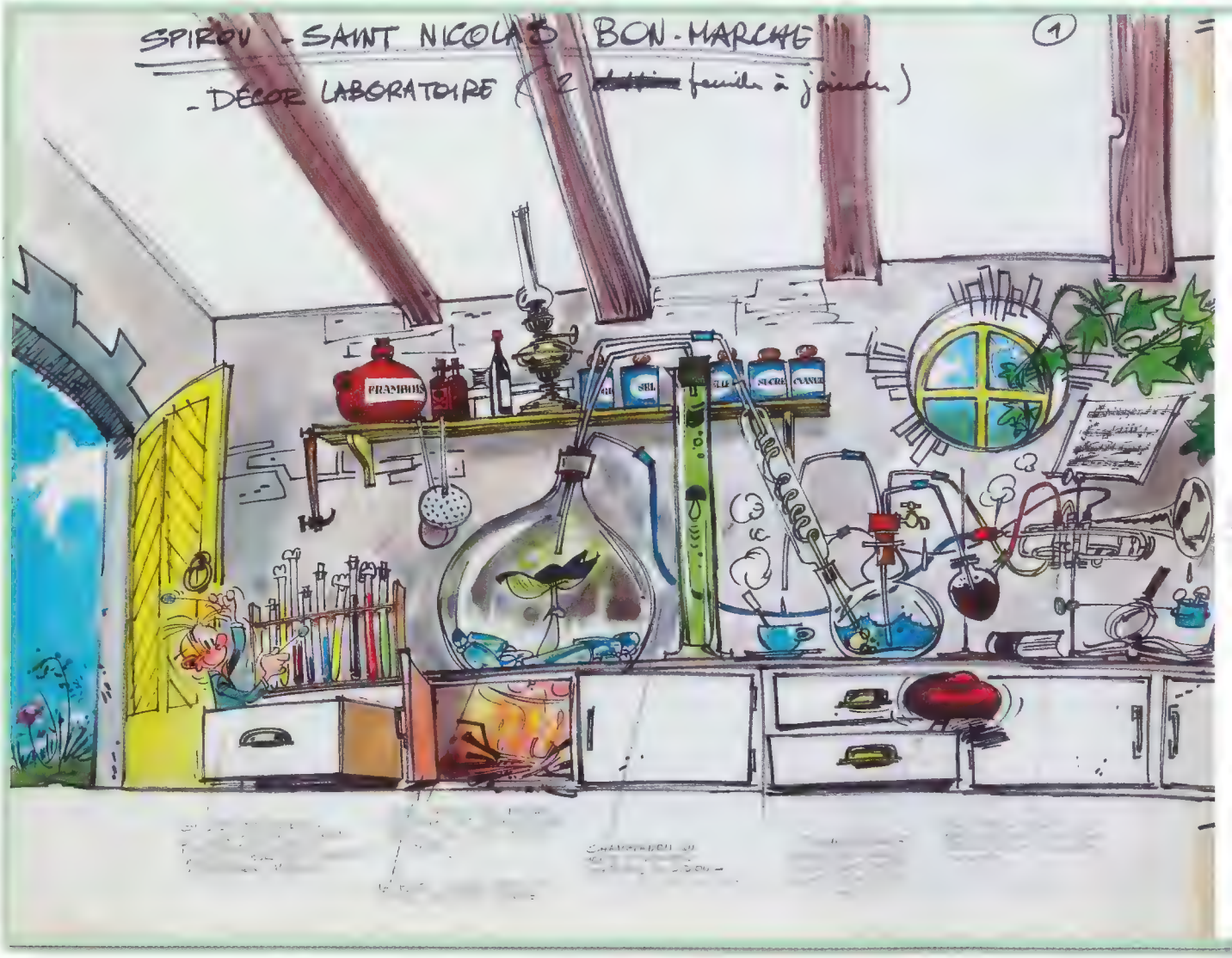

Notities van Franquin: Decor van het laboratorium (twee bladen aan elkaar te hechten)

(1) Indien het uit te voeren is: de schuif gaat open, het personage springt tevoorschijn en speelt vibrafoon op de veelkleurige proefbuisjes. Muziek.
(2) De deur gaat open wanneer de schuif hiernaast sluit.
(3) Grote kristallen of groen-blauwe glazen stenen, verlicht door een namaakvuur, groene rook ...
(4) Paddenstoel die stijgt of daalt – duikersysteem (makkelijk te realiseren)
(5) Openstaande schuif. Grote paddenstoel die er uit komt door zich op te blazen, en die dan verdwijnt.
(6) De buizen die uit de flessen komen zijn verbonden met de pistons(drukventielen) van de trompet. Muziek.
(7) Het woord '*Spirou*' ('*Robbedoes*') in neon (in het lettertype van het weekblad) – dat aan- en uitgaat
(8) Saxofoon aangesloten zoals de trompet. Er komen grote zeepbellen uit. Muziek.
(9) De deuren gemerkt 'giftig' (vénéneux) en eetbaar (comestible) openenen sluiten alternerend, hierbij telkens eenzelfde hoop paddenstoelen tonend.
(10) Sporen van een ontploffing. Rook. De Graaf komt tevoorschijn uit de brokstukken van een kast, maar moet steeds wegduiken voor de schuiftrompet (die in en uit schuift)
(11) Op een rek, deels stuk door de explosie, balanceert een enorme mandfles heel sterk. De glazen rinkelen.

Commentaar:
Een nachtmerrie voor decorbouwers: werkelijk ALLES moet bewegen! Muziek, rook, vloeistoffen die borrelen, schuiven, deuren en voorwerpen die altijd bewegen ... Een schier onmogelijke opdracht ... Het deurtje met de vermelding comestibles werd door Franquin op een los velletje getekend en op zijn plaats gekleefd. Men kan dit openen om daarachter de tekening met de paddenstoelen te zien. Als voorbeeld voor de neonletters heeft Franquin een voorbeeldje vastgeniet op het vel. Ook in deze scene lopen de kinderen van rechts naar links: wanneer ze links door de openstaande deur buiten komen staan ze namelijk in de slotscene.

Viltstift, waterverf, potlood op 2 vellen papier. Formaat 56 x 129,2 cm. Afbeelding ©Studio Bernaerts

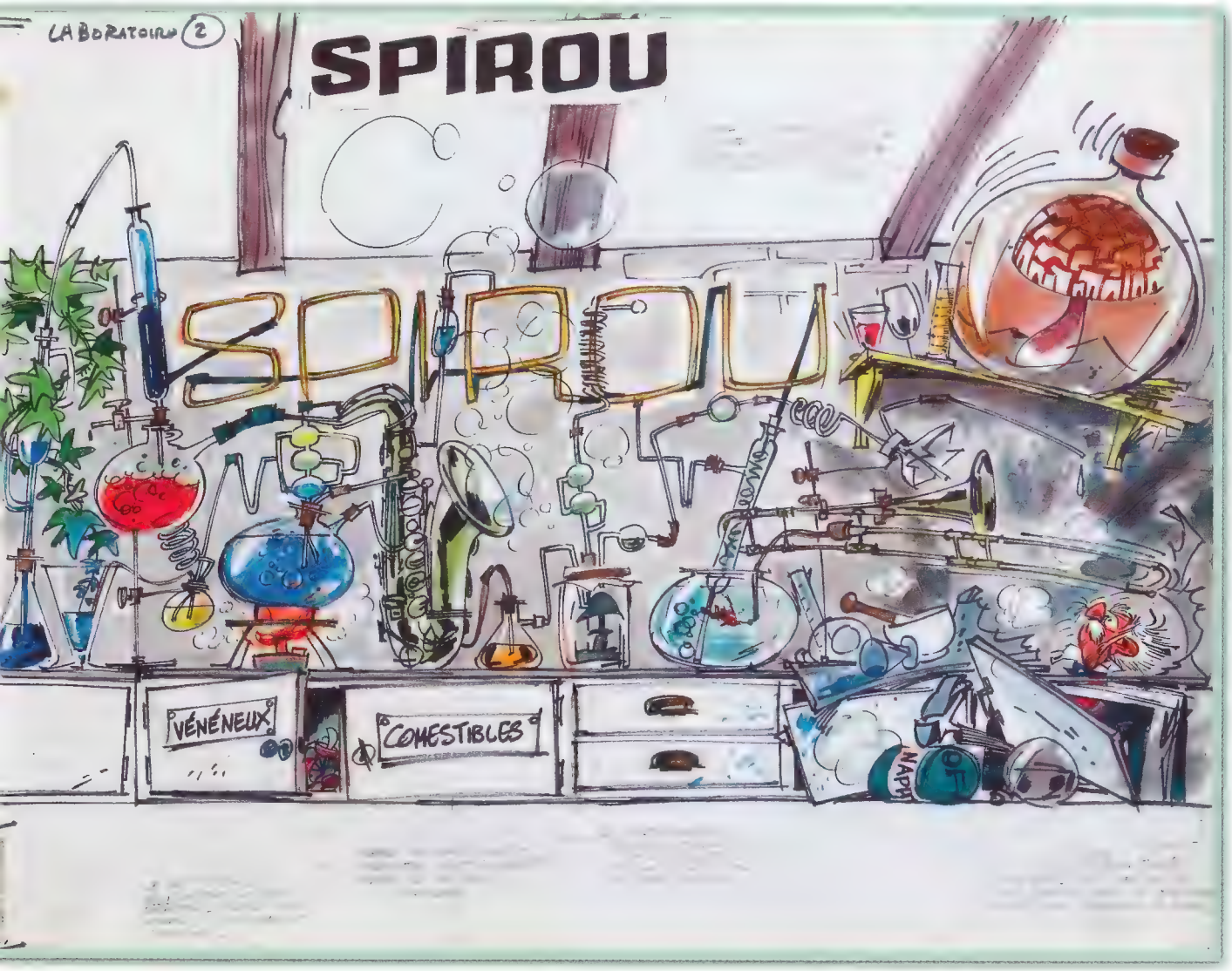

Notities van Franquin: Tekening 6 – decor van het kasteel achter de troon

(1) De kinderen komen hier buiten langs de deur van het laboratorium
(2) Dit is te paars. Moet grijzer zijn.
(3) Met een vals perspectief en een licht gordijn (of sluier) voor het kasteel kan het effect creëren dat het kasteel verder weg staat.
(4) Een raam licht op en het puntdak van de toren komt omhoog zoals het deksel van een kookpot. Rook.
(5) Een kleine maquette van de Zwendelmobiel (eenvoudig) die opstijgt en terug landt zorgt voor de beweging. Ik ken een uitstekende modellenmaker.

Zwart-wit foto van het origineel. Formaat onbekend.

Commentaar
Van deze tekening hebben we helaas alleen een zwart-wit foto. Zelfs met het werken met een perspectief krijg je een monumentaal decor! Ook hier weer komen de kinderen rechts uit het laboratorium om links de sint te ontmoeten.

Pen, penseel, gewassen tekening, waterverf, potlood op papier. Formaat 50 x 96 cm. Afbeelding ©Studio Bernaerts

Notities van Franquin: Tekening 7

(1) vormt één geheel met tekening 6
(2) Voor exacte decors van het kasteel, mocht dit nodig zijn, gelieve zich te baseren op de albums van *De avonturen van Robbedoes*: *De bezoeker uit de oertijd*, p. 18, en vooral p. 51, en *De Z van Zwendel*, p. 18, 22, 26, 30 enz. en 34
(3) Dezelfde kleuren als het kasteel en het andere gebouw
(4) De deuren 2, 3 en 4 gaan om beurten open en dicht en men ziet een ketting van latex marsupilamis voorbijgaan, waarvan men bovendien de silhouetten ziet door de verlichte ramen. Heel eenvoudige mechanisering.
(5) Troon van sinterklaas, in het midden, voor dit decor

Commentaar:
Tekst op het bordje aan het hek: 'Dit jaar laat sinterklaas zijn latex marsupilamis maken in de ateliers van de Graaf van Rommelgem'.

Pen, penseel, gewassen tekening, waterverf, potlood op papier. Formaat 50 x 31 cm. Afbeelding ©Studio Bernaerts

De notities van Franquin: Tekening 8

(1) Vormt een geheel met tekening 7
(2) Hier lijkt het of de marsupilamis zich op-hopen.

Commentaar:
Lijkt ook weer eenvoudig uit te voeren, maar ik zou er niet graag aan beginnen.

Tekeningen 6, 7 en 8 vormen eigenlijk één geheel, en met wat knip- en plakwerk (en een inkleuring van de zwendelmobiel) geeft dat onderstaande indruk

Meester in aquarel en meester in goauche slaan handen in elkaar

Dubbelinterview René Follet en Emmanuel Lepage

René Follet wordt dit jaar 85. Hij is vooral bekend voor zijn schitterende illustraties en strips als *Steven Severijn*, het tweeluik *Terreur* en *De Zingari*. Emmanuel Lepage wordt er dit jaar 50 en scoorde de afgelopen jaren met Vrije Vlucht-strips als *Muchacho* en *Een wereld zonder kwaad*. Zijn drie laatste albums zijn verstripte reisverslagen en enkel in het Frans beschikbaar bij Futuropolis. Voor zijn nieuwste album werkt hij samen met zijn goede vriend René Follet. Het wordt een heel ambitieus album van ruim tweehonderd pagina's getiteld *Les Voyages d'Ulysse* en zal in augustus 2016 bij Daniel Maghen verschijnen.

door Tom Vermeeren en Gert Bussens

Emmanuel Lepage *Les Voyages d'Ulysse*

Wat kunnen jullie over *Les Voyages d'Ulysse* vertellen?

Lepage: Hopelijk vind ik de juiste woorden, want jullie zijn de allereersten die ons interviewen over dit nieuwe project. (*lacht en knipoogt naar Follet*) Sophie Michel zorgt voor het scenario, René en ik voor de tekeningen. Het is een verstripte versie van de wereldberoemde Odyssee van de Griekse geschiedschrijver Homeros, overgezet naar het eind van de 19e eeuw. Het is tevens een vervolg op mijn album *Les Voyages d'Anna* dat bij Daniel Maghen verscheen in 2005. Ook nu speelt de schilder Jules Toulet mee. Hij ontmoet in ons nieuwe album kapitein Salomé die op zoek is naar een collectie van verdwenen schilderijen van een zekere Amon. Het zijn die schilderijen die René voor zijn rekening heeft genomen. Met behulp van de computer kunnen we ze in mijn tekenplaten integreren. Ongeveer twee derden van het album gaat over het leven van kapitein Salomé.

Follet: Ik heb een tiental volledig nieuwe grote illustraties gemaakt en er zijn ook tientallen illustraties hergebruikt uit een album dat in 1971 bij Dupuis verscheen in de reeks *Terre Entière*. Het boek was getiteld *Les Grecs*.

Lepage: Ik vind dit album nog altijd een van de knapste geïllustreerde albums van René. Ik speelde dan ook al een tijd met het idee om iets met dit album te doen.

Follet : Ik had nooit durven dromen dat illustraties van meer dan veertig jaar geleden een nieuw leven zouden krijgen. Het doet me echt heel veel plezier want zo lyrisch ben ik er zelf niet over ...

Lepage : Komaan, René. Dit is gewoon bijzonder knap werk. Je bent al je hele leven zo bescheiden.

René Follet cover *Les Grecs*

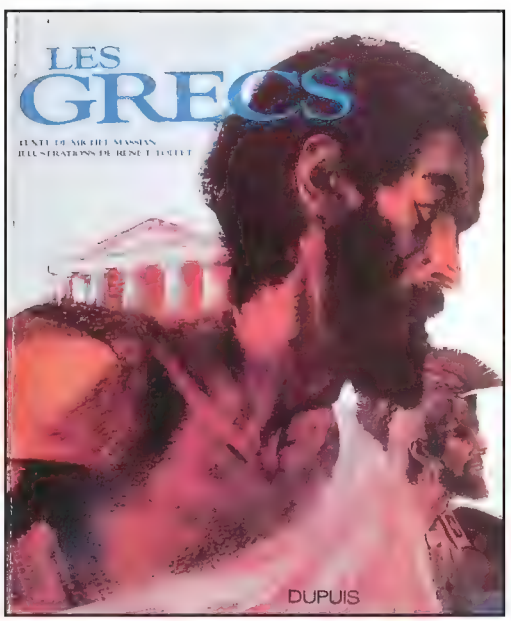

Jules Toulet en kapitein Salomé schudden elkaar de hand

Follet en Lepage met het schetsboek

Waren die tekeningen nog allemaal beschikbaar?
Follet: Helaas niet. Al die originelen van *Les Grecs* zijn verkocht. We deden nog een poging om ze via een oproep op Facebook te recupereren om zo goede scans te maken. Maar op deze oproep kwam maar heel weinig reactie.

Lepage: Toen gebeurde het ondenkbare. Dupuis bleek tegen onze verwachtingen in nog over de originele 'films' van het drukken te beschikken. Het grote voordeel is dat door de verbeterde druktechnieken de illustraties van René nu nog mooier zullen bewonderd kunnen worden. En dan was het nog niet afgelopen ...

Follet: Oh, mijn schetsboek!

Lepage: Eén van de redenen dat ik René vandaag wilde zien, is om deze 'schat' aan hem terug te bezorgen. Ik had het even uitgeleend om onze Parijse uitgever toe te laten om hiervan hoogwaardige scans te maken. Vertel jij maar wat er precies in dit boekje staat, René.

Follet: Toen ik eind jaren zestig *Les Grecs* maakte, besloot ik voor mezelf om een soort pre-layout te maken van hoe het uiteindelijke boek er zou uitzien. Ik knipte lukraak tekstjes uit tijdschriften en kranten en plakte ze op bepaalde plaatsen. Zo kon ik voor mezelf beter inschatten hoe groot de illustraties mochten zijn. Dupuis heeft dit schetsboekje nooit te zien gekregen. Het komt gewoon uit mijn eigen archief.

Lepage: 'Gewoon', zeg jij!? 'Gewoon'. René, dit is een verborgen schat. Die ruwe schetsen, die eerste aanzet van jouw latere definitieve tekeningen zijn wondermooi. Na deze ontdekking moest het scenario opnieuw wat bijgestuurd worden, want ik vond dat ik ook met dit materiaal iets moest doen. Toen ik de moeder van Salomé op papier moest zetten, heb ik me zelfs gebaseerd op een personage uit het album van René.

Hoe hebben jullie dit schetsboekje verwerkt in de strip?
Follet: Mijn schetsboek zal ook in de strip de rol van schetsboek vervullen maar dan zogezegd van het personage van schilder Jules Toulet. Mijn schetsen worden opnieuw ingescand en ik zal er in mijn hand-

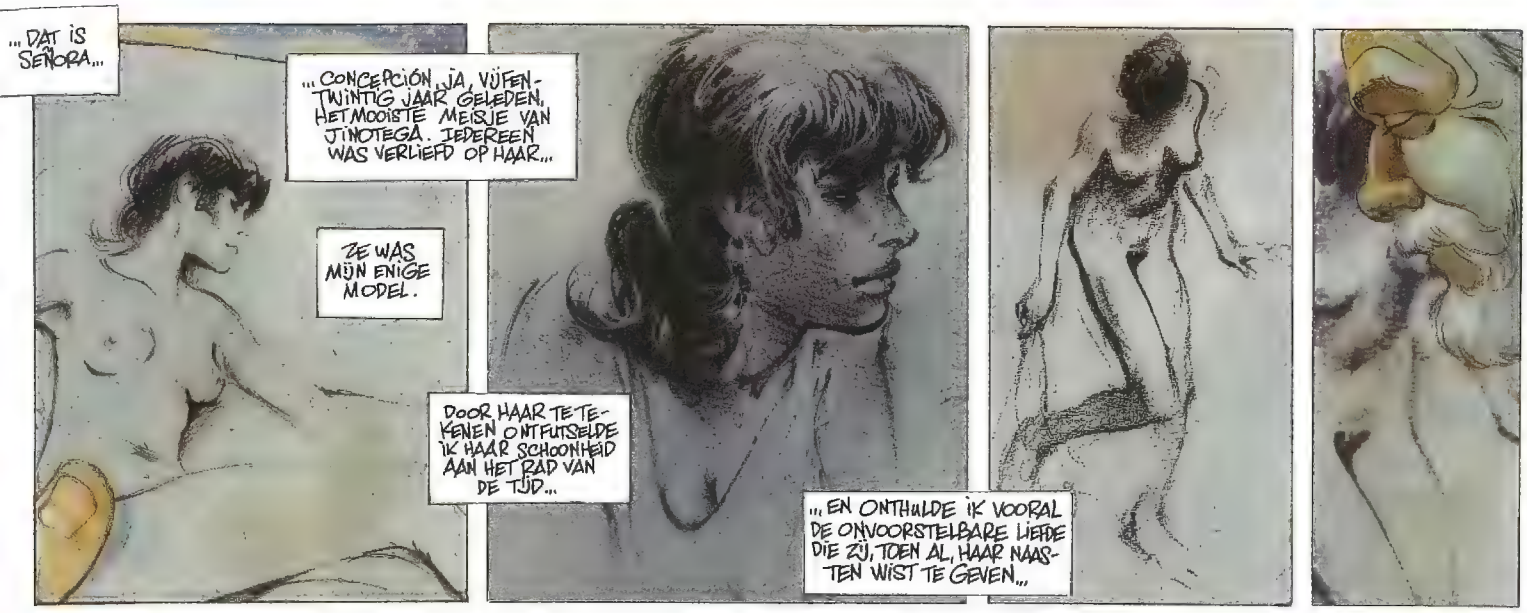
...DAT IS SEÑORA...
...CONCEPCIÓN...JA, VIJFENTWINTIG JAAR GELEDEN, HET MOOISTE MEISJE VAN JINOTEGA. IEDEREEN WAS VERLIEFD OP HAAR...
ZE WAS MIJN ENIGE MODEL.
DOOR HAAR TE TEKENEN ONTFUTSELDE IK HAAR SCHOONHEID AAN HET RAD VAN DE TIJD...
...EN ONTHULDE IK VOORAL DE ONVOORSTELBARE LIEFDE DIE ZIJ, TOEN AL, HAAR NAASTEN WIST TE GEVEN...

Muchacho was de eerste samenwerking tussen Follet en Lepage

schrift tekstjes naast plaatsen. Alsof ik de hand van Toulet ben en even in zijn hoofd duik en er bijhorende zinnen en hersenspinsels bij bedenk. Echt een unieke ervaring om schetsen zoveel jaren na datum opnieuw te gebruiken in een totaal ander album. Ik ben Emmanuel heel erg dankbaar voor deze kans.

Hoe is deze samenwerking tussen jullie eigenlijk tot stand gekomen?
Lepage: Wij zijn al jaren heel goed bevriend. Het moest dus ooit tot een samenwerking komen. Ik zit al een tiental jaar met dit verhaal in mijn hoofd.

Follet: We hebben trouwens al samengewerkt in 2004 voor het tweeluik *Muchacho*. Ik heb toen schetsen gemaakt die in jouw album zijn verwerkt.

Lepage: De schetsen van het hoofdpersonage Gabriel de la Serna zijn inderdaad door jou gemaakt om het verschil te zien tussen mijn stijl en de tekenstijl van Gabriel. Enkele maanden na het verschijnen van *Les Voyages d'Anna* werd mijn eerste dochter geboren. We noemden haar Anna naar het hoofdpersonage. Toen mijn zoon Ulysse later te horen kreeg dat zijn zus 'haar' stripalbum van mij al had gekregen, begon hij ook jarenlang te zagen naar een boek met zijn naam in de titel. Ik plaagde hem voortdurend door te zeggen dat de bekende Homeros al een boek naar hem had genoemd (Ulysse is de Franse vertaling van het Griekse personage Odysseus). Waarom zou ik dat dan ook nog eens moeten doen? (*luide lach*) Maar uiteraard wilde ik ook hem eren met een 'Voyages' strip. Nu is het dan eindelijk zover.

Het wordt dus een ambitieus maar complex project. Niet simpel voor een uitgever.
Lepage: Dat klopt. Gelukkig klikt het al jaren tussen de Parijse uitgever Daniel Maghen en mezelf. Ik heb heel veel te danken aan Vincent Odin, de artistiek directeur van Daniel Maghen. Het is een uitgever die enthousiasmeert. Hij kwam meermaals zelf met oplossingen voor bepaalde druktechnische problemen. En in plaats van bepaalde voorstellen van onze kant af te remmen, zocht hij mee naar oplossingen. Geloof me, dat gebeurt niet vaak in het uitgeverswereldje.

Welke techniek hebben jullie gebruikt?
Follet: Ik heb gewerkt zoals ik al jaren doe. Ik ben grote fan van gouache. Het laat me toe om tekeningen aan te passen wanneer ik niet helemaal tevreden ben.

Les Voyages d'Ulysse Illustratie door René Follet

Schilder Amon

Lepage: Oh, gebeurt dat ook bij jou? Ik heb dat ook vaak. Jammer genoeg besef ik maar dat een pagina me niet helemaal bevalt als ik al over halfweg zit. En dan maak ik de pagina meestal toch nog helemaal af. Daardoor zit ik nu al met een aantal volledig afgewerkte platen die ik wellicht niet in het uiteindelijke album zal kunnen gebruiken.

Follet: Dat is heel herkenbaar. Ik vind dat je als tekenaar en illustrator soms voelt als het begint mis te gaan. Als een prik van een doorn in je vinger. Je voelt dat het niet meer zo natuurlijk en spontaan komt. En tegen beter weten in, ga je dan toch maar door. Meestal vind ik de tekeningen die mij bloed, zweet en tranen hebben gekost het minst geslaagd. Als het niet vloeiend op papier komt, zit het meestal fout en dat merk ik dan ook bij het uiteindelijk eindresultaat.

Lepage: Maar we wijken af. Ik heb iets nieuws geprobeerd. Heel veel pagina's heb ik op gekleurd papier getekend. Dat was een echte uitdaging voor mij. Ik moest immers veel meer nadenken over contrasten. Het grootste nadeel is dat er geen kwalitatief sterk gekleurd papier bestaat. Ik werkte ook nu weer met aquarel en dat zorgde ervoor dat het gekleurde papier onmiddellijk begon te rimpelen. Daarom moest ik ook met gouache werken ... (*zucht*) En geloof me, dat is echt mijn ding niet. René is een meester in het werken met gouache. Voor mij voelt dat helemaal niet natuurlijk aan. Bij het werken met aquarel voel ik me helemaal op mijn gemak maar gouache, dat is echt wroeten.

Emmanuel Lepage
Les Voyages d'Ulysse

"Personages die rond tafel gewoon zitten te praten zijn voor mij moeilijker om te tekenen dan scènes vol actie"

Zag de uitgever het ook meteen zitten om met gekleurde achtergronden te werken?
Lepage: Op zich had hij er niets tegen, maar ik besef dat het narratieve van het verhaal verloren zou gaan door dat voortdurend wisselen van achtergrondkleur van de pagina's. Het is en blijft een strip die leesbaar moet blijven voor een zo groot mogelijk publiek. Lezers zouden zichzelf verliezen in het bekijken van de kleurcombinaties en dat zou ten koste gaan van het verhaal, vrees ik. Daarenboven komen op sommige pagina's ook verschillende atmosferen voor en wisselen nachtelijke en dagscènes elkaar af. Dus ook hierdoor is het niet evident om met een wisselend achtergrondkleurtje te werken. Dus bij het afgewerkte album zullen de pagina's gewoon wit zijn tussen de verschillende vakjes.

We zien heel veel nachtelijke scènes waar regen- en stormweer de personages teisteren. Dit soort scènes zien er bijzonder complex uit.
Lepage: Toch niet. Ik houd net van dit soort scènes. Dit zijn echt pagina's waar ik me helemaal laten gaan. Personages die rond tafel gewoon zitten te praten, zijn voor mij veel moeilijker om te tekenen dan scènes vol actie.

Waar haalden jullie vooral inspiratie voor dit album?
Lepage: Foto's blijven voor mij heel belangrijk. Toch heb ik mij ook laten leiden door de typische zwart- en roodfigurige

Les Voyages d'Ulysse Illustratie door René Follet

Het schilderij met de Sirenen door John William Waterhouse, 1849 - 1917

schilderstijl waar de Grieken echte meesters in waren.

Follet: Ik gebruik nog altijd graag boeken. Ik heb heel veel boeken thuis. Mijn eigen bibliotheek zeg maar.

Lepage: Ik herinner me nog de scène waarbij de Sirenen het schip van Odysseus aanvallen. Voor deze scène zocht ik vooral inspiratie bij een doek van de schilder Waterhouse. Ik ben echt wel fan van het werk van deze schilder.

Follet: Oh, dat wist ik niet. Ik ken dat schilderij niet echt. Ik dacht dat jij je had laten inspireren door de wereldberoemde zwartfigurige vaas met de Sirenen.

Wanneer ligt het album in de winkel?
Lepage: 25 augustus. We hopen dat het lukt want aan het scenario moet toch nog hier en daar wat gesleuteld worden.

De wereldberoemde zwartfigurige vaas met de Sirenen

Follet: Gelukkig teken jij heel snel, Emmanuel. In elk geval veel sneller dan ik. (*fijne glimlach*)

Het scenario van Sophie Michel is dus nog niet helemaal uitgeschreven?

Lepage: Dat klopt. Weet je, ik denk sinds een paar jaar helemaal anders over stripscenario's. Ik hoef geen volledig scenario te hebben om aan het werk te gaan. Integendeel zelfs. Ik merk de laatste tijd dat ik het meest gemotiveerd geraak als ik omgekeerd werk. Zoals ook nu het geval is. De meeste tekeningen zijn er. De illustraties van René ook. Nu nog een verhaal bedenken om alle onderdelen bij elkaar te brengen. (*lacht*) Het is een totaal andere manier van vertellen dan de klassieke, maar dat boeit me net. Voor mijn vorige reisalbums werkte ik ook zo. Ik kwam terug van mijn reizen met tientallen volle schetsboeken. De opdracht nadien was om er een samenhangend verhaal bij te bedenken. Het is heel aangenaam om een verhaal zelf te ontdekken, terwijl je al aan het tekenen bent.

Slotvraag: welke projecten zitten er voor jullie nog in de pijplijn?
Follet: Ik ben de laatste tijd hard bezig met het tekenen van hommages aan personages van collega-tekenaars. Zo heb ik recent 'mijn' versie van Blake en Mortimer, Thorgal, Natasja, Robbedoes, Asterix, Corto Maltese, Bob Morane, Blacksad en nog vele anderen getekend. Al deze odes verschenen eind 2015 in een boekje dat uitgegeven is door de AARF op 200 exemplaren. AARF is de afkorting voor 'Association des Amis de René Follet'. Verder zitten er ook nog albums aan te komen waarvoor ik illustraties zal maken. Maar een volwaardig

Hommage aan E.P. Jacobs door René Follet

stripalbum komt er niet meteen meer aan.

Lepage: Uiteraard moet ik eerst nog alle zeilen bijzetten om dit album helemaal af te ronden. Binnen twee maanden vertrek ik met negen andere tekenaars naar Peking. Er wordt van ons verwacht om 'onze' versie van *Peking* te maken. Ik was onmiddellijk enthousiast om aan dit project mee te werken. Naar China reizen en nog alles terugbetaald krijgen, dat kon ik toch niet weigeren. (*lach*) Ik ben ook gevraagd om een album te maken rond de 150 vuurtorens die er in Frankrijk zijn. Misschien heb je de uitzending Thalassa over dit onderwerp op France 3 gezien. Ik werkte mee aan de uitzending over mijn persoonlijke favoriet: de Bretoense vuurtoren van Ar-Men. Sindsdien trekt men aan mijn mouw om een stripalbumreisverslag over dit stukje Frans patrimonium te maken. Misschien komt dat er dan ook nog van ... Dat zal de toekomst wel uitwijzen. (*knipoog*)

Hommage aan Hugo Pratt door René Follet

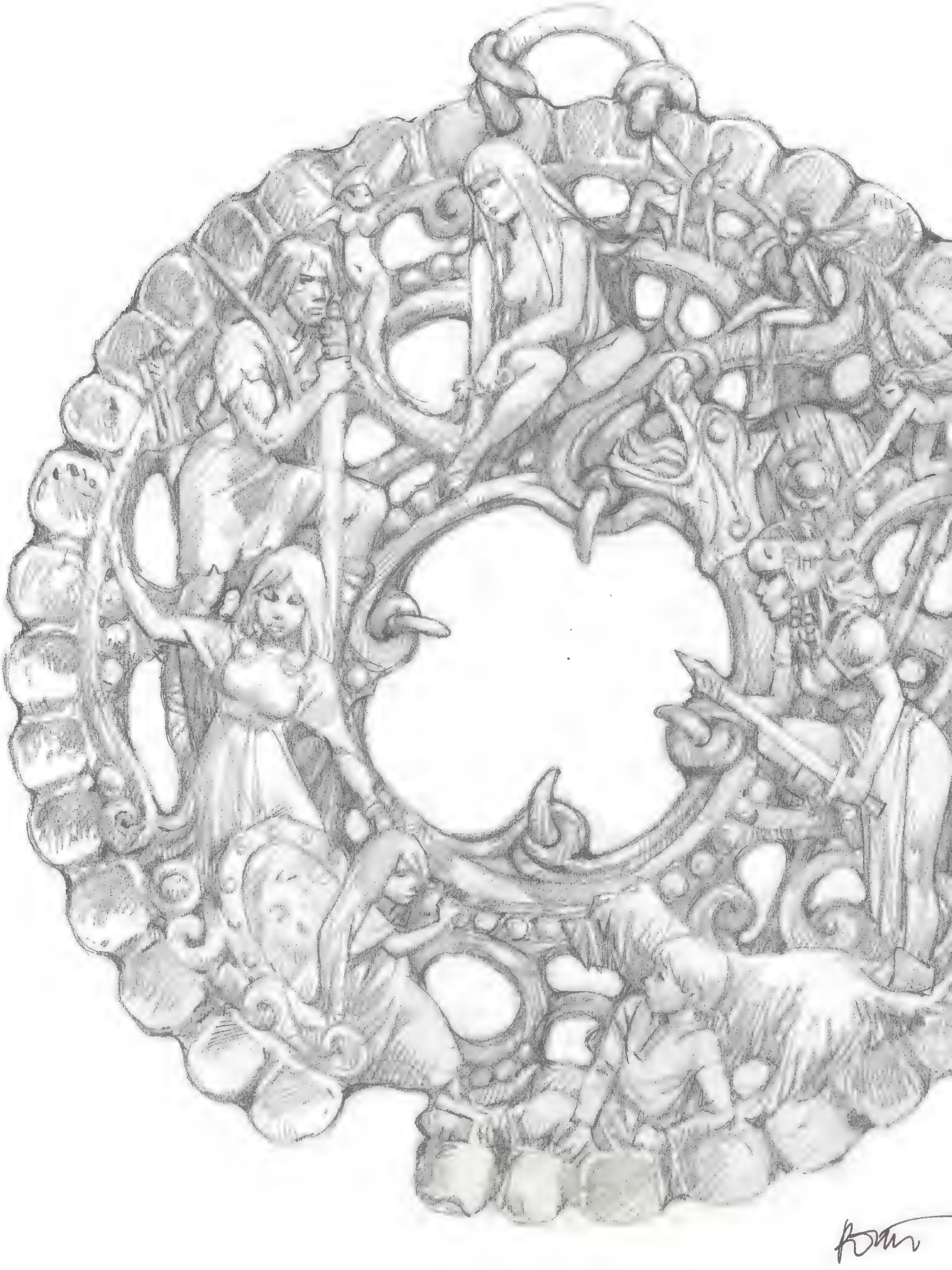

"Het leven is te kort om schrik te hebben van de dood"

Grzegorz Rosinski wordt 75

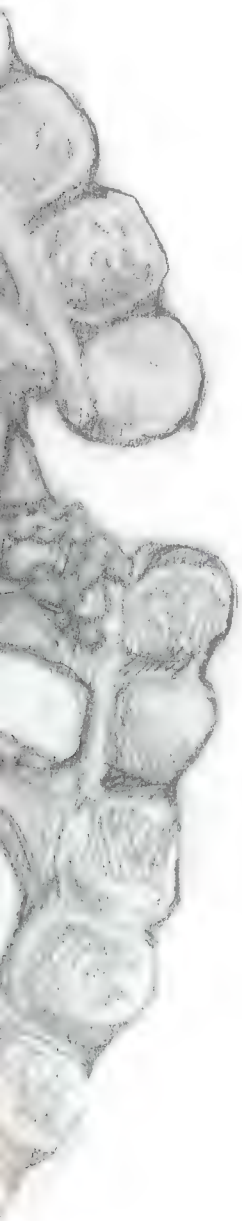

Grzegorz Rosinski zag het levenslicht op 3 augustus 1941 in het Poolse Stalowa Wola. Dit jaar viert hij niet alleen zijn 75e verjaardag, hij staat ook veertig jaar in het vak als stripmaker. Brabant Strip Magazine heeft al vele jaren een zwak voor het werk van deze Poolse Belg. We interviewden hem eerder al over zijn oeuvre in 2010 (BSM 184). Toen hij in 2011 te gast was op de Antwerpse boekenbeurs strikten we hem voor een exclusief interview waar hij zich kritisch kon uitlaten over zijn grote passie: de schilderkunst (BSM 189). In 2012 hadden we het uitvoerig over zijn meesterlijke oneshot *De Chninkel* dat toen zijn zilveren jubileum vierde (BSM 195). Toen Casterman hoorde van dit initiatief, vroegen ze of ze dit interview als bijlage bij de ingekleurde integrale van *De Chninkel* mochten toevoegen, zowel in het Frans als in het Nederlands. Een grote eer en een onvergetelijk moment voor ons. Dit jaar maken we de cirkel rond. Ter ere van zijn 75e verjaardag contacteerden we tientallen Franstalige en Nederlandstalige stripmakers en vroegen wat zij al altijd hadden willen vragen aan Rosinski. We legden al deze vragen voor en dat leverde verrassende reacties op.

Door Tom Vermeeren en Gert Bussens

Vincent Mallié (*De Grote Dode, Op zoek naar de Tijdvogel*)

Wat wilde je als kind later worden?
Oh, dat is simpel. Tekenaar. (*lacht*) Nee, echt waar. Ik deed niets anders dan hele dagen in mijn eigen hoekje zitten tekenen. Wat kon ik anders doen? Ik had niet echt vrienden in Polen. Speelgoed was er al evenmin. Ik knutselde mijn eigen soldaatjes in elkaar, dat kan ik me nog herinneren. Mijn ouders hebben nog geprobeerd om mij uit mijn isolement als stille jongen te krijgen door mij naar de muziekschool te sturen om viool te leren spelen. Dat heb ik niet lang volgehouden. Mijn passie voor tekenen was zoveel groter dan mijn liefde voor muziek. Nu nog altijd trouwens, ik houd nu veel meer van het lezen van romans, het bekijken van films en theater. Door mijn levenslange gehoorproblemen heb ik nooit veel feeling gehad voor muziek. Mijn ouders maakten zich zorgen toen ik hele dagen zat te tekenen. Het moet inderdaad een autistisch kantje gehad hebben, nu ik eraan terugdenk. In feite moet elke volbloed tekenaar-illustrator een beetje autistisch zijn. Je leidt toch een solitair bestaan: een monnikenleven achter je schildersezel en tekentafel. Dat kan bijna een handicap genoemd worden. (*lacht*) Dat meen ik echt. Niet iedereen kan zo'n manier van leven leiden, geloof me.

Cosey (*Jonathan*)

Wat vind je het belangrijkste in een strip: het scenario, de tekeningen of de inkleuring?
Als ik puur voor mezelf mag spreken, ga ik uiteraard voor de tekeningen. Ik ben een 100% illustrator, heb me altijd zo gevoeld. Ik zet verhalen van anderen om in tekeningen. Een goed gemaakte strip zou eigenlijk 'leesbaar' moeten zijn zonder een enkel woord. De tekeningen moeten voor zich spreken en het verhaal vertellen. Ik hanteer al mijn hele leven deze narratieve manier van tekenen en illustreren.

Schets van een ontwerp van een sieraad

Baudoin (*Piero, De weg van Saint-Jean*)

Ik hou veel van je werk, maar waarom schrijf je niet zelf eens een eigen verhaal? Je hebt ongetwijfeld duizenden interessante dingen te vertellen.
(*zet zich recht en antwoordt resoluut*) Zelf een scenario schrijven heb ik nog nooit gedaan en ik zal het ook nooit doen. Ik ben in de wieg gelegd om te illustreren. Dat is een talent. Verhalen bedenken is een ander talent. Dat heb ik niet. Ik haat amateurisme. Daarom wil ik mezelf niet op glad ijs wagen door een verhaal te schrijven. Ik ken weinig collega's die er op een kwalitatief hoogstaande manier in slagen om verhalen die ze zelf hebben geschreven ook in sterke tekeningen om te zetten. Behalve Victor Hugo ken ik eigenlijk niemand die beide talenten tot in de puntjes beheerst. Indien ik een verhaal zou bedenken, zou ik tijdens het schrijven sowieso afglijden naar het illustratieve aspect. Ik zou er heel snel intriges en verhaalwendingen aan toevoegen om bepaalde scènes waar ik verzot op ben, later te kunnen uitwerken. Ik zou dus mijn eigen scenario's zodanig manipuleren vanuit de onderliggende gedachte dat ik in een later stadium dit verhaal in beelden moet omzetten. Dat is dus geen optie voor mij. Ik zou dan ook nooit met scenaristen kunnen en willen samenwerken die mij scenario's bezorgen waarbij ze zelf al schetsen hebben zitten maken. Weet je, ik heb Paul Gillon altijd als één van mijn grootste voorbeelden gezien. Ik heb de verhalen van *Schipbreuk in de tijd* heel graag gelezen... tot de scenarist van de reeks Jean-Claude Forest wegviel en Gillon vanaf het vijfde album alleen verder moest. Dat deed de reeks geen goed. Het niveau van de tekeningen bleef goed, maar de verhalen leken nergens meer op.

François Miville-Deschênes (*Millennium, Heroveringen*)

Beleef je nog altijd plezier aan tekenen?
De laatste jaren is dat toch wat verminderd. Al moet ik zeggen dat ik mezelf heel gelukkig prijs. Ik heb van mijn kinderdroom en grootste passie mijn job kunnen maken. Ik voel me echt een geluksvogel dat ik dat heb mogen doen. Officieel ben ik al enkele jaren op pensioen, maar artiesten kunnen eigenlijk nooit helemaal stoppen, anders komt er geen brood op de plank. Naar een pensioen kunnen we fluiten, dus moet er

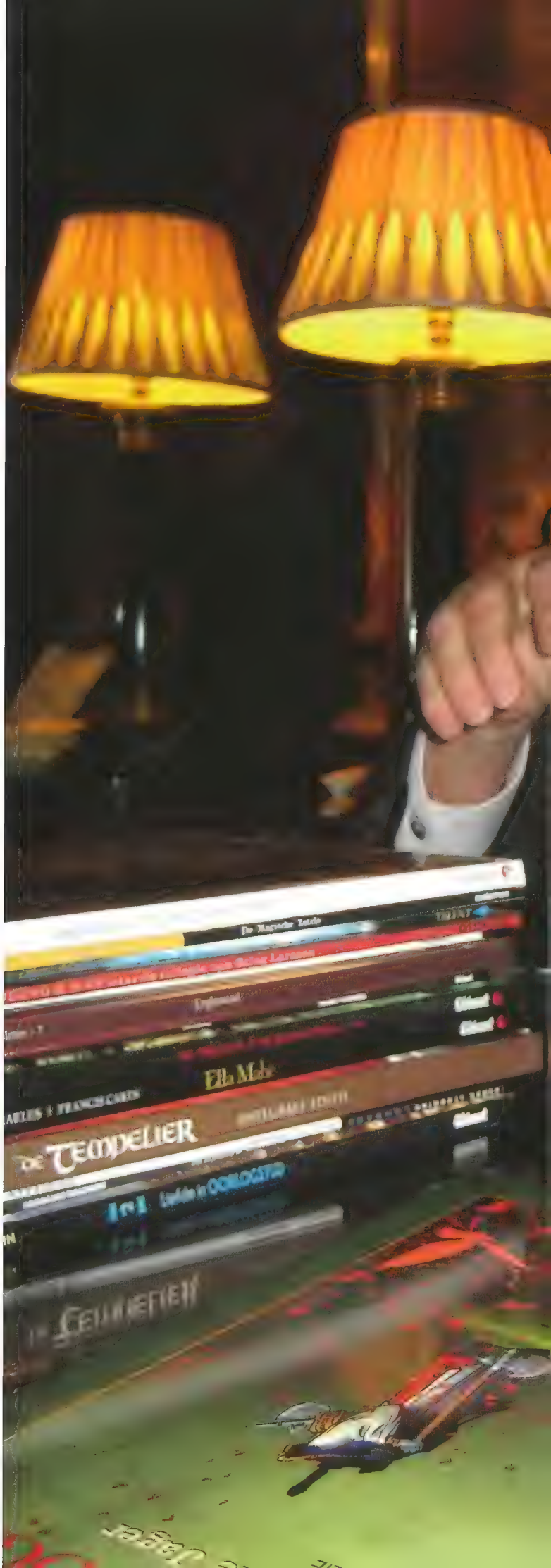

Rosinski tijdens het interview

verder gewerkt worden. Toch zie ik mijn werk niet als een plicht. Ik heb altijd de passie en fascinatie van een kind behouden. Ik teken al mijn hele leven en zal dat blijven doen zolang mijn gezondheid het toelaat. Ik voel geen dwang of verplichting. Dat zou ik ook niet willen. Het zou mijn creativiteit fnuiken. Je kan het vergelijken met een kind verplichten om te spelen ... Wel, geloof me, dan hebben kinderen al geen zin meer. (*luide lach*)

Zep (*Titeuf*)

Beïnvloedt Zwitserland je werk? (sinds 1990 woont Rosinski in Zwitserland, net als Zep)
Niet echt. Toch ben ik er heel gelukkig. Ik word er door alles en iedereen met rust gelaten. Soms denk ik dat niemand me nog graag ziet! (*veelbetekenende knipoog*) Dat meen ik uiteraard niet. De mensen appreciëren me daar enorm zonder mijn deur plat te lopen. Ik heb die rust echt nodig om me goed te voelen. Er werd me al de Zwitserse nationaliteit aangeboden. Maar daar ben ik niet op ingegaan. Ik heb al een dubbele nationaliteit. Waarom nog een derde? Ik zie er het nut niet van in. Trouwens, ik hecht geen belang aan nationaliteiten.

Marini (*De Schorpioen*, *De Adelaars van Rome*)

Wat voor soort drugs, behalve wodka, neem jij om te blijven tekenen?
Vrouwen ... Allez, vooral toen ik nog een pak jonger was, hé. (*knipoog naar zijn nieuwe vriendin die het interview bijwoont*) Nu ben ik daar heel wat rustiger in geworden. Vrouwen zijn toch de mooiste wezens op deze planeet? Wodka is voltooid verleden tijd. Sinds mijn recente zware gezondheidsproblemen, mag ik geen druppel alcohol meer aanraken.

Jim (*Een nacht in Rome*)

Wanneer zullen we de avonturen van Thorgal op het witte doek zien?
Daar wordt al een hele tijd over onderhandeld. Momenteel is een Franse groep aan het onderhandelen over licenties. Dus men is ermee bezig maar ik kan er nog niets concreet over zeggen.

De wraak van Graaf Skarbek. Illustratie uit de portfolio bij het eerste album

Ken Broeders (*Apostata*)

Als je begint te schilderen aan een cover, weet je dan heel precies hoe die er in haar definitieve vorm zal uitzien?
Dat kan tijdens het creatieproces wel wijzigen. Het is trouwens niet zo eenvoudig om elke keer een aantrekkelijk beeld te vinden dat bij het verhaal past, zonder evenwel te veel over de inhoud te verklappen. Het beeld moet interesse opwekken bij de potentiële kopers en lezers. Daarom is het belangrijk dat het album zo goed als af is vooraleer je een keuze maakt van wat op de voorkaft zal komen. Ik heb altijd volledig zelfstandig bepaald wat er op de cover komt. Dat is mijn job. Ik werk al mijn hele leven zo. Van zodra ik het scenario ontvang, eindigt het werk van de scenarist en begint mijn taak. We bemoeien ons niet met elkaar. Terwijl ik aan het tekenen ben, overleg ik dan ook quasi nooit met mijn scenaristen. Ik zie dat als twee volstrekt gescheiden taken.

nodig om mijn batterijen op te laden en weer met volle overtuiging een nieuw album van *Thorgal* te maken. Ook de overschakeling naar een rechtstreekse inkleuring heeft me weer veel zin gegeven in mijn job. Stilstaan is achteruitgaan. Ik houd van obstakels. Als ik een uitdaging aanvaard, ga ik er voor de volle 100% voor. Dat ben ik mijn hele leven blijven doen. Ook nu nog heb ik ideeën. Ik heb nog nooit een hedendaags verhaal getekend. Als ik dat zou doen, zou ik voor een karikaturale stijl gaan. Iets waarmee ik iedereen zou verrassen. En waarom niet nog eens een westernverhaal tekenen? Maar dan wel in een totaal ander vorm dan de western die Van Hamme voor mij schreef.

Krzysztof Gawronkiewicz (*Achtung zelig!*)

Enkele jaren geleden heb je met mij gepraat over een eventuele verstripping van de opstand in Warschau in 1944. Denk je soms nog aan dit project?
Nee, eigenlijk niet. Er bestaan al zoveel strips die bijna op fotografische wijze journalistieke getuigenissen willen zijn van historische gebeurtenissen. Wat zou ik daar nog kunnen aan toevoegen? Strips maken is voor mij altijd fictie geweest. Ik heb helemaal geen zin om bestaande historische personages fotografisch te gaan natekenen. Strips maken is in feiten het

De wraak van Graaf Skarbek. Illustraties uit portfolio die bij de eerste druk van het eerste album (links) en van het tweede album (rechts) van de reeks gegeven werd. Deze portfolio's bevatten elk zes prenten.

Bob de Groot (*Clifton, Leonardo, Lucky Luke*)

Is er een bepaald genre dat je in je lange carrière graag had geëxploreerd of nog wil verkennen in de toekomst?
Oh ja, toch wel. Ik heb mijn hele leven van zijsprongen gehouden. Zonder nevenprojecten als *De Chninkel*, *Western*, *De Klaagzang van de Verloren Gewesten* of *Skarbek* was ik wellicht al een tijdje met *Thorgal* gestopt. Ik heb die afwisseling

"Ik heb mijn hele leven van zijsprongen gehouden. Zonder nevenprojecten was ik wellicht al een tijdje met Thorgal gestopt"

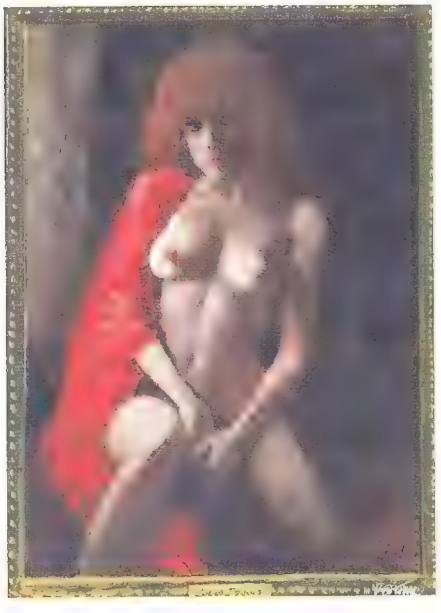

Illustraties uit de Poolse periode van Rosinski. Boven: Je herkent reeds de stijl die hij in *Thorgal* zal gebruiken. Onder: één van de covers van de vijf albums rond Pilot Smiglowca waarvan Rosinski de tekeningen verzorgde. Tussen 1975 en 1982 verschenen tien albums, waarvan Rosinski de eerste vijf voor zijn rekening nam

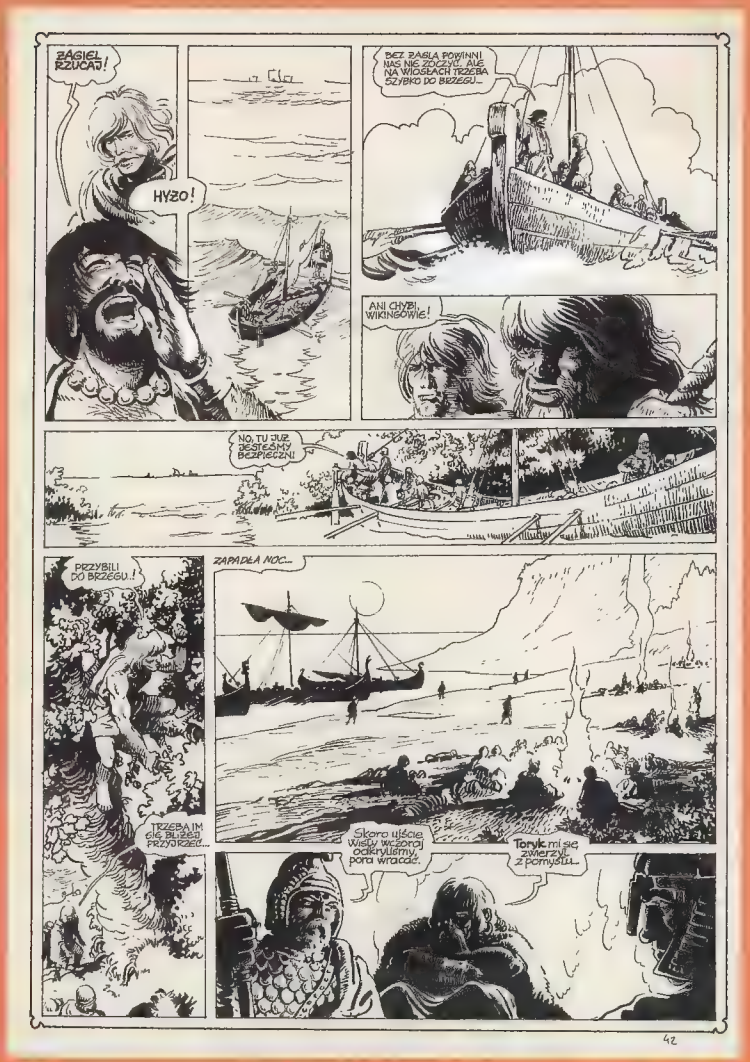
ŻAGIEL RZUCAĆ!
HYŻO!
BEZ PASŁA POWINNI NAS NIE ZOBACZYĆ. ALE NA WIOŚŁACH TRZEBA SZYBKO DO BRZEGU...
ANI CHYBI WIKINGOWIE!
NO, TU JUŻ BĘDZIEMY BEZPIECZNI
PRZYBILI DO BRZEGU...!
ZAPADŁA NOC...
TRZEBA IM ELE BLISKO PRZYJRZEĆ...
Skoro ujście Wisły wczoraj odkryliśmy, pora wracać.
Toryk mi się zwierzył z pomysłu...

vertellen van leugens op een geloofwaardige manier. De geschiedenis weergeven, dat is het werk van historici, leerkrachten, politici ... Ik heb mijn eigen persoonlijke mening maar ik heb geen zin om die te delen met anderen door middel van strips. Dat boeit me totaal niet.

Jean-Charles Kraehn (*De Onthoofde Arenden*, *Gil St.-André*)

***De Chninkel* vind ik nog altijd je beste werk. Heb je geen zin om nog eens terug te keren naar een strip in zwart-wit?**
Bedankt voor het compliment. Ik heb zelf ook nog altijd een zwak voor dit verhaal. Ik heb er alle registers voor kunnen opentrekken. Op allerlei manieren heb ik getracht een episch verhaal in zwart-wit te vertellen. Waarom zou ik het dan opnieuw proberen? Ik wil dingen doen, technieken uitproberen die ik nog nooit heb toegepast. Dus waarom dan nog eens een one-shot op zijn 'Chninkels' gaan maken?

Fabrice Le Hénanff (*De Kameleons*, *HH Holmes*)

Waarom komt het Rosinski museum op Zwitsere bodem?
Simpel, omdat de Zwitsers me zelf dit voorstel hebben gedaan. Indien iemand uit Polen of België met dat voorstel was afgekomen, was het wellicht daar verrezen. (*ietwat geërgerd*) Al vind ik dat de opening enorm op zich laat wachten. Allerlei papieren en autoriteiten houden een vlotte afwerking tegen. Dat is best frustrerend. Ik kijk er zo hard naar uit!

Pothier (*Ratafia*, *Walhalla*)

Waarom ben je gestopt met de science-fictionreeks *Hans*?
Op een bepaald moment slaagde ik er niet meer in om twee reeksen tegelijk te tekenen. Gelukkig begreep André-Paul Duchâteau mijn beslissing om de stekker uit *Hans* te trekken. Zo nam mijn landgenoot Kas het over. Toen ik aan *De Wet van Ardelia* werkte, vroeg ik of hij de decors kon tekenen, zodat ik er zelf nadien de perso-

Rosinski schilderde deze affiche voor de tv serie Vikings

nages kon in aanbrengen. Kas deed echter net het omgekeerde. Dat deed hij met zoveel bravoure dat het verschil tussen mijn personages en diegene die door Kas getekend zijn, niemand is opgevallen. Vanaf dat moment was ik gerustgesteld dat *Hans* ook zonder mij verder zou blijven bestaan.

Waarom ben je eigenlijk uit Polen weggegaan in 1982?
Ik kon niet anders, als ik mijn beroep wilde verder uitoefenen. Toen generaal Jaruzelski in december 1981 de noodtoestand uitriep in Polen, veranderde alles. Alle briefwisseling van en naar het land werd systematisch gecontroleerd of zelfs helemaal verboden. Het werd dus onmogelijk voor mij om nog op een vlotte manier mijn tekeningen en originele pagina's naar Brussel te verzenden. Ik werkte toen mee aan het weekblad *Kuifje* en mijn uitgever Lombard moest op tijd mijn afgewerkte illustraties en stripplaten te pakken krijgen. Daarom besloot ik naar België te emigreren. Ik vertrok helemaal alleen in maart 1982. Ik had immers sneller dan mijn gezin een reispas kunnen bemachtigen onder het voorwendsel dat ik uitgenodigd was op de Brusselse boekenbeurs. Gepakt en gezakt met zoveel mogelijk tekenmateriaal reisde ik af naar België. In Brussel bereidde ik de komst van mijn vrouw en kinderen voor. Drie maanden na mijn vertrek waren we weer herenigd. Dat was voor mij een echte opluchting!

Christian Verhaeghe (*Kroniek der Guldensporenslag*, *Bezette Stad*, Studio 100 (*Rox & Amika*), *Suske en Wiske*)

Stel je voor dat je nu als jonge twintiger aan het begin van een carrière als striptekenaar-illustrator staat. Zou je vandaag nog altijd voor deze job kiezen?
Dat is een moeilijke vraag. Enerzijds zou ik positief willen antwoorden, want je moet toch proberen om je dromen waar te maken. Anderzijds is het overaanbod de voorbije jaren zo groot geworden dat de stripmarkt oververzadigd is. Elke week verschijnen nieuwe titels en reeksen. Als die niet genoeg verkopen, worden die aan de kant geschoven en proberen nieuwe tekenaars een plaatsje te veroveren. Het was in mijn tijd veel makkelijker. Toen ik in Polen begon, waren er geen strips. Ik wilde heel graag in mijn thuisland strips lezen maar die waren er gewoonweg niet. Ik moest dus zelf strips maken om er te kunnen lezen. (*luide lach*) Weet je, de meeste jonge tekenaars en scenaristen denken dat ze pas kans maken om door te breken als ze verhalen brengen vol geweld of seks of een combinatie van beide elementen. Dat is fout! Compleet fout! De bestverkopende reeksen van de laatste jaren scoren niet omdat er zoveel gratuite seksscènes in voorkomen of omdat het bloed van de pagina's spat. Integendeel. Het zijn nog altijd de eerder klassiek opgebouwde avonturenverhalen die de tand des tijds doorstaan. Denk hierbij aan *Kuifje*, *Blake en Mortimer*, *De Blauwbloezen*, *Asterix* en *Robbedoes*. Ook *Thorgal* blijft het na al die jaren nog goed doen.

Welke strips lees je zelf graag?
Ik ben nooit echt een fervent striplezer geweest. Ik lees liever romans. Dan maak ik er in mijn eigen verbeelding wel een strip van. Romans met illustraties laat ik ook het liefst links liggen. Het remt mijn eigen fantasie tijdens het lezen. Aan woorden heb ik genoeg om mijn brein te laten werken. Van zodra ik op een illustratie of tekening stoot, verlies ik me weer in het bekijken van de details die niets meer met het verhaal op zich te maken hebben. Toen ik onlangs voor langere tijd in het ziekenhuis lag, heb ik toch wat strips gelezen. Zo heb ik enorm genoten van de volledige reeks van *Aldebaran* van Léo. Wat een fantasie heeft die man! Top! Ook de reeks *Walking Dead* heb ik er helemaal doorgenomen. De tekeningen vielen me wat tegen, maar het verhaal boeide van begin tot eind!

Illustratie voor de portfolio Eau de là van Sapristi

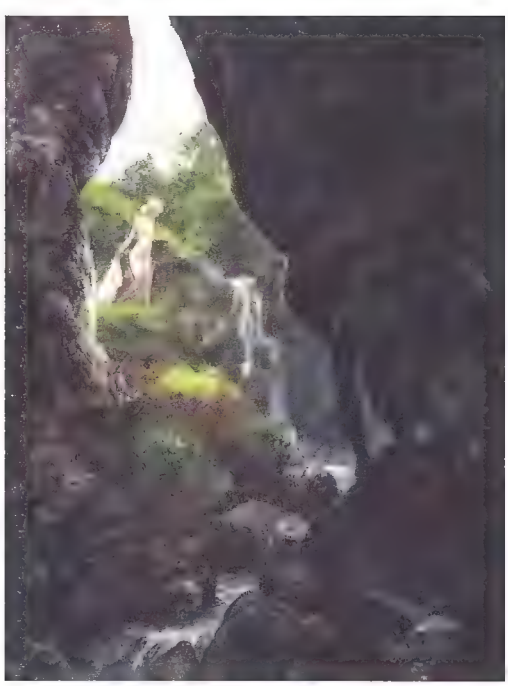

De vrees voor het witte blad, de grote angst van elke kunstenaar

Steven Dupré (*Wolf*, *Coma*, *Sarah en Robin*, *Midgard*, *Kaamelott*)

Ondanks een aantal nevenprojecten zal je naam altijd verbonden blijven aan *Thorgal*. Is dat een voor- of een nadeel?
Ik sta daar niet echt bij stil. Ik werk nog altijd met heel veel plezier aan *Thorgal*. Het is net door die nevenprojecten dat ik gemotiveerd ben gebleven om door te gaan met de reeks. Ik voel me achter mijn tekentafel nog altijd een gepassioneerd kind dat mag doen wat het graag doet. Voor mij is het nog altijd een soort spel. En dat ik goed mijn boterham heb verdiend door *Thorgal* te blijven tekenen, dat is mooi meegenomen. Ik voel me zeker geen slaaf van die reeks. Voor mij is het grote stripavontuur met *Thorgal* begonnen. *Thorgal* liet en laat me toe om goed te leven, waarom zou ik zoiets dan opgeven?

"Ik voel me zeker geen slaaf van Thorgal. Voor mij is het grote stripavontuur met die reeks begonnen"

Jan Bosschaert (*Sam*, *De Geverniste Vernepelingskes*, *Jaguar*)

Van welke schilders of illustratoren houd je zelf het meest?
Oh, dat zijn er te veel om op te noemen. Ik ben al heel lang fan van het werk van de Poolse kunstenaars Malczewski en Witkiewicz. Die laatste maakte best ook wel minder geslaagde schilderijen, maar zijn tekeningen vond ik super. Het rare is dat hij ook knappe theaterstukken heeft gemaakt. Een combinatie die je niet vaak tegenkomt. (*lacht*) Ik houd van het werk van Francis Bacon, Gustav Klimt, Jackson Pollock, Anders Zorn, Olga Boznanska en James Ensor. Je moet op een schilderij kunnen zien dat de kunstenaar heeft gewroet en geploeterd om het werk te maken. Voor mij mag het niet te clean zijn. Ik houd niet van afgeborstelde schilderijen die de perfectie proberen te benaderen.

Martin Jamar (*De Rovers van Keizerrijken*, *François Julien*, *Dubbelmasker*)

Is er een vraag die niemand jou mag stellen?
Oh nee, helemaal niet. Ik houd net van uitdagende vragen waar ik even moet over nadenken voor ik kan antwoorden.

Ok, prima. Dan vragen we het maar: heb je schrik voor de dood?
(*heel overtuigd*) Totaal niet! Integendeel, ik heb meer schrik om eeuwig te leven. Mijn koffers staan altijd klaar om te vertrekken. Ik ga toch naar ergens waar papier, potloden en penselen zijn. (*luide lach*) Al is dat maar spreekwoordelijk, want ik pak nooit zelf mijn koffers als ik op reis vertrek. (*lach*) Het leven is al veel te kort, waarom zou ik dan tijd verliezen met mezelf zorgen te maken? Ik geloof ook niet dat er nog iets is na dit aardse leven. Sinds het ontstaan van het menselijke ras zijn al miljarden mensen gestorven ... waar zou er plaats genoeg zijn voor al die personen? (*lacht*)

V.l.n.r. Hermann,Rosinski en Derib. Drie grootheden van het weekblad *Kuifje* (foto © Piotr Rosinski)

Illustratie van Kriss van Valnor en Thorgal als piraat Shaïgan zonder genade

EEN STRIPREPORTAGE VAN EVA HILHORST EN WAUTER MANNAERT OVER DE OCHTENDSPITS.

ochtendspits

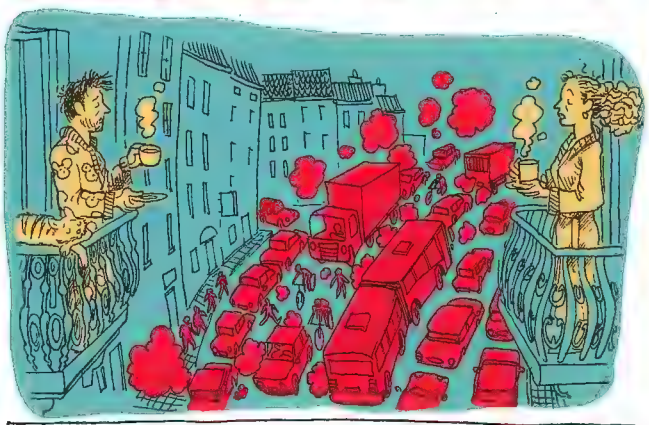

Artistiekelingen kunnen niet functioneren in een werkschema van negen tot vijf. Daarom gaat de ochtendspits aan ons voorbij. Reden te meer om eens een frisse duik te nemen in de verkeersgolf die Brussel elke werkdag opnieuw overspoelt.

Wie zijn die mensen die voor dag en dauw de deur uit gaan om op tijd op hun werk of school te zijn? We gaan op onderzoek uit.

A. pendelaars stromen uit een luid geeuwende trein B. De roltrap zet de armen van enkele bedelaars in beweging C. De koffie pot schenkt uit op de cadans van de marcherende mensenstroom. D. De schuifdeuren activeren een orkestje. E. De draaideuren van enkele aanpalende torens maken pirouettes op de tonen van de muziek.
A.
B.
TSJING
TSJING
KOFFIE
C.
BRUSSEL NOORD
D.
E.

Onmenselijk vroeg, om 7.45, staan we op. Om 8 uur ontbijten we in het Noordstation en observeren we de reizigers die in golven toestromen.

Eva springt op de fiets en observeert de verschillende fietstypes

Tijd voor het echte werk. Hier scheiden onze wegen.

Wauter duikt de metro in.

Het nieuwe uniform van de ambtenaar: hoofd-telefoon, laptoptas, halflange jas (grijs, bruin of zwart) en de sportieve stadsschoen vervangen de hoed, regenjas, paraplu en aktetas van vroeger.

In hogere sferen door de uitlaatgassen gaan we naar ons atelier. We hebben genoeg (fijn)stof opgedaan om volle gas aan het tekenen te gaan.

Het is maar om te lachen

Hoe cartoonisten de wereld veranderen

Uitgeverij Polis brengt in een verzorgde publicatie een keurreeks van Vlaamse cartoonisten onder de aandacht. Lettertype, keuze van papier en band en een aangename lay-out, maken boekenliefhebbers blij. Te dikwijls komen er onverzorgde uitgaven op de markt. Het overzicht van verschillende generaties Vlaamse cartoonisten biedt een boeiend beeld van de tekenaars die dagelijks of wekelijks het wel en wee van de wereld in spotprenten trachten te vatten. Een opdracht die hen trouwens zeer ter harte gaat. Zo blijkt uit de interviews met oudere tekenaars zoals Gal (°1940), Ian (°1941), Pirana (°1947), Marec (°1956), en met de jongere generatie: Zaza (°1967), Kim (°1968), Steve (°1970), Ilah (°1971), Lectrr (°1979) en Wauter Mannaert (°1978).

Door Jozef Peeters

Vlaanderen heeft een rijke traditie aan uitstekende cartoonisten. Enkele namen uit de nevelen van de tijd duiken hier onwillekeurig op: Georges Van Raemdonck, Joz De Swerts, Pink, Picha, Jef Nys, Sinjoorke, hugOKé, Marc Sleen, Buth... Een interview met Sleen over zijn cartoons en karikaturen had hier zeker een meerwaarde kunnen betekenen. Spijtig dat deze tekenaar ontbreekt. De enige bijdrage over Franstalige cartoonisten – Cécile Bertrand (°1973) en Nicolas Vadot (°1971) – komt enigszins vreemd over. De kwaliteit van hun werk spoort ons echter aan om uit te kijken over de taalgrens en naar onze hoofdstad.

Lang onder de mat geschoven

Decennialang werd de wereld van de Vlaamse cartoons amateuristisch onder de schijnwerpers gebracht, amateuristisch maar met verve en deskundigheid door Karel de Decker (onder meer in de reeks *De Vlaamse Toeristische bibliotheek*) en Danny De Laet (*De Zevende kunst voorbij. Het cartoon in België*). Deze bronnen bereikten echter een beperkt publiek. Toen werden 'kartoenisten' en 'kartoens' behandeld als volksvermaak. De kartoenwedstrijd van de VTB en het Salon van de Vlaamse humor boden een platform voor de talrijke toenmalige kartoenisten. Het Cartoonfestival Knokke-Heist scoorde als uitstap bij regenweer voor dagjesmensen aan zee. De bierviltjes van Stella Artois met de cartoons van de deelnemers droegen niet bij tot enige erkenning van de (betrekkelijke) waarde van de spotprenten.

Kim ©

Wauter Mannaert & Eva Hilhorst ©

Pirana ©
Van 24 januari tot 3 april liep er in het European Cartoon Center te Kruishoutem een tentoonstelling over Pirana
ecc-kruishoutem.be

Meer ernst

Ondertussen is het wel even anders. Vandaag wordt het werk van cartoonisten ernstig genomen. Vele cartoonisten kregen een boekuitgave. Maar de belangstelling van het grote publiek is er nog steeds niet. Sommige cartoonisten – onder andere Kamagurka en Herr Seele – kregen bekendheid met hun poppenkast op televisie en de publicatie van hun werk in Humo. Cartoons zijn vluchtig en gebonden aan de periodieken waarin ze gepubliceerd worden. Een lezer van *De Standaard* is vertrouwd met cartoons van Fabri, Pil, Steven, Lectrr en andere, maar krijgt het werk van andere tekenaars nooit onder ogen. In een ver verleden hadden we toegang tot een brede waaier van kranten en dus ook van cartoons. De interesse is ondertussen verengd tot één krantentitel. En vrij dikwijls kiezen we dan nog voor de digitale versie. Een bekommernis die leeft bij de tekenaars: zal de gedrukte pers nog investeren in cartoons? Bezuinigingen en rationalisering loeren dreigend om de hoek.

Meer dan een zomaar een mop

Een cartoon zou een humoristische tekening zijn waarin de spot wordt gedreven met de actualiteit: 'een cartoon is een getekend mop' (naar het www). Soms is een cartoon dat inderdaad, maar een cartoon is zoveel meer: een afspiegeling van de maatschappij, soms grappig, soms spottend, soms kwetsend. De cartoons van Gal laten de 'lezer' niet bepaald in een lachbui uitbarsten. Ze schoppen naar het geweten, naar een bezinning over een toestand, een feit, een gebeurtenis, een persoon. Met enkele pennentrekken verstoort en verstilt hij de wereld. Het gezapige burgerlijke leventje krijgt een knauw. Hij 'is de chroniqueur van vijftig jaar Belgische en internationale politiek', een 'Editorial cartoonist' die met een spotprent naar de essentie gaat. Er zijn cartoons die tot een glimlach leiden en tot waardering voor de spotprent. Deze van Lectrr zijn telkens weer een schot in de roos. Artistiek hoogstaand kunnen ze moeilijk genoemd worden. Maar Lectrr heeft het talent om zwaarwichtige onderwerpen naar zijn hand te zetten en de kijker te betrekken bij de prent. De tekenaar slaagt er telkens in om in één spotprent een situatie te vatten.

Eigen stijl

Alle behandelde cartoonisten hebben een eigen stijl en de impact van hun spotprenten hangt samen met de beoogde doelgroep en het medium waarin hun cartoons verschijnen. De interviews brengen de verantwoordelijkheid van de tekenaars in beeld – verantwoordelijkheid die ze zelf opnemen – hun omgang met censuur en zelfcensuur, hun zorg om het metier. De interviews brengen ook aan het licht hoe ze omgaan met kritiek, met haatmails, met schofterige opmerkingen op de fora. Opmerkelijk is het hoge aandeel van scheldproza en bedreigingen uit christelijke hoek.

Je suis Charlie?

Als een rode draad loopt een gedirigeerde (?) vraag doorheen de interviews: hoe ervoeren ze de heisa rond de Mohammedcartoons in *Charlie Hebdo* en de aanslag die daarop volgde? Blijkt dat ze allen erg geschrokken waren van de aanslag. Maar wie was dat niet? Hier werd hun beroep belaagd en de vrijheid om hun mening te vertolken in spotprenten. In het algemeen oordelen de tekenaars dat het onnodig provoceren van moslims met slecht getekende cartoons onvermijdelijk naar geweld zou leiden. Iedereen is 'Charlie', tot er een cartoon te veel (en te goor) gepubliceerd wordt. Dit debat had misschien beter in een ander medium plaats gehad.

Hebben cartoonisten de wereld veranderd?

Een pregnante vraag in het boek. De krachtige cartoons van Louis Raemaekers (1869-1956), die naar aanleiding van de herdenking van de Eerste Wereldoorlog opnieuw onder de aandacht kwamen, zouden bijgedragen hebben tot de deelname van de USA aan de oorlog ... De meeste cartoonisten voelen zich een hofnar. Een hofnar ligt weinig waarschijnlijk aan de basis van

een staatsgreep. Anderzijds opende de cartoonist Ian de ogen van de burgers voor de strapatsen van politici. Maar belaagde en beledigde politici kopen de originele cartoons op om er mee te pronken. Prenten van Gal zouden het aanvankelijke enthousiasme voor de oprichting van een Joodse staat een flinke knauw geven. De grens tussen strips en cartoons is soms smal. Tekenaars wisselen hun vormgeving en brengen illustraties, cartoons, karikaturen, strips. Onder meer Maurice Tillieux, Will, Tibet, Morris, Sirius, Jijé, Franquin, tekenden cartoons en karikaturen. Kim, Wauter Mannaerts en Eva Hilhorst breken cartoons soms open tot een volledige pagina. Het boek, samengesteld door Roel Daenen, journalist en medewerker bij FARO (Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed), is een aanzet naar een allesomvattend overzicht van de wereld van de cartoons in Vlaanderen. De Vlaamse lezer moet de Vlaamse (en ook andere) cartoonisten koesteren. Een kennismaking met de cartoonisten opgenomen in het boek is dan ook aanbevelenswaardig.

Een uitgave
Polis. 2016.
ISBN 978-94-6310-119-6.
€ 24.95

Sleens curiosahoekje

Op vrijdag 15 september 1950 verscheen het eerste nummer van *De Laatste Kans - Orgaan van het Verbond voor Nationaal Herstel*. De gebeurtenissen rond de koningskwestie hadden het vertrouwen van een deel van katholiek Vlaanderen in de partijleiding van de CVP ernstig geschonden en met dit nieuwe weekblad wilden de "Koningsgezinden en alle Belgen die naam waardig" oproepen tot een "hernieuwde weerbaarheid". Marc Sleen leverde illustraties die niet alleen socialisten, communisten en liberalen, maar ook CVP'ers op de korrel namen.

Door Yves Kerremans
met dank aan Philippe Mouvet,
Ivan Thoma en Luc Vints (KADOC)

In dat eerste nummer van *De Laatste Kans* opende stichtend lid F. Van Dorpe onder de veelzeggende titel 'Waarheen met de C.V.P.?' met het ongenoegen over de nederlaag die de regeringspartij had geleden. Die nederlaag sloeg op de gedwongen troonsafstand van koning Leopold III. Wegens zijn capitulatie tijdens WOII was het land na de oorlog verdeeld over zijn terugkeer. In een volksraadpleging op 12 maart 1950 stemde Vlaanderen voor en Wallonië tegen de terugkeer. Die tegenstelling mondde uit in stakingen en een mars op Brussel. Om de explosieve toestand te ontmijnen werd een compromis uitgewerkt: Leopold III deed troonsafstand ten voordele van zijn zoon Boudewijn, een oplossing die de zogenaamde Leopoldisten moeilijk konden verteren. Volgens de auteur van het hoofdartikel in *De Laatste Kans* had de christelijke meerderheid "die zoveel beloofd had en waarvan zoveel werd verwacht, deze nederlaag geleden, zonder dat vooreerst alle middelen van verdediging werden uitgeput, zonder dat slag noch stoot geleverd werd". Uiteraard kregen ook de socialisten - met Spaak voorop - en de "liberale coffre-fort-politiekers" er in het artikel van de auteur van langs.

DE LAATSTE KANS
"ORGAAN VAN HET VERBOND VOOR NATIONAAL HERSTEL"
Waarheen met de C.V.P. ?
AAN KONING LEOPOLD III.
Een lofwaardig initiatief dat op zijn tijd komt.
KOP OP!
DE LAATSTE KANS...

Hard van leer

De Leopoldisten van *De Laatste Kans* trokken gedurende bijna een jaar (september 1950 - juli 1951) wekelijks hard van leer tegen de "binnenlandse vijand", "het rode fascisme" en "alle anti-nationale kuiperijen". Vooral de katholieke krant *De Standaard* trok resoluut de kaart van Leopold III, maar ook de krant *Het Volk* en het weekblad *De Volksmacht* (beiden van ACW signatuur) verdedigden de terugkeer van Leopold III. Nero tekenaar Marc Sleen was huistekenaar voor deze uitgaven en het was dan ook uitgemaakte zaak dat hij werd ingeschakeld om de terugkeer van Leopold III met cartoons te ondersteunen. Die cartoons namen niet alleen de linkse oppositie onder vuur maar ook CVP'ers zoals Frans Van Cauwelaert die de terugkeer van Leopold III niet genegen waren ...

« Aan d'een zij flauwe hoop, aan d'andre grote schrik. »
VONDEL.
C.V.P. CONGRES
Courage Michiel !
OPGEDRAGEN AAN ONZE PIJPEKOPPEN...
« Beter zijn de wonden door een vriend geslagen, dan de valse kussen van een vijand. »
(Spreuken XXVII-6)

Onze pijpekoppen
(De Laatste Kans, 1e jrg - nr 2, 22 september 1950)
CVP'er Michiel Vandekerckhove was voorzitter van de onderzoekscommissie die de rol van de CVP in de koningskwestie moest onderzoeken. De Leopoldisten van *De Laatste Kans* verwachtten dat er zou afgerekend worden met gematigde CVP'ers als (in de bovenste rij) August De Schryver (voormalig partijvoorzitter), Frans Van Cauwelaert (kamervoorzitter), Jean Duvieusart, Francois-Xavier vander Straten-Waillet en (in de onderste rij) Paul-Willem Segers (of Alfons Verbist?), Edgard de Bruyne, Gaston Eyskens en Pierre Wigny. Marc Sleen laat Vandekerckhove twijfelen of hij die "pijpekoppen" (verbastering van papenkop, dus katholiek) van de CVP zou schieten in het CVP schietkraam.

Judas Van Cauwelaert
(De Laatste Kans, 1e jrg - nr 11, 24 november 1950)
De herverkiezing van Frans Van Cauwelaert als voorzitter van de kamer van volksvertegenwoordigers was volgens *De Laatste Kans* een "weerzinwekkende comedie". De CVP kandidaat werd door de oppositiepartijen gesteund en gehuldigd, voor de Leopoldisten een bewijs dat de CVP'ers Van Cauwelaert "uit lafheid hebben herkozen". Rechts applaudisseren onder andere Camiel Huysmans en Albert Devèze.

IK KAN EEN GEVOEL VAN WEERZIN NIET ONDERDRUKKEN.
De kiezers zijn geleverd. De vijand betaalt zijn schuld.
DE OVERWINNAAR !
President Judas Van Cauwelaert

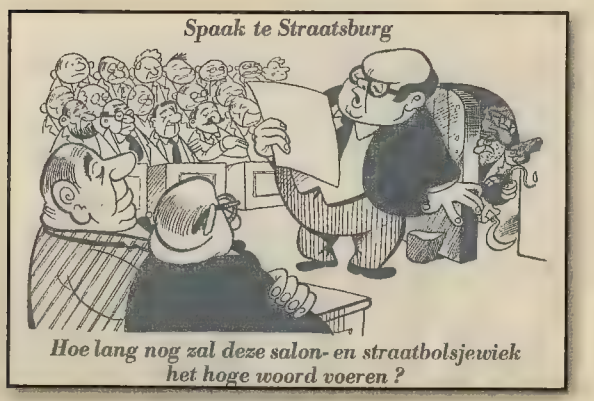

Spaak te Straatsburg
(De Laatste Kans, 1e jrg - nr 12, 1 december 1950)
De Laatste Kans bericht over een tevergeefse poging om het 'koningsvraagstuk' aan te klagen bij de UNO: "de revolutionaire gebeurtenissen waarin de Koning heeft moeten zwichten voor het gepeupel, aangevoerd door de volksmenner Spaak". Tevens werd met kracht geprotesteerd tegen de herverkiezing tot voorzitter in de Europese Raad van de revolutionair Spaak.

De socialistische heksenketel
(De Laatste Kans, 1e jrg - nr 13, 8 december 1950)
De Laatste Kans beschrijft het congres van de Belgische Socialistische Partij (BSP) als "één woeste aanval tegen het beleid van de CVP regering". Marc Sleen illustreert het congres als een scene uit Shakespeare's Macbeth waar Spaak toekijkt hoe de drie heksen (socialistisch volksvertegenwoordigster Isabella Blume, Camiel Huysmans en Achiel Van Acker) onder andere de koningskroon en de kardinaalsmijter in de heksenketel smijten.

Verdachte muziek...
(De Laatste Kans, 1e jrg - nr 14, 15 december 1950)
De Laatste Kans beschrijft Paul-Henri Spaak als "een specialist in bolsjevistische methodes" en "leider en ophitser van het grofste grauw en van de stoottroepen van Moskou". In de cartoon dirigeert Spaak Frans Van Cauwelaert op de cello, Camiel Huysmans op de klarinet, Gaston Eyskens op de harp, Pierre Wigny op de dwarsfluit, Albert De Vleeschauwer op de viool, Max Buset op de pauken, Edgar de Bruyne op de contrabas en een onbekende op de tuba.

Het Kerstmannetje deelt geschenken uit !
COURAGIE
DOOD AAN DE FRANSDRAAIERS
DOOD AAN DE VERRADERS
DOOD AAN DE VERRADERS
DOOD AAN DE VERRAD

...Snurfeltje wikt en beschikt...

Stripschrift 445 - Dossier Heroic-albums door Rob van Eijck

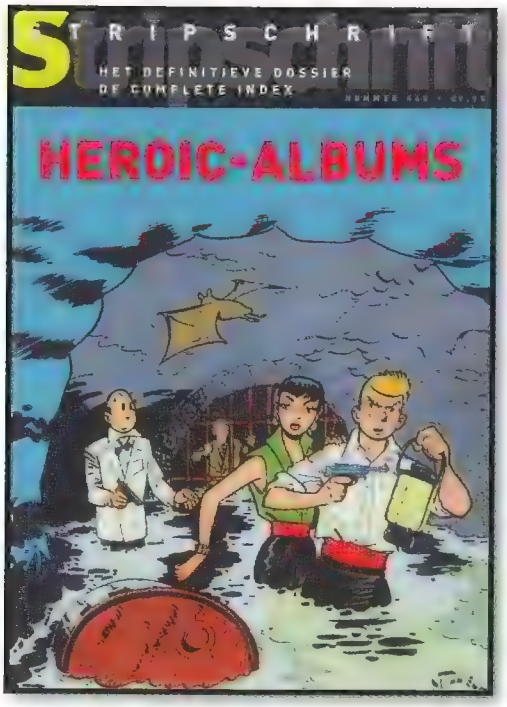

Na het in 2010 in *Stripschrift* 406 verschenen dossier 'Stripbladen in de jaren '50' heb ik me nu toch nog eens een nummer aangeschaft: nr 445 van december 2015, met "het definitieve dossier" en "de complete index" over de *Heroic-albums*. Naast kleine, storende foutjes[1] bevat het dossier twee op zijn minst controversiële stellingen. Volgens van Eijck is het laatst verschenen Nederlandstalige nummer nr 22 uit 1956. Probleem is echter dat blijkbaar niemand dat nummer bezit. Dit nummertje werd wel destijds aangekondigd, maar het is hoogst twijfelachtig dat het ooit verscheen. Jean Smits neemt de titel wel op in BSM 29[2], maar vergat te vermelden dat hij deze titel alleen kende uit de aankondiging. Heeft u dit nummertje? Stuur dan a.u.b. een goede scan van de cover naar de redactie, het wordt dan zeker in ons volgend nummer gepubliceerd! Op blz 10 (eerste volledige paragraaf) schrijft van Eijck dat Tillieux voor *Bimbo* begint te werken tijdens de oorlog. Waar hij die informatie vandaan haalt is een raadsel. In *Detective Story* 18[3] worden alle strips die tijdens de oorlogsjaren in *Bimbo* verschenen aan Funcken toegeschreven (o.a. nadat hij enkele reeksen had overgenomen van Depière en Dufrasne). Ook Thierry Martens[4] bevestigt dat Tillieux pas na de oorlog in *Bimbo* start, eerst als part-time secretaris, daarna als tekenaar van illustraties (vanaf nr 26) en strips (vanaf nr 39). Dit dossier dient dus toch met het nodige scepsis gelezen te worden.

(1) Waarom is de tekening op de omslag zo onscherp afgedrukt? Blz 10: er verschenen 85 nummers van *Bimbo* tijdens de oorlog, geen 83. Het bijschrift bij de illustratie op blz 35 houdt geen steek: deze tekening is een onderdeel van de cover van *Affaire classée*, een Felix verhaal uit 1953. Waarom dan het bijschrift 'Félix neemt vast afscheid'? En het personnage afgebeeld op blz 36 onderaan komt wel uit de Ginger verhalen maar het is Ginger niet.
(2) Jean Smits *Heroic-Albums*. De laatste jaren, BSM 29, juni 1995
(3) Johan Van Laethem *Liliane et Fred Funcken – un essai de bibliographie tome 2*, éditions de l'invisible, 2001
(4) Thierry Martens *L'aventure des Heroics-Albums*, éditions L'Age d'Or, 2011, blz 13

PHUS
AR
DIADORA

De favoriete dédicace van Bart Feikens

Hommage aan een clowntje

In deze rubriek laten we steeds een favoriete tekening zien die een striptekenaar voor een verzamelaar of stripfan heeft gemaakt, een dédicace. Bart Feikens, geboren op 6 januari 1968 in Leeuwarden, is theaterregisseur, schrijver, acteur, tekenaar en sinds zijn jeugd stripliefhebber. Behalve het tekenen, wat hij al veertig jaar doet als liefhebberij, is zijn andere werk voor een groot deel gelinkt aan het theater. Zijn favoriete dédicace is een tekening van Yves Chaland, de vrouwelijke detective Miss Boop uit *Adolphus Claar*.

Door Robin Schouten

De werkkamer van Bart Feikens in Zaandam puilt uit van de stripboeken. "Ik heb voor deze rubriek lang getwijfeld, maar het is er uiteindelijk één geworden van Yves Chaland, in combinatie met een tekening van mij voor Greg Lawson"

Zijn werkkamer in Zaandam, zijn 'stripdomein', puilt uit met stripboeken, Disney pockets en stripbladen maar ook prullaria die met strips te maken hebben, zoals posters, kranten- en tijdschriftknipsels en beeldjes. "Mijn favorieten zijn de kleinste boekjes, zoals uit de *Kat* serie, *Tarzan* en *Dick Bos*. Deels omdat ik ze in mijn jeugd heb leren kennen. *Dick Bos* vind ik een heerlijke Hollandse, stoere held. Het is heel goed getekend en qua regie klopt het plaatje gewoon. Het werk van Toonder, Matena, Crumb en Swarte vind ik ook heel bijzonder en verzamel ik nog steeds."

Bart Feikens: "Na het bezoek aan Greg Lawson heb ik in 1985 nog één clown getekend, een soort eerbetoon" (links)

Paul Geerts en Lambiek

In 1989 ging hij studeren aan de Theaterschool in Amsterdam en kwam in contact met een tekenaar die nog steeds een van zijn favorieten is, Edwin Klerkx (tekent ook onder zijn echte naam Edwin Hagendoorn). "Ik leerde zijn werk kennen, toen hij een affiche maakte voor een theatervoorstelling. Hij signeerde die zelfs nog. Voor deze rubriek heb ik lang getwijfeld aan een dédicace van Paul Geerts, die hij rond 1986 voor me tekende. Door de grapjes die hij maakte, ontwaarde ik de trekken van Lambiek in hem (lacht). En hij gaf ook toe dat het zijn favoriete figuur uit *Suske en Wiske* is. Maar uiteindelijk is het een dédicace geworden van Yves Chaland, in combinatie met een tekening die ik maakte voor Greg Lawson."

Op de koffie in Amsterdam

Als zestienjarige én als tekenaar ging Feikens voor het eerst in zijn eentje met de trein vanuit Leeuwarden richting Amsterdam. "Een week ervoor werd ik gebeld door Greg Lawson, een striptekenaar die werkte voor het net opgerichte stripblad *Titanic*. Op diens uitnodiging mocht ik bij hem langskomen in Amsterdam. Ongeveer een maand daarvoor had ik het tweede nummer van *Titanic* (uit 1984) gekocht en vond daarin een stukje over Greg Lawson. Naast de tekst stond het door hem vervaardigde droevige clowntje afgedrukt. Ik besloot daarom een soort hommage aan dat clowntje te maken en stuurde het re-

sultaat naar *Titanic* ter attentie van de tekenaar. Een paar weken later zat ik met mijn grote tekenmap onder de arm, in de tram richting de Jan Steenstraat. Een vrolijke man met krullen, in jeans-tuinbroek gestoken opende de deur. Daar stond de grote Amerikaanse tekenaar tegenover mij. In steenkolenengels stelde ik mij voor: "Bart from the North of Holland, you know?" Greg was heel vriendelijk en wilde eerst kijken naar mijn tekeningen en maakte hier en daar een opmerking. "You've got a lot to practise, every day, a few hours at least!" was zijn devies dat ik me tot op vandaag nog altijd herinner. Ik keek met grote bewondering naar zijn tekeningen, een soort combi van fantasy en de superheldenstrip. Grote platen, prachtig geïnkt en ingekleurd. Toen we afscheid namen, voelde ik me een beetje striptekenaar."

"Ik kan me tot op vandaag nog altijd zijn devies herinneren: you've got a lot to practise, every day, a few hours at least"

(Bizar toeval of niet, maar één dag voor dit interview plaatsvond, zocht Bart zijn oude held weer op, ruim dertig jaar na hun hierboven omschreven ontmoeting!)

Boek kopen, tekening gratis

"Omdat ik dan toch in Amsterdam was, wilde ik ook naar Lambiek, 'de grootste stripwinkel ter wereld' had ik ergens opgevangen. Nog nooit zag ik zóveel zeldzame pronkstukjes bij elkaar. Ik besloot een nieuw boek te kopen, *Adolphus Claar* van Yves Chaland. Van hem had ik al *Freddy Lombard*. Aan de kassa zei de aardige verkoopsmeneer (in wie hij pas later Kees Kousemaker zal herkennen): "Daar hoort deze nog bij!" Hij haalde een originele tekening vanonder de toonbank om met het boek mee te geven. "Nou, dank u wel!" Ik betaalde 10 gulden voor het boek en kreeg er bovendien een origineeltje bij! Ik voelde me de koning te rijk toen ik de winkel verliet. Pas later besefte ik dat Chaland bij Lambiek geweest moest zijn om die tekening te maken. In 1990 woonde ik net een paar maanden in Amsterdam, toen Yves Chaland op 33-jarige leeftijd om het leven kwam bij een auto-ongeluk. Het deed me denken aan het droevige clowntje van Greg, ik snapte zijn verdriet nog beter. Na het bezoek aan Greg Lawson tekende ik in 1985 nóg een clown, zeg maar een eerbetoon."

Tekeningen, cartoons en storyboards van Bart Feikens: bartfeikens.blogspot.nl

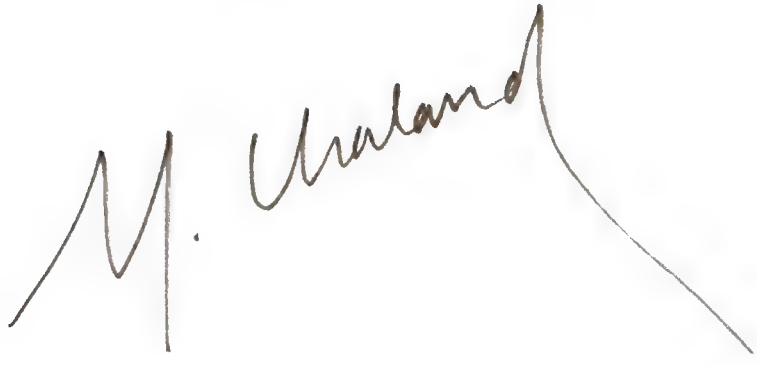

De favoriete dédicace van Bart Feikens is deze tekening van Yves Chaland

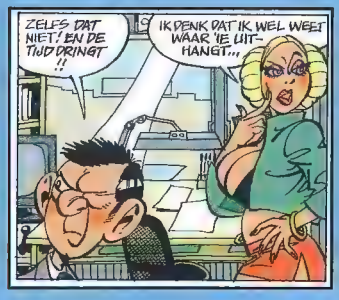

Collectie FENIX

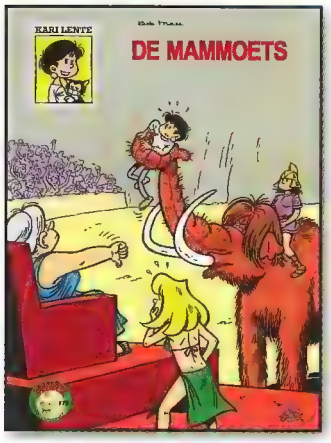

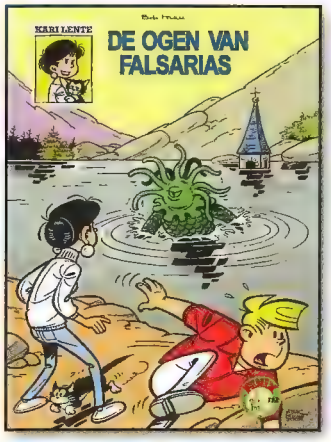

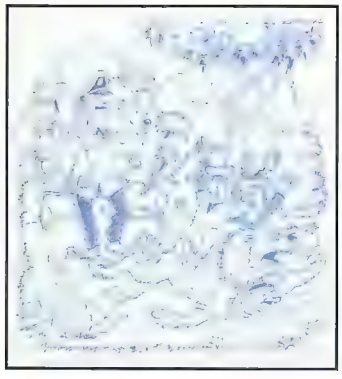

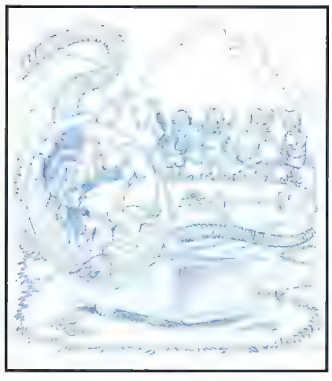

Schetsen: Luc Morjaeu

17 april verschenen
drie nieuwe albums
De ogen van Falsarias
De Mammoets
Het Geheim van Vulcania

Begin september verschijnen
drie nieuwe albums
De Vrolijke Bengels 7
De Vrolijke Bengels 8
Rob Roy

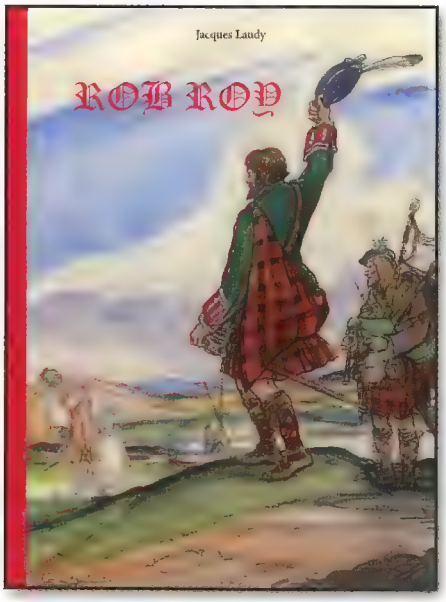

Sleens curiosahoekje

In BSM 206 verscheen het artikel rond het weekblad *Fabrimetal*, waarvoor Marc Sleen negen exclusieve tekeningen maakte. Maar een aandachtige lezer (hebben we die wel?) zal opgemerkt hebben dat de illustratie rechts onderaan bladzijde 48 een detail is van een op bladzijde 49 gebrachte tekening. Er ontbreekt dus een illustratie in dat artikel, fout die we hiermee recht zetten. Overigens, Yves Kerremans, auteur van *Sleens Curiosahoekje*, heeft alle tot hier toe verschenen artikels van deze rubriek bijgewerkt en waar nodig geactualiseerd met nieuw gevonden informatie, en dit in een fraai boekje uitgegeven met een door Dirk Stallaert speciaal getekende cover. De oplage is beperkt, maar wanneer u een smeekbede aan Yves richt kan hij u misschien nog aan een exemplaar helpen. Voor de prijs moet u het in ieder geval niet laten.
Alle inlichtingen: y.kerremans@skynet.be

Een volgend deeltje is trouwens reeds in voorbereiding

Eric de Noorman eindelijk voltooid

Op 4 januari 2016 zond Hans Matla ons volgende mail:

Aan hen voor wie dit van belang is.
Men zal het al hebben gemerkt: het is mij niet gelukt om op 31 december de beide boeken van Eric de Noorman af te krijgen. Maar ik ga moedig voorwaarts. Afgelopen zaterdag, 2 januari, heb ik eerst 2,5 uur boekhouding moeten doen en daarna kon ik nog 5 uur werken aan het hoofdstuk De boekuitgaven met door Hans Kresse vervaardigde omslagillustraties. Op zondag eveneens nog 5 uur gewerkt aan dat hoofdstuk. Dit hoofdstuk toont de meer dan 100 boekuitgaven, in kleur, met de bibliografische beschrijving erbij, van de Eric-boeken waarvoor Hans Kresse een omslagillustratie tekende. Prachtig! Ik denk dat ik daar nog een dag of twee aan moet werken en daarna kan ik de, hoop ik, laatste correcties doen aan het hoofdstuk Een onvoltooid verhaal. Ik denk: ook een of twee dagen. Als dat is gelukt, kan ik verder werken aan het hoofdstuk Hertekende en verworpen afleveringen. Dan volgt Tekeningen en schilderijen door Kresse vervaardigd, waaronder promotietekeningen, exlibrissen, bedankjes, heilswensen en tekeningen op verzoek; alle natuurlijk met Eric de Noorman erin. Dan volgen de Persiflages, door anderen, als eerbetoon aan Kresse. Dit is dan band 21. Band 24 moet ik alleen nog maar helemaal doorlopen en doorlezen en nauwkeurig controleren op die verraderlijke ongeziene foutjes.

Kijk, deze Integrale Uitgave van Eric de Noorman is waarschijnlijk de laatste die er ooit zal komen, althans in de komende decennia en dus is het voor mij een heilige queeste om het zo goed mogelijk te doen. Die Taak rust nu eenmaal op mij, omdat ik van Hans Kresse in 1976 de toestemming heb gekregen om zijn magnum opus uit te geven. En dat voorrecht verplicht mij om er het uiterste in te steken waartoe ik in staat ben. Als (naar ik nu verwacht) eind januari 2016 de beide boeken gedrukt kunnen worden en daarna gebonden, dan zijn er achttien jaren verstreken met de totale productie ervan.

Ik mag mij zeer gelukkig prijzen dat Eric Walther, mijn rechteren linkerhand, al ruim 22 jaar aan mijn uitgevers-zijde staat, want zonder hem ... Als deze uitgave metterdaad is voltooid, heb ik het werk van deze Grootmeester een onsterfelijke toekomst gegeven, want in de komende eeuwen zal dan iedereen die geïnteresseerd is in dit Hoogtepunt van Europese Beeldverhaal, dit magistrale epos kunnen lezen, bekijken, bewonderen en bestuderen.

Hans Matla

En het is hem eindelijk na al die jaren gelukt. Op de stripdagen in Rijswijk lagen beide delen te blinken op zijn stand. Van harte proficiat Hans en bedankt voor deze meesterlijke uitgave!

http://www.uitgeverij-panda.nl

BS AGENDA

Organisatoren kunnen info sturen via e-mail naar: johan.van.ransbeeck@telenet.be.

Meer up-to-date info over beurzen vindt u op www.brabantstrip.be.

17 april Gent
BRABANT STRIP AANWEZIG
Stripbeurs
VIP School Gent, Martelaarslaan 13,
Van 10 u. tot 17 u.
Info: www.gentsestripbeurs.be

23 en 24 april Rotterdam
Internationaal Strip Festival
In het Hulstkamp gebouw, Maaskade 120

1 mei Gouda
Strips op de Markt
In centrum van 10 u. tot 17 u.
Met signeersessies van Gerben Valkema, Charel Cambré, Kees Sparreboom, Eric De Rop ...
Info: www.stripsopdemarkt.com

21 en 22 mei Hanret
4e Festi-BD
In Centre Culturel d'Eghezee, rue de la gare 5
van 10 u. tot 18 u.
Met signeersessies van Batem, Francis Carin, Florence Cestac, Martin Jamar, Olivier Wozniak ...
Info: bd-hanret.be

21 en 22 mei Courcelles
2e Chateau sous les étoiles
In Château de Trazegnies, Place Albert 1er 32
zat van 14 u. tot 21 u., zon van 10 u. tot 18 u.
Met signeersessies van Capia, S.A. William, Arnaud Stouffs ...

21 en 22 mei Roubaix
11e Salon de la BD et des Arts Graphiques
In Salle Watremez, rue de l'hospice 9
van 10 u. tot 18 u.
Info: www.facebook.com/pages/Festival-BD-Roubaix/166202813420304?fref=ts

22 mei Knokke-Heist
In Casino, Albertstrand 509 van 10 u. tot 17 u.
Met signeersessies van D'Auwe, Paul Geerts, François Walthéry, Malik, Yncke ...
Info: www.stripfestivalknokkeheist.be

27 tot 29 mei Virton
7e Salon international de la bd, du dessin d'humour, de presse et de la caricature
In Rox Rovroy van 10 u. tot 18.30 u.
Met signeersessies van Jean-Michel Beuriot, Pascal Zanon, Jean-Claude Servais, Michel Pichon ...
Info: www.virton-cartoons.be

3 tot 12 juni Haarlem
Stripdagen
Binnen-en buitenbeurs, small pressbeurs
van 10 u. tot 17 u.
Diverse tentoonstellingen
Info : http://www.stripdagenhaarlem.nl/

5 juni Nazareth
LEDENDAG
Nieuwe locatie!
Parochiaal centrum, Dorp 22, Nazareth
Makkelijk te bereiken, ruime parking en zaal op het gelijkvloers.
Met signeersessie van Eric De Rop
Iedereen welkom van 13 tot 17 uur
Ieder lid heeft recht op een gratis ruilstand.
Vooraf reserveren bij Hendrik Neyts
hendrik.neyts@skynet.be of 0496/10.06.63

Eric De Rop komt signeren op onze ledendag te Nazareth.
OPGELET nieuwe locatie in de Parochiezaal

BS AGENDA

10 tot 12 juni Den Haag
Anime con
In World Forum, Churchillplein 10 van
vr. (14 u. tot 24 u.), zat. (10 u. tot 24 u.),
zon. (9 u. tot 17 u.)
Met Etaru, Lucca Buzzi ...
Info: www.animecon.nl

11 en 12 juni Brussel
MCM Comic Con Brussels
In Brussels Expo, Belgiëplein 1
Met signeersessies van John Noble, Bob Layton ...
Info: www.mcmcomiccon.com/belgium

25 juni Deventer
16ee Oost-Nederlandse stripboekenbeurs
In de Grote- of Lebuinuskerk, Gote Kerkhof 42
van 10 u. tot 17 u.
Met signeersessies van Dick Heins, Louis Norense & Rob Vrins, Wilma van den Bosch ...
Info: www.oostnederlandsestripboekenbeurs.nl

3 en 4 september Veldhoven
BRABANT STRIP AANWEZIG
31e Brabants Stripspektakel
In Koningshof

11 december Turnhout
LEDENDAG
In Zaal Den Donk,
Kapelweg 52 te 2300 Turnhout
Vlakbij afrit 24 van de E34
Iedereen welkom van 13 tot 17 u.
Ieder lid heeft recht op een gratis ruilstand
Opstellen standhouders vanaf 12 u.
Vooraf reserveren bij Rudy Claessen
014/65.61.24 (na 18 u.)
of via claessen.rudy@skynet.be

Tentoonstellingen

22 maart tot 4 september Brussel
Tentoonstelling Frank Pé
In BCB, zandstraat 20, alle dagen behalve maandag van 10 u. tot 18 u.
Info: www.stripmuseum.be/nl/home

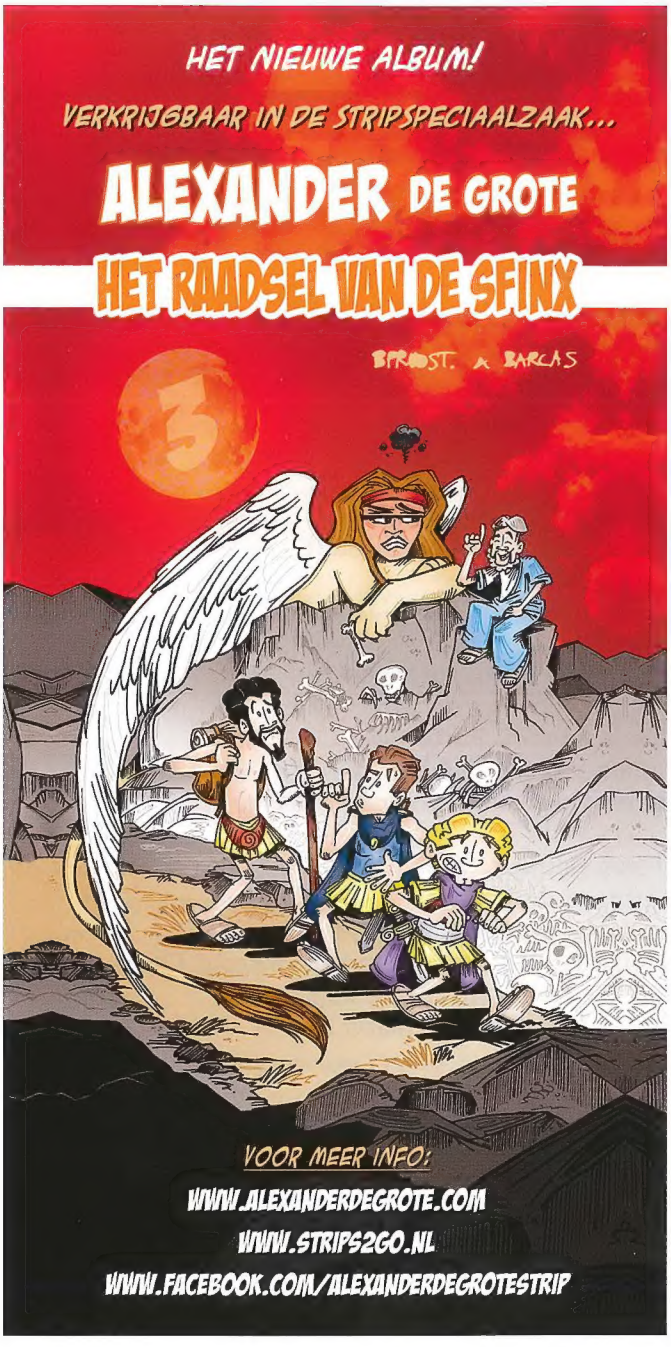

1 tot 31 mei Rijkevorsel
WeGé FRONsTAAL
In Het Lozenhof, Oostmalsesteenweg 91

14 juni tot 27 november Brussel
Tentoonstelling Etienne Davodeau (tussen fictie en realiteit)
In Belgisch Stripcentrum, Zandstraat 20
van 10 u. tot 18 u. (behalve maandag)
Info: stripmuseum.be/nl/home

1 tot 31 juli Oostende
Tentoonstelling Marc Sleen
In Kris Lambert Bibliotheek, Wellintonstraat 17
Info: www.mcmcomiccon.com/belgium/

BIJLAGE

Naar aanleiding van ons 25-jarig bestaan hebben we aan vijf tekenaars gevraagd om voor onze vereniging een exclusieve strippagina te maken. De vierde is door Martin Lodewijk getekend. Vorige keer is er wat misgelopen bij de verpakking en heeft niet iedereen de bijlage ontvangen. Daarom hebben we ze opnieuw meegestuurd.

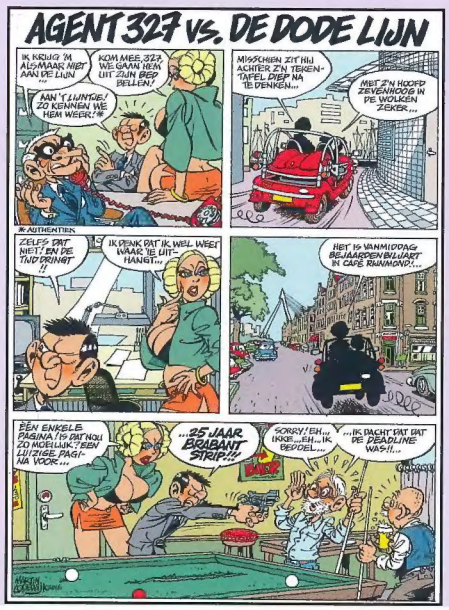

DE BRUG

HET LOZENHOF
FEESTRESTAURANT · GRASSPERK · FEESTZAAL

STELLEN TENTOON

WEGÉ FRONSTAAL

in de feestzaal van HET LOZENHOF restaurant-brasserie
Oostmalsesteenweg 91, 2310 Rijkevorsel

de tentoonstelling loopt van 1 mei tot en met 31 mei 2016
toegankelijk tijdens de openingsuren van Het Lozenhof:
wo: 17.00 tot 21.00/ do-vrij: 12.00 tot 21.00/ za: 17.00 tot 21.30/ zo: 12.00 tot 21.00

voor eventuele aanpassingen: raadpleeg www.facebook.com/lozenhof of bel: 03 314 79 60

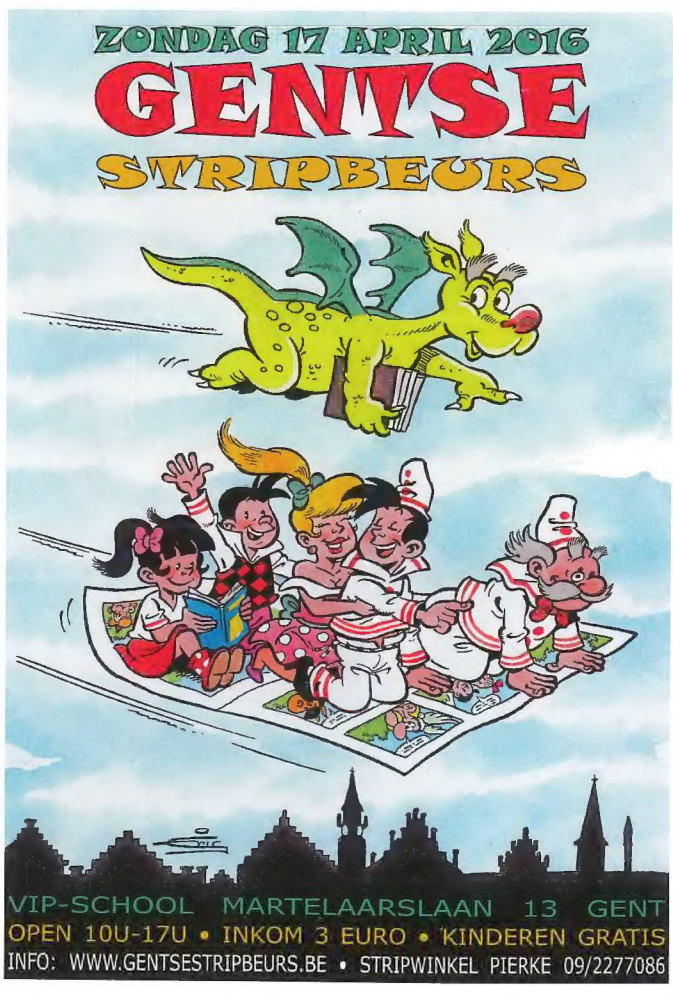
ZONDAG 17 APRIL 2016
GENTSE
STRIPBEURS
VIP-SCHOOL MARTELAARSLAAN 13 GENT
OPEN 10U-17U • INKOM 3 EURO • KINDEREN GRATIS
INFO: WWW.GENTSESTRIPBEURS.BE • STRIPWINKEL PIERKE 09/2277086

catawiki

Wekelijkse Stripveilingen

bieden vanaf €1

- De Stripveilingen beginnen **elke vrijdag**
- Kavels lopen af op **maandag, dinsdag, woensdag en donderdag** vanaf **20:00 uur**
- Elke week **duizenden bijzondere strips** onder de hamer

catawiki.nl/stripveiling
catawiki.be/stripveiling

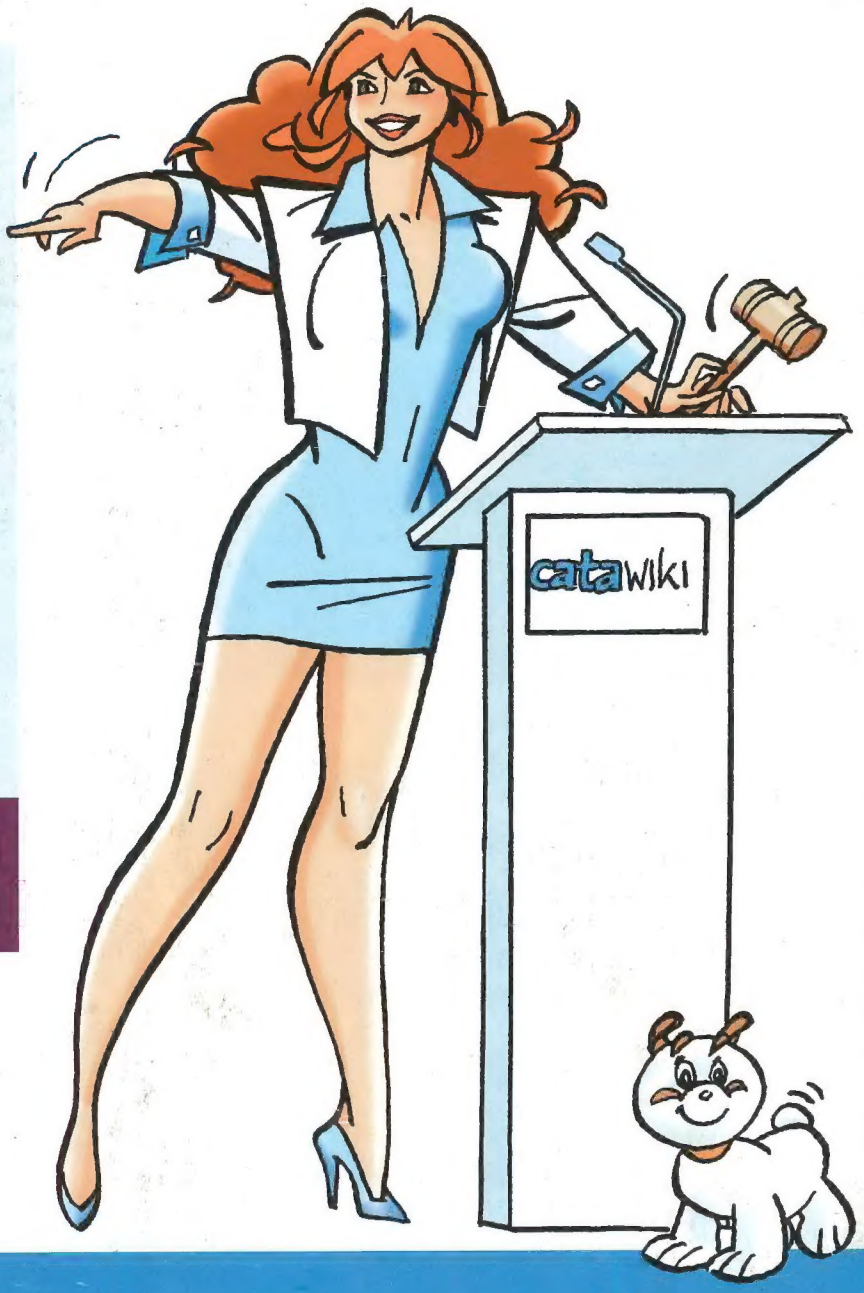

Wil jij ook je strips laten veilen?

- Hoge opbrengsten
- Lage verkoopcommissie
- Internationaal bereik
- Veilige verkoop

Kijk voor meer informatie op:

catawiki.nl/stripveiling/verkopen
catawiki.be/stripveiling/verkopen